BIBLIOTECA INFORMATIVĂ

HENRI STAHL și DAMIAN P. BOGDAN

MANUAL DE PALEOGRAFIE SLAVO-ROMÂNĂ

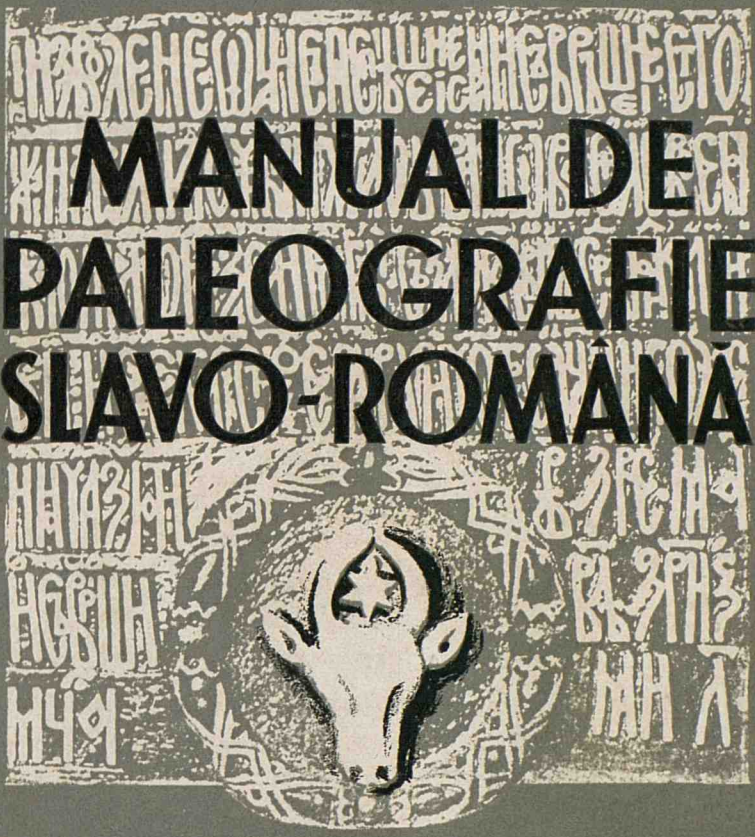

FUNDAȚIA PENTRU LITERATURĂ
ȘI ARTĂ „REGELE CAROL II"

www.dacoromanica.ro

„NICOLAE BĂLCESCU"

www.dacoromanica.ro

FUNDAŢIA PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ „REGELE CAROL II"

CPT.-COMANDOR P. C. FUNDĂŢEANU	*Libertatea mărilor şi prizele maritime*	epuizat

BIBLIOTECA „ENERGIA"

Au apărut		
M. CONSTANTIN-WEYER	*Cavelier de la Salle,* traducere din limba franceză de Paul I. PRODAN	Lei 40
L. F. ROUQUETTE	*In căutarea fericirei,* traducere din limba franceză de E. FLĂMÂNDA	Lei 40
ALAIN GERBAULT	*Singur, străbătând Atlanticul,* traducere din limba franceză de A. VIANU	Lei 20
COLONEL T. E. LAWRENCE	*Revolta în deşert,* traducere din limba engleză de Mircea ELIADE, cu o hartă	2 vol. Lei 60
RENÉ BAZIN	*Pustnicul din Sahara. Viaţa părintelui Charles de Foucauld,* traducere din limba franceză de Alexandru HODOŞ	Lei 30
MIHAI SADOVEANU	*Viaţa lui Ştefan cel Mare*	Lei 30
C. ARDELEANU	*Domnul Tudor*	Lei 30
R. P. HUC	*Descoperirea Tibetului* traducere din limba franceză de Apriliana MEDIANU	Lei 30
HOMER	*Odiseia,* traducere în proză din limba elină de E. LOVINESCU	Lei 60
JAKOB WASSERMANN	*Viaţa lui Stanley* traducere din limba germană de Radu CIOCULESCU	Lei 40
R. P. HUC	*In China* traducere din limba franceză de Natalia BĂLUŢĂ	Lei 40
H. M. STANLEY	*Autobiografie* traducere din limba engleză de Mary M. POLIHRONIADE	Lei 60
F. YEATS-BROWN	*Bengali,* traducere din limba engleză de Radu GEORGESCU	Lei 40
JAKOB WASSERMANN	*Christofor Columb* traducere din limba germană de I. SÂN-GIORGIU	Lei 40

BIBLIOTECA „INFORMATIVĂ"

A apărut		
Ing. I. ORBONAS	*Manual de atelier mecanic*	Lei 80
H. STAHL şi DAMIAN P. BOGDAN	*Manual de paleografie slavo-română*	Lei 140

BIBLIOTECA ARTISTICĂ

Au apărut		
O. HAN	*Sculptorul D. Paciurea* cu 24 de planşe	Lei 60
Al. BUSUIOCEANU	*Andreescu* cu 66 de planşe	Lei 120

BIBLIOTECA „ORAŞE"

Au apărut		
MIRCEA DAMIAN	*Bucureşti* cu 48 de planşe	Lei 120
TUDOR ŞOIMARU	*Constanţa* cu numeroase ilustraţii în text	Lei 80

BIBLIOTECA „DOCUMENTARĂ"

Au apărut		
	Amintirile Colonelului Lăcusteanu publicate de Radu CRUTZESCU	Lei 70
ELENA G-RAL PERTICARI-DAVILA	*Din viaţa şi corespondenţa lui Carol Davila*	Lei 200

BIBLIOTECA „ENCICLOPEDICĂ"

Au apărut		
CONST. C. GIURESCU	*Istoria Românilor, I* ediţia a II-a, cu numeroase ilustraţii în text	Lei 200
Dr. G. BANU	*Sănătatea poporului român*	Lei 200

www.dacoromanica.ro

MANUAL
DE PALEOGRAFIE
SLAVO-ROMÂNĂ

www.dacoromanica.ro

S'AU TRAS DIN ACEASTĂ CARTE, PE HÂRTIE VIDALON, DOUĂZECI ŞI CINCI DE EXEMPLARE NEPUSE ÎN COMERŢ, NUMEROTATE DELA 1 LA 25.

www.dacoromanica.ro

HENRI STAHL şi DAMIAN P. BOGDAN

MANUAL DE PALEOGRAFIE SLAVO-ROMÂNĂ

BUCUREŞTI
FUNDAŢIA PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ „REGELE CAROL II"
39, Bulevardul Lascar Catargi, 39
1936

www.dacoromanica.ro

Închinăm această lucrare
memoriei lui
IOAN BOGDAN

www.dacoromanica.ro

PREFAȚĂ

Precum latina *era limba cărților sfinte pentru toți catolicii, indiferent de originea lor etnică: Francezi, Germani, Irlandezi, Cehi, Poloni etc., tot asemenea limba cărților sfinte, pentru majoritatea ortodoxilor, era* sloveneasca, *indiferent de originea etnică a credincioșilor: Muntenegreni, Sârbi, Bulgari, Munteni, Moldoveni, Ucrainieni, Ruteni, Ruși* [1]).

Slujitorii bisericii, din cauza limbii, deosebită de a vulgului, pe care o vorbiau, din cauza uniformei ce purtau, formau o lume cosmopolită, puteau călători în toate țările religiei lor, găsind găzduire în orice mânăstire; se puteau înțelege, cu cei din tagma lor, în orișice țară, prin acel « esperanto » *al veacurilor trecute: latina sau sloveneasca. Astfel, un străin de națiia noastră, un Nicodim de pildă, a putut exercita o influență culturală tot atât de intensă ca a celui mai bun din neamul românesc; un călugăr neamț, Hildebrand, a putut ajunge papă, stăpân atotputernic peste lumea catolică, la Roma.*

Deoarece singurii știutori de carte au fost, multă vreme, numai cei din tagma bisericească, aceștia au trebuit să fie și primii scriitori de acte civile, și, pentrucă foloseau toți aceeași limbă a culturii — latina la catolici, sloveneasca la ortodocși — aceste două limbi au devenit, alături de cea greacă vorbită în imperiul bizantin, și limba actelor diplomatice.

Această predominare a limbii latine sau slovenești a dăinuit până când, sub influența husitismului și a reformei, limba națională a fiecărui popor a fost admisă în slujba bisericii. Atunci, știutorii de latinește s'au împuținat, documentele s'au scris într'o latinească tot mai barbarizată, mai împestrițată cu elemente naționale, până ce latina a încetat să mai fie limba documentelor. A fost păstrată doar pentru unele acte de un caracter internațional, până ce limba franceză a luat locul latinei, ca limbă a diplomației.

---

[1]) In imperiul bizantin limba greacă era limba cultului și a diplomaticei.

www.dacoromanica.ro

La noi, limba sfântă a bisericii ortodoxe, sloveneasca, și-a avut toată extensiunea în epoca când Domnii noștri se încuscreau cu familiile domnitoare din sudul Dunării, pentrucă erau de aceeași religie cu noi; iar limba de înțelegere între familiile domnitoare românești și domnițele bulgărești, sârbești, era sloveneasca, așa cum astăzi franceza a fost limba de înțelegere între domnițele noastre și suveranii balcanici cu cari s'au căsătorit. Relațiunile de rudenie implicau ajutorul nostru împotriva Turcilor, a căror putere creștea amenințător. De aci un schimb necontenit de scrisori, documente, ce trebuiau scrise în singura limbă înțeleasă de toți: sloveneasca. Când micile țarate și principate creștine dela sudul Dunării au fost rând pe rând desființate de Turci, în drumul lor sigur de-a-lungul căilor de negoț, spre Belgrad—Timișoara—Arad—Buda, atunci nenumărați călugări, moștenitori ai culturii bizantine, au găsit adăpost în țările noastre. Astfel numărul cunoscătorilor de slovenie a tot sporit, trecând și în Moldova mai la adăpost de cucerirea turcească decât Muntenia, cruțată și ea la început, deoarece Turcii aveau interes să o aibă prietenă, spre a nu fi atacați de flanc sau pe la spate, în drumul interesului lor spre apus.

Dela o vreme însă, din sudul căzut în deplină stăpânire turcească, n'au mai venit la noi știutori de slovenie și, dat fiind vitregia vremurilor cum și din cauza deosebirii adânci dintre limba noastră și cea slavă, știutorii de slovenește s'au tot împuținat. S'au mai păstrat câtăva vreme, în documentele de Stat, câteva formule în slovenește pentru preambule ori fraze de încheiere, stereotip repetate în decurs de secole și de aceea ușor reținute de diaci, grămătici, pisari; dar restul actului, partea esențială a documentului, s'a scris în românește. Chiar când, pe la jumătatea veacului al XVII-lea, sloveneasca a dispărut din documentele noastre [1]*), alfabetul cirilic s'a păstrat până în secolul al XIX-lea.*

Deoarece actele cele mai vechi, cele de mai covârșitoare importanță pentru reconstituirea trecutului țării noastre, sunt scrise în limba slovenească, cunoașterea acestei limbi și a paleografiei cirilice este indispensabilă istoricilor, filologilor, teologilor, tutulor iubitorilor trecutului acestei țări.

Astăzi, când am avut teribila lecție a pericolului pierderii la Moscova a celor mai importante documente istorice, în timpul războiului, se impune ca documentele noastre slave să fie cât mai neîntârziat culese, fotografiate, traduse, interpretate, adunate într'un mare Codex Diplomaticus

[1]) In mod excepțional, mai găsim acte în slavonește de pildă pe vremea lui C. Brâncoveanu; dar sunt numai acte externe (trimise în Rusia și Polonia).

www.dacoromanica.ro

de oameni cunoscători ai sloveniei. Aceștia însă sunt tot mai rari și avem datoria a-i crea, a-i înmulți cât mai mult. Lucrarea de față este o contribuție spre împlinirea acestui țel.

Dacă, pentru cei din Vechiul Regat, învățarea unei limbi moarte, ca sloveneasca, este grea, adâncirea limbii slovenești și a paleografiei cirilice ar fi foarte ușoară pentru tinerimea basarabeană și macedoniană, doritoare de muncă și foarte stăruitoare. Ea ar trebui deci atrasă în primul rând spre studiile istorice, pe lângă atâtea alte elemente tinere care au datoria să urmeze calea trasă cu abnegare de istorici de seamă ai noștri sau simpli pasionați ai trecutului acestei țări. Pentru aceasta ar ajunge să se creeze câteva locuri de arhiviști-paleografi, retribuiți omenește, *pe lângă Arhivele Statului, Fundațiile Regale, Ministerul de Externe, de Interne.*

La noi s'a înființat, din inițiativa profesorului N. Iorga, prin lege, la 28 Noemvrie 1924, de ministrul instrucțiunii de atunci, Prof. Dr. C. Angelescu, « Școala Superioară de Arhivistică și Paleografie », *dar această școală, singura instituțiune de înaltă cultură menită să studieze științific scrisul, evoluția lui, sigilografia, heraldica, numismatica, descifrarea documentelor, clasarea lor, interpretarea lor din punct de vedere istoric și filologic, procedeele de dovedire a falsurilor, această școală și-a văzut tăiată modesta subvenție ce i se atribuise. Dacă totuși mai funcționează, este prin jertfa profesorilor instituțiunii cari de 8 ani predau cursurile gratuit* [1]).

In Franța, faimoasa școală similară: « École des Chartes », *este și astăzi înconjurată de toată iubirea și prețuirea guvernelor, deși, în Franța, mai toate documentele vechi au fost traduse, tipărite, interpretate ; s'au publicat minunate albume paleografice, și de aceea, în curând,* « *École des Chartes* », *nu va mai putea face operă creatoare ci numai una de asimilare a muncii predecesorilor. Dacă în Franța am putea admite, la rigoare, dispariția instituțiunii* « *École des Chartes* », *nu se poate concepe, de orice iubitor al trecutului, dispariția* « *Școalei Superioare de Arhivistică și Paleografie* », *pentrucă, dacă în Franța alfabetul a fost cel latin, din cele mai vechi timpuri până astăzi, în țările românești, atunci când vechea limbă slovenească a fost înlocuită, în documente, cu cea românească, noi n'am schimbat alfabetul slavon ci* am continuat a scrie în românește dar cu cirilice, până la 1863. *Deci,*

[1]) Nu s'a putut obține măcar o sumă ridicolă pentru un laborator fotografic în care toate actele importante, ce trec pe la Arhivele Statului pentru transcriere, să fie fotografiate, să se păstreze măcar în 3 copii fotografice încredințate bibliotecilor noastre de seamă.

www.dacoromanica.ro

pe când în Franța trebue să sărim mai multe secole pentru a ajunge la paleografie, în România, paleografia se continuă până în zilele noastre, trecutul se unește cu prezentul, și nu numai istoricii, filologii, teologii, dar orice iubitor al trecutului, orice jurist, inginer hotarnic, expert, trebue să o cunoască.

Apoi, pe când în Franța, dela 1337 (începerea războiului de 100 ani) și până la 1866, n'au fost decât 24 succesiuni la tron, în Principatele românești — pentru a nu vorbi și de Ardeal — au fost, cam în aceeași perioadă, dela înființarea Principatului muntean și până la suirea pe tron a dinastiei Hohenzollern, 239 succesiuni la tron (112 în Muntenia și 127 în Moldova). Deoarece fiecare voevod numea alți demnitari, făcea donațiuni mânăstirilor, boierilor, încheia tratate de comerț, acte de închinare etc., se va înțelege importanța deosebită a diplomaticei pentru Români.

In sfârșit, după 100 de ani de război victorios dus de Români împotriva Turcilor, pământul românesc n'a încetat de a fi teatru de războaie și prădăciuni[1]*). Se înțelege atunci cât de mare trebue să fie numărul actelor pierdute, furate, ascunse, distruse, refăcute, falsificate, și cu câtă sgârcenie țăranii păstrează și ascund, ca niște talismane, titlurile de proprietate, « cartea » care înseamnă « partea ». Se înțelege deci cât de imensă este munca ce revine diplomaților, arhiviștilor, paleografilor, istoricilor, experților, cari au datoria cât mai curând să adune, să copieze, să claseze, să traducă, să verifice, să identifice, să scape de pieire, epavele unei civilizații de care nu ne mândrim în deajuns, civilizație care, în domeniul grafic, a dat, din veacul al XIV-lea până în al XVII-lea, opere paleografice tot atât de frumoase ca cele din apus.*

Țara care a putut da, la mai puțin de 70 de ani dela întemeierea principatului, o capod'operă grafică, cu miniaturi de o perfecțiune desăvârșită, ca Evanghelia slavo-greacă *a lui Gavriil monahul dela mânăstirea Neamțului; țara care a putut da picturile splendide din necropola în care, în odoare de preț de un gust rafinat, odihnește, la Curtea de Argeș, Basarabul, mort la 1352, țara aceea face dovada unei străvechi civilizații care nu putea fi creată de azi pe mâine și care, mai puternic decât oricare teorie roesleriană, face dovada continuității poporului românesc pe aceste meleaguri.*

---

[1]) Și războiul nostru de 100 de ani îl puem oputne cu mândrie celuilalt război de 100 de ani din apus, pentrucă acela era dus, pentru ambiții personale, de o clasă de nobili fără ocupație; pe când noi duceam o *cruciată*; stăvileam năvala păgână și prin jertfa noastră, soldați de tranșee, dădeam putință apusului să acumuleze în liniște tezaure de civilizație.

www.dacoromanica.ro

SCOPUL URMĂRIT

Prin lucrarea de față urmărim un dublu scop:

1. A da un *manual practic pentru învățarea limbei slave.*
2. Un *tratat simplu de paleografie cirilică.*

Dacă limba vechilor noastre documente este relativ ușoară de învățat pentru un Bulgar, Sârb, Rus, Ceh, Polon, etc., învățarea acestei limbi moarte este grea pentru cei ce nu vorbesc o limbă slavă, dar mai ales *pare grea* din cauza alfabetului cirilic.

Pentru Români, învățarea paleoslavei este mai ușoară decât s'ar crede, pentrucă avem în limba noastră foarte multe cuvinte slave [1]) și pentrucă Românii au păstrat alfabetul cirilic până la 1863 și, probabil, a rămas, ca o moștenire subconștientă, atavică, oarecare predispoziție pentru învățarea alfabetului cirilic, cu care veacuri de-a-rândul au scris strămoșii.

Apoi, acest alfabet, pe lângă foarte multe defecte, este totuși simpatic, pentrucă are un semn pentru fiecare sunet din limbă și deci, fiind fonetic, scutește pe student să învețe o serie de reguli anacronice de ortografie. Să ne gândim de pildă la greutățile pe care le întâmpinăm ca să scrim corect englezește sau franțuzește! Englezul scrie « *mistress* » și citește « *missis* », sau scrie « *half penny* » și pronunță « *hepni* »! Francezul pronunță « *uazo* » dar scrie « *oiseaux* », deși în pronunțarea acestui cuvânt nu intră nici « *i* », nici « *s* », nici « *e* », nici « *u* », nici « *x* »! Nu mai

[1]) Vezi lista lor în O. Densusianu: « Histoire dela langue roumaine », t. I, p. 255 și urm.

www.dacoromanica.ro

amintim de pomelnicul sistemelor ortografice etimologice românești de pe vremea lui Massim și Eliade și până la ultimele reguli ortografice ale Academiei pe care nici academicienii nu le respectă!

Limba documentelor noastre vechi este în deosebi ușoară pentrucă vocabularul strict necesar înțelegerii unor inscripții, unor documente în slavonește, este foarte redus. Greutatea este ca *din infinitatea de cuvinte risipite în miile de documente păstrate, să extragem pe cele mai uzuale*, să le grupăm într'o serie de exerciții graduate, și printr'o metodă de predare mai modernă, fără abuz de gramatică, de reguli de sintaxă și fără a pomeni de sanscrită, de variante arhaice, etc., să ușurăm memorizarea vocabularului necesar. Dorim să dăm o lucrare practică, cu ajutorul căreia *studentul să ajungă cât mai repede în stare a descifra o inscripție, un document;* iar nu o lucrare în care să etalăm o erudiție la care nu pretindem.

Am pornit dela următoarea idee: un bun dicționar al unei limbi moderne are peste 100.000 cuvinte. Nu e nevoie însă ca să știi toate cuvintele din dicționar spre a vorbi franțuzește de pildă. Numărul de cuvinte strict necesar pentru a vorbi o limbă variază enorm după gradul de cultură, după meserii. Un copilaș, cu un număr extrem de redus de cuvinte — și acestea stâlcite — e perfect înțeles de cei ce-l îngrijesc; un chelner, o vânzătoare într'un magazin, nu are nevoie decât de un număr foarte redus de cuvinte pentru a putea servi mulțumitor un client străin; un om din popor nu utilizează în medie decât 500 cuvinte de întrebuințare generală, curentă; un orășan între 3.000 și 5.000 cuvinte și cel mai cult om nu utilizează curent decât un maximum 15.000 cuvinte. Prin urmare, 500 cuvinte, bine alese, inteligent grupate, pe idei, ar fi suficiente, la rigoare, pentru a vorbi o limbă și mai ales pentru a înțelege un text scris în acea limbă.

www.dacoromanica.ro

Apoi, toate cuvintele n'au aceeași importanță: sunt unele pe care mereu le întâlnești, sunt altele pe care le întâlnim rar, altele extrem de rar sau de loc o viață întreagă. Sunt deci cuvinte care formează, așa zicând, *moneta divizionară a limbajului*, moneta de 1 leu, 2, 5, 10, 20 lei, de o imensă circulație; pe când altele, s'ar putea compara cu biletele de 500 și 1000 lei, care evident sunt foarte prețuite dar mult mai rare. Cuvintele formând moneta divizionară a limbajului sunt deci cele pe care întâi trebue să le memorăm.

Fiecare meserie, pe lângă un vocabular comun tuturor, are terminologia sa proprie, indispensabilă celui care exercită o anume meserie, dar aproape inutilă altei profesiuni. Altul este vocabularul plugarului, altul al chelnerului, al diferitelor bresle. Poți fi membru al Academiei — Secțiunea literară — fără să știi de pildă că « *alcaloidul peruvian* » este « *chinina* » și « *piridoltetrahidrometilpirolul* » este « *nicotina* ».

Limba documentelor în special necesită un vocabular relativ foarte redus, pentrucă, mai întâi, fiind o *limbă moartă*, nu s'a mai putut îmbogăți și a rămas anchilozată așa cum era în secolul al XVI-lea; apoi, pentrucă, spre deosebire de concepțiile stilistice moderne, când valoarea unui scris stă în noutatea expresiunii și a gândirii, când până și stilul comercial se emancipează de vechile formule stereotipe, în documentele noastre vechi dimpotrivă *tipicul primează* și exacta reproducere a vechilor formule făcea dovada dibăciei gramaticului. Precum, astăzi încă, miniștrii iscălesc cu stereotipa formulă: « Sunt, cu cel mai profund respect, Sire, al Majestății Voastre prea plecat și prea supus serv », tot așa, în documentele noastre vechi, o mulțime de formule se repetă neschimbat din document în document — *dovada existenței în cancelariile domnești a unui formular-concept* — sau: numele tatălui unui Domnitor,

www.dacoromanica.ro

este totdeauna însoțit de epitetul «*Bun*» sau «*Mare*», chiar dacă era ceartă între tată și fiu; titulatura se repetă stereotip, chiar când nu mai corespundea unei realități; Domnitorii se adresează de pildă: «*Prea cinstiților și prea iubiților și dragilor și bunilor mei prieteni*», deși, din chiar textul documentului, rezultă tocmai contrariul.

In consecință: descifrarea documentelor noastre vechi este mult înlesnită tocmai din cauza repetirei acelorași *formule*, în total contrast cu miezul documentului, mai totdeauna original ca putere de expresiune, și emoționant de atâtea ori prin tragedia ce desvăluie.

Călăuziți de aceste constatări, am extras dintr'o lungă serie de documente muntenești și moldovenești:

1. Cuvintele foarte uzuale — moneta divizionară a limbajului — cuvintele servind de ciment îmbinării frazelor.

2. Toate formulele stereotipe, epitetele mai frecuente, termenii mai des întâlniți în documente.

Cu acest material am alcătuit seria lecțiilor noastre.

Indreptăm toată mulțumita noastră către d-l prof. C. Moisil, director general al Arhivelor Statului, care, cu amabilitate ne-a pus la îndemână documentele de curând sosite dela Moscova, către d-l prof. P. P. Panaitescu, care ne-a pus la dispoziție o serie de fotografii după documente originale, a binevoit a ceti manuscrisul acestei lucrări și a ne fi de folos prin observațiunile d-sale competente, și către Fundația pentru Literatură și Artă «Regele Carol II», fără sprijinul căreia lucrarea de față ar mai fi stat multă vreme în manuscris.

www.dacoromanica.ro

PLANUL LECȚIILOR

Fiecare lecție cuprinde:

1. Un text în cirilice.

2. Același text în alfabetul latin cu traducerea juxtaliniară.

3. O traducere curentă.

4. Note și sfaturi.

a) *Textul* în *cirilice* al fiecărei lecții reproduce cât mai exact forma literelor adecuată cuprinsului. Se știe că forma literelor, dimensiunile, distanțierea, grosimea lor, variază după cuprins, secol, importanța actului, gradul de cultură al scriptorului, după materialul de scris utilizat (piatră, pergament, hârtie). De pildă: altfel de litere se vor găsi pe o inscripție funerară, pe o pisanie, pecete, monetă; altfel de caractere într'un document domnesc, altfel într'o simplă scrisoare sau grafit, etc.

Pentru ca lucrarea de față să fie și un tratat rezumat și graduat de paleografie, ne-am silit a ține seama de cele mai sus expuse.

Având în vedere însă că, pe de o parte, cele mai ușoare texte în slavonește — ca vocabular — sunt epitafele și pisaniile, dar că, pe de altă parte, din punct de vedere paleografic, tocmai acestea sunt cele mai grele de descifrat, din cauza îmbinărilor de litere și abrevierilor numeroase utilizate, am graduat dificultățile. Astfel nu am reprodus dela început fotografii după monumente epigrafice sau paleografice, ci *am creat* modele graduate.

www.dacoromanica.ro

Greutatea cetirei slovelor vechi nu o formează alfabetul ci faptul că:

1. Avem o limbă străină.

2. Cuvintele se înșiră fără întrerupere pe toată lungimea rândului, fără semne de punctuație.

3. Nu se pune majusculă la numele proprii.

4. Multe litere sunt îmbinate, contopindu-se două-trei caractere într'o singură formă, aceasta mai ales în monumentele epigrafice.

5. Abrevierile sunt numeroase.

Textul unui document s'ar prezenta, în scrisul nostru de astăzi, cam astfel:

« *dsaledluidirectrgralcfrvărogsăbvoițialiberaunaboncfrclII* ».

Evident că acest rând s'ar ceti fără dificultate dacă l-am fi scris:

« *D-sale D-lui Director General C.F.R. Vă rog să binevoiți a libera un abonament de C.F.R. Cl. II-a* ».

Pentru a nu descuraja pe începători, am dat primele exerciții paleografice fără nicio abreviere, fără litere îmbinate și am lăsat loc alb între cuvinte; în exercițiile următoare am introdus, treptat, câteva ligaturi, câteva abrevieri și numai la urmă am reprodus, prin fotografie, un document original.

b) *Traducerea juxtaliniară*, urmărește un întreit scop:

1. Descifrarea textului paleografic.

2. Invățarea limbii slave.

3. Invățarea gramaticei și a sintaxei fără casnă, fără multiple reguli descurajătoare.

Prin faptul că dăm, pe două coloane, față în față, textul slav și traducerea cuvânt din cuvânt în românește, ne putem da seama de construcția frazei slavone, de sintaxa limbei slave, dacă cutare cuvânt slav este de cutare gen,

www.dacoromanica.ro

dacă e în cutare caz, sau la cutare timp, etc.; deci regulile de gramatică, sintaxă, devin astfel aproape inutile.

c) *Traducerea curentă* are următoarele foloase: permite ca studentul [1]), după ce s'a deprins a ceti fără ezitare textul paleografic, a-l traduce exact în românește, să caute, după traducerea românească curentă, să reconstitue textul slav și mai ales să se silească a reproduce din memorie și textul paleografic al fiecărei lecții.

Numai imitând grafic literile cirilice, copiindu-le exact; numai cetind mereu cu glas tare textul slavonesc, ajungem a ne familiariza cu limba și scrisul documentelor noastre vechi.

d) In *Note și sfaturi*, dăm o serie de lămuriri de paleografie și diplomatică, precum și alte precizări ce le socotim de folos studenților.

Am ținut seama apoi că altele sunt formulele și uneori chiar și vocabularul, în documentele muntenești față de cele moldovenești, și de aceea am dat, după o serie de documente muntenești altă serie de documente moldovenești; documente externe alternând cu cele interne, documente de Stat alternând cu cele particulare.

Din loc în loc am introdus un exercițiu pregătitor pentru descifrarea ușoară a documentelor. El constitue de fapt un *formular* pentru redactarea actelor, formular care trebue să fi existat — așa cum există astăzi de pildă în Cancelaria Consiliului de Miniștri, a Ministerului de Externe — dar care nu ni s'a păstrat. Acest exercițiu pregătitor cuprinde: o serie de formule de început de act, formule de jurământ, formule pentru datare etc., etc. Combinând între ele toate aceste formule, suntem în măsură a ticlui un număr infinit de mare, *caleidoscopic*, de

[1]) Prin « studenți », nu înțelegem numai candidații la o diplomă universitară, ci pe toți iubitorii de studii.

www.dacoromanica.ro

acte după tipicul cancelariilor domnești din veacul al XIV-lea până în al XVII-lea.

Dăm patru asemenea exerciții: un formular muntenesc, altul moldovenesc, un al treilea cu termeni juridici, și ultimul cuprinzând fapte istorice, dând în rezumat o imagine cinematografică a sbuciumatei vieți a strămoșilor noștri.

www.dacoromanica.ro

I

NOŢIUNI DE PALEOGRAFIE

www.dacoromanica.ro

NOȚIUNI DE PALEOGRAFIE

Atâta timp cât cirilica era scrisul nostru național și, din copilărie până la bătrânețe, o vieață întreagă, foloseam numai acest alfabet, descifrarea unui manuscris în cirilice se putea face de orice om cu puțină carte, așa cum astăzi oricine a făcut câteva clase poate ceti un manuscris în caractere latine, dacă, evident, nu e scris prea repede și prea simplificat. Pentru generația actuală însă, descifrarea documentelor în cirilice constitue o dificultate, de multe ori foarte mare, pentrucă cirilicele le învățăm foarte târziu, foarte scurtă vreme și nemetodic. Nu avem niciun tratat practic de paleografie slavo-română, ci doar câteva albume cu reproduceri de documente, foarte folositoare, evident, pentru istorici și filologi, dar total improprii pentru învățarea paleografiei pentrucă, în afară de faptul că aceste albume sunt extrem de scumpe și rare, dar documentele nu sunt reproduse în vederea învățării paleografiei, nu sunt graduate ca dificultăți paleografice, nu dau nicio deslușire, nicio listă de variante, de îmbinări de litere, de abrevieri și nici măcar nu sunt traduse. Astfel fiind, te miri că mai sunt entusiaști cari să-și consacre timpul cu descifrarea documentelor. Am căutat, în măsura puterilor noastre și ca un îndemn ca alții să facă mai bine, să împlinim această lacună în lucrarea de față.

ORIGINEA ALFABETULUI Atât alfabetul latin cât și cel cirilic derivă din majuscula greacă, dar la două epoce foarte distanțiate. Alfabetul cirilic a fost întocmit în secolul al IX-lea, când limba greacă era limba bisericii și a Statului în Imperiul Bizantin, deci după ce unitatea imperiului roman fusese distrusă, după ce masse compacte de Slavi s'au interpus ca un tampon impenetrabil între cele două părți ale Imperiului Roman, după ce imperiul de răsărit, devenit « Imperiul Bizantin » înlocuise limba latină prin cea grecească, pentrucă era limba majorității populațiunii.

www.dacoromanica.ro

Nu trebue să pierdem din vedere, spre a înțelege multe chestiuni referitoare la paleografie, că, *după ce, la 476, imperiul de apus dispare, cel de răsărit mai dăinuește o mie de ani.* Toată civilizația s'a concentrat deci în Bizanț și astfel, pe vremea când, de pildă, Justinian

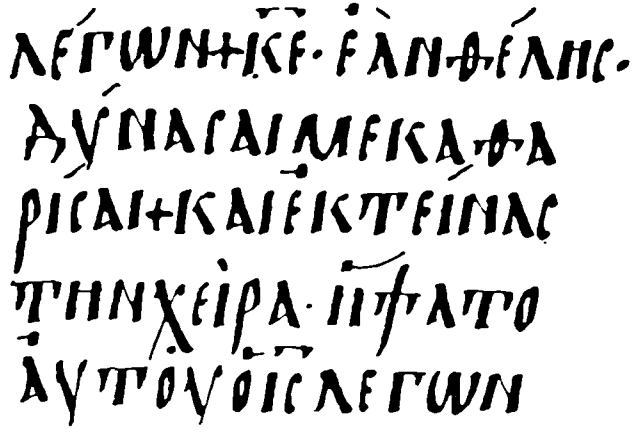

(λέγων + κ[υρι]ε· ἐὰν θέλης·
δύνασαί με καθα
ρίσαι + καὶ ἐκτείνας
τὴν χεῖρα· ἥψατο
αὐτοῦ ὁ ἰ[ησου]ς λέγων)

Fig. 1. — Evanghelie în greceşte, scrisă în 949 d. Cr. (Vatican).

împărăția la Constantinopole, în Franța aveam barbaria totală a fiilor lui Clovis.

BARBARIZAREA SCRISULUI

Din cauza barbarizării apusului, frumosul scris latin al inscripțiilor romane — scris pe care și astăzi îl păstrăm în titlul cărților serioase — un scris mare, simplu, precis, citeț, ponderat, disciplinat, maiestos, va degenera tot mai mult, până ce vom avea, în epoca merovingiană, acel oribil grafism cu litere îngustate, stângace, tremurătoare, încâlcite, îmbâcsite, disproporționate, cu imense svârlituri de condeiu, ca niște suliți aruncate spre cer, alternând cu violente, brutale tăieturi de condeiu, ca niște lovituri de sabie.

Acest scris merovingian redă perfect toată nesiguranța, toată exuberanța copilăroasă, toată imaginațiunea svăpăiată, toată mobilitatea, violența nedisciplinată, toată brutalitatea și sensualitatea barbarului.

www.dacoromanica.ro

Și trebue să notăm că cei cari, pe acea vreme, știau să scrie, erau dintre aleșii intelectualității acelei epoce, și atunci ne putem închipui barbaria masselor în Franța, pe vremea când Justinian, la Constantinopole, ne dădea «Instituțiunile», baza legiuirilor moderne! Numai foarte încet, cu revenirea treptată a civilizației, dela Carol cel Mare înainte, care a atras la curtea sa pe cei mai instruiți oameni din toată lumea creștină: Italieni, Irlandezi, Bretoni, scrisul documentelor va reveni la forme mai armonioase, mai disciplinate.

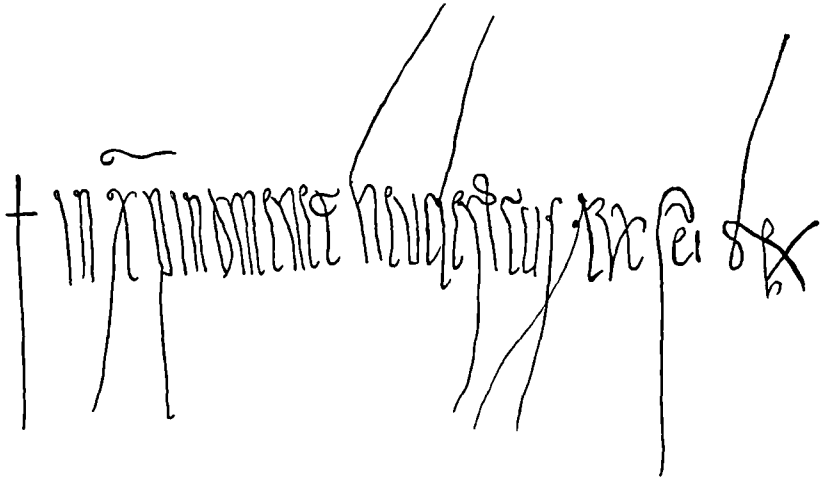

Fig. 2. — *Scris din epoca merovingiană.*
† In X rinomene T heuder i cus rex sci (subscripsi)
(In Christi nomine Theudericus rex subscripsi. 677)

Dar, cu nouile năvăliri barbare, scrisul din nou regresează, deși influența disciplinii carolingiene stâmpără exuberanța loviturilor de condeiu ce sgâriiau pergamentul diplomelor postcarolingiene.

EVOLUȚIA SCRISULUI

Scrisul reflectează perfect starea sufletească a diferitelor epoce ale istoriei: capătă energie, siguranță în epocile de luptă împotriva nobilimii; scrisul e masiv, colțuros, are amploare, preciziune, condeiul nu mai ezită, numărul știutorilor de carte sporește, scrisul capătă tot mai multă personalitate, se iuțește, pentrucă timpul începe să fie prețuit, și abrevierile sbor acum deasupra cuvintelor, cu fantezie și originalitate, cu apăsări sensuale. Mai târziu, grafismul se complace în răsuciri de condeiu, în înzorzonări, capătă grație, vibrează, are viață, artă. Inzorzonările sunt încă copilărești, literele sunt împodobite cu

www.dacoromanica.ro

desemne de animale apocaliptice, scrisul corespunde arhitecturii și mentalității timpului.

Foarte încet, scrisul leapădă înzorzonările, și masivele, sensualele apăsări de condeiu, se iuțește, se simplifică, până ce avem frumosul scris al Renașterii din care va reeși scrisul modern al alfabetului latin.

Evident că trebue să avem totdeauna în vedere, studiind evoluția scrisului, și personalitatea scriitorului. Vom avea deci diferențe importante dela manuscris la manuscris, după cum el emană dela

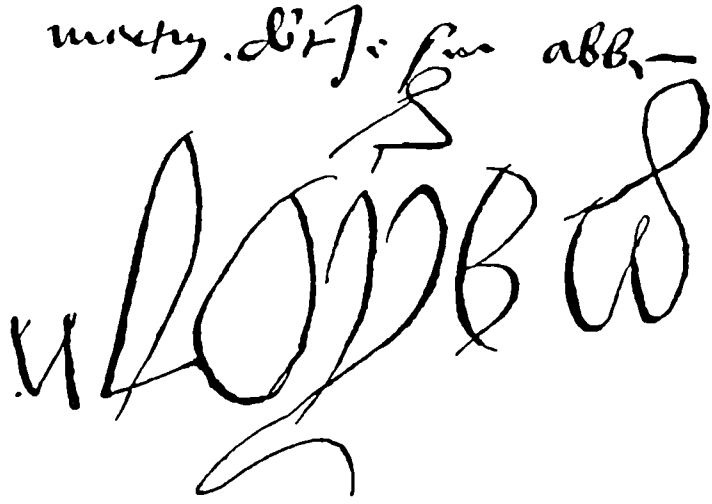

Fig. 3. — *Scrisul și semnătura regelui Franței Ludovic al XI-lea* (1461—1483). E un grafism de o rară energie, impetuozitate și violență; semnătura e un pachet de spini, fiecare trăsătură de condeiu este o sgârietură acerată sau o apăsare brutală, manifestare a unei îndârjiri ce nu cunoaște milă și nu admite opunere la hotărîrile regelui. Semnătura e bizară, imensă față de text și foarte suitoare: orgoliu și ambiție ce nu cunoaște descurajarea. Scrisul e clar, tocat, de un extraordinar relief, parcă săpat adânc în hârtie: inteligență vie și intuitivă. Mișcări mari de condeiu, exuberant svârlite spre cer, denotă o imaginație vagabondă. Scrisul e vertical, șerpuitor, gladiolat, deci: putință de reținere, de calcul, șiretenie. Nu putea fi altfel scrisul făuritorului Franței moderne, contemporanul lui Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare.

un om al bisericii, dela un om de arme ori dela un scrib, meseriaș al scrisului; vom avea deosebiri după cum e vorba de un act solemn, desemnat încet, cu grijă; sau de un grafism scris fără gând de caligrafiere. *Nu există prin urmare un scris tip, invariabil,* acelaș pentru toți într'o anumită epocă; ci grafismul variază necontenit după gradul de cultură, după temperamentul, aptitudinile fiecărui scriptor. Doar scrisul mecanic, tiparul, poate da ceva stereotip și mort;

www.dacoromanica.ro

dar scrisul cu care ne însemnăm în grabă gândurile, fără preocupări de caligrafie, acela variază dela om la om. Numai lipsa de manuscrise suficiente pentru o anumită epocă a putut da naștere greșelii de a crede în posibilitatea împărțirii scrisului după influența modei. Dacă avem multe documente pentru o anumită epocă și le cercetăm cronologicește, atunci evoluțiunea scrisului este imperceptibilă; dar dacă comparăm două documente foarte distanțiate în timp, deosebirile apar radicale și datarea unui document pe cale paleografică este posibilă pe secole. Până nu s'au descoperit manuscrisele pe papirus dela Herculanum și Pompei și mai ales imensa mulțime de papirusuri în mormintele ultimilor faraoni, bine păstrate datorită climei Egiptului, nici nu se bănuia că Romanii au avut pe lângă scrisul solemn, clasic, și un scris cursiv, extrem de variat și plin de viață.

SCRISUL SOLEMN. SCRISUL DE TOATE ZILELE

Explicația psihologică pe care am dat-o evoluțiunii scrisului își are toată valoarea când e vorba mai ales de scrisul necaligrafiat, de scrisul de toate zilele. Să nu pierdem deci din vedere că avem două mari categorii de grafisme: *scrisul solemn*, un scris fără personalitate, caligrafia propriu zisă, întrebuințat în cărțile bisericești, în documentele de Stat; și avem *scrisul de toate zilele*, variabil dela om la om, dela document la document, singurul care înregistrează toate pulsațiunile sufletului. Oricare din noi poate scri în două feluri: în scrisul lui intim și în scris încet, caligrafiat, așa cum ar fi o carte de vizită litografiată.

Astfel fiind, în apus, chiar și în epoca barbariei merovingiene, găsim documente aproape tot atât de frumos caligrafiate ca pe vremea lui Virgiliu. In special cărțile liturgice păstrează, până târziu în evul-mediu, toată armonia scrisului inscripțiilor romane.

In ceea ce privește *documentele noastre în slavonește, ele sunt numai în scrisul solemn;* sunt numai opere de caligrafiere pură, mai frumoase sau mai urîte, după gradul de cultură și gust al pisarului. Documente în scrisul de toate zilele, nu avem, din nenorocire, decât extrem de puține. Cel mai interesant este grafitul de pe tencuiala bisericii domnești din Curtea de Argeș, unde, în artistice trăsături, probabil pictorul sau arhitectul clădirii, a însemnat, pe tencuiala proaspătă, data morții «Marelui Basarab».

Dar și în cele mai solemne documente putem găsi urme din scrisul natural al gramaticului: deși actul e scris după toate regulele

www.dacoromanica.ro

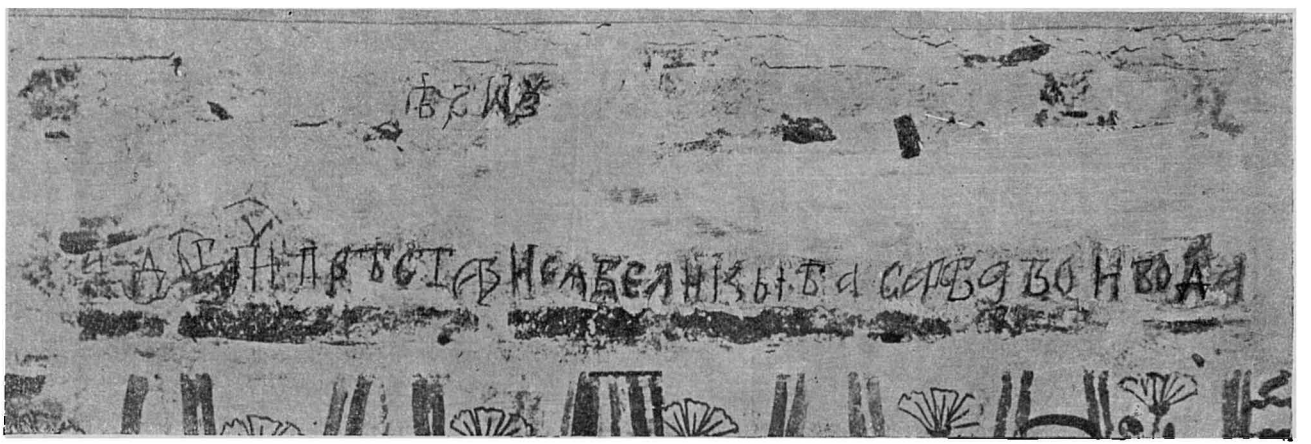

Fig. 4. — Grafitul cu ştirea morţii lui Basarab.
S'a scris, pe tencuiala încă nezugrăvită a bisericii Curtea Domnească din Argeş, cu un corp ascuţit, cu foarte artistice îmbinări de litere, probabil de către pictorul bisericii, următoarele:
« V lěto sѡ̆ n/a/ Dlĭgopuli prěstavisĭa velikî Basaraba voivoda »
(In anul 6860 (=1352), la Câmpulung, a răposat marele Basarab voevod).

www.dacoromanica.ro

caligrafice ale cancelariei domnești, totuși, diacul, când pune data, sau când scrie « amin » ori când își înseamnă numele, dă drumul condeiului, agață o lungă coadă de vreo literă, sau îi dă niște dimensiuni exagerat lăbărțate, ori crează o formă de literă cu totul idiomatică, imprimând astfel personalitatea sa documentului, în total contrast cu impersonalitatea scrisului din restul aceluiași act.

IDIOTISME GRAFICE

Aceste scăpărări de condeiu sunt de cea mai mare importanță. Dacă studiem cu atenție orice document, și conform regulelor grafologice, putem, până și în scrisul cel mai caligrafic executat, recunoaște personalitatea scriptorului și, studiind ceea ce în expertiza grafică numim « *idiotisme grafice* », adică acele particularități grafice pe care fără voie le reproducem în scrisul nostru, particularități care nu se întâlnesc în scrisul altei persoane, putem atribui fără greșeală cutare scris cutărui diac, chiar când el nu și-a menționat numele, și putem preciza astfel sub ce domnie s'a scris cutare act nedatat.

INFLUENȚA TIPARULUI

Documentele scrise în slavonește, fiind, în imensa lor majoritate, acte oficiale, perfect caligrafiate, vor fi deci ușor de descifrat. Numai după ce tiparul se va fi introdus, după ce cărțile bisericești nu vor mai fi manuscrise ci tipărite, aducând deprecierea caligrafilor, după ce știutorii de carte se vor înmulți, scrisul va pierde din frumusețea lui rece și va deveni un scris în care vieața pulsează cu intensitate. Din cauza legii minimului de efort, scrisul va deveni tot mai cursiv, ridicările de condeiu vor fi tot mai rare, literile se vor înlănțui, prescurtările se vor înmulți. In această perioadă, deși documentele vor fi scrise în românește, totuși descifrarea lor va fi din ce în ce mai grea, pentrucă, în locul scrisului uniform, vom avea un scris variind dela om la om, după gradul de cultură, după exuberanța sau calmul temperamentului său, așa cum infinit de variat, și uneori extrem de greu de descifrat, este scrisul din zilele noastre.

De această parte a paleografiei ne vom ocupa în al doilea volum al lucrării de față: « *Cirilica românească* ».

ALFABETUL CIRILIC

Alfabetul « cirilic », cu care am scris până în 1863, este un amestec de litere comune alfabetelor latin și grecesc, la care s'a adaos un număr de litere de forme inedite, reminiscențe din alfabete orientale, pentru a reda sunetele proprii limbii slave. Aceste din urmă

www.dacoromanica.ro

litere sunt în contrast cu primele, fiind complicate; ele necesită numeroase ridicări de mână și deci pierdere de timp, sunt ușor deformabile și se pot lesne confunda unele cu altele dacă nu sunt scrise cu deosebită încetineală și atenție [1]). Alfabetul cirilic este deci o armă defectuoasă de cultură, dar are marele avantaj de a avea un semn special pentru fiecare sunet al limbii, ceea ce nu avem în alfabetul latin, prea sărac pentru o limbă bogată în sunete, cum e cea slavă, cum e cea românească [2]).

Avem deci în alfabetul cirilic:

1. Litere identice cu cele din alfabetul latin:

M I T O K E N

2. Litere din alfabetul latin, dar cu altă valoare:

P Y C B H X
r u s v i h

3. Litere identice cu cele din alfabetul grecesc:

П Л W Д Ф Г Ѱ
p l o d f g ps

4. Litere speciale alfabetului cirilic:

Ш Щ Щ Џ Ц
ș t șt ge ț

А Б Ч Ж Ѕ Ꙁ З Ь Ѫ Ъ Ѣ Ѧ Ѩ Ѫ Ѭ Ѯ
a b č j u dz z ĭ ă,ŭ ie ĭa î â ia ĭu x

Iată acum înșirarea literelor în ordinea alfabetică cu numele lor:

А азъ
Б буки
К viedie
Г glagoli
Д dobro
Є iestŭ
Ж jivïete
Ꙁ dzielo
З zemlia
И ije
І,Ї ije
К kako
Л ľudiie
М mîslite
Н naşi
О onŭ
П pokoi
Р rĭţi
С slovo
Т tvrădo
Ѹ,Ꙋ ukŭ
Ф frătŭ
Х hierŭ
Ѡ otŭ
Ш şta
Ц ţi
Ч črăvi
Щ şa
Ъ ierŭ
Ь ierĭ
Ꙑ ieră
Ѣ iatĭ
Ю iusŭ
Ꙗ ia
Ѥ ie
Ѧ ia
Ѫ â
Ѯ xi
Ѱ psi
Ѳ fita
Ѵ ijiţa

[1]) Alfabetul *glagolitic*, cu care s'au scris numeroase texte slavonești, dar nu la noi, este și mai complicat: fiecare literă este înzorzonată cu rotogoale mărunte ca niște cercei și inele agățate de obrazul unui sălbatec.

[2]) Notăm: 13 litere majuscule grecești sunt identice și în alfabetul latin: A, B, E, H, I, K, M, N, O, P, T, X, Z deci și alfabetul latin și cel slav derivă din cel grecesc.

www.dacoromanica.ro

VARIANTE GRAFICE Din aceste litere capitale, s'au format cele cursive și s'au obținut diferite variante grafice, datorită:

1. *Materialului utilizat:* piatră, metal, stofă, pergament, hârtie.
2. *Uneltei utilizate:* daltă, pensulă, pană, etc.
3. *Colorantului întrebuințat:* cerneală, văpsele.
4. *Școalei*, mediului, în care s'a format scribul.
5. *Gradului de cultură* al pisarului.
6. *Naturii documentului:* inscripție funerară, pisanie, manuscris.
7. *Importanței actului:* hrisov, scrisoare particulară.
8. *Formatului* materialului de scris.
9. *Grabei* sau încetinelii cu care s'a scris.
10. *Temperamentului* scriptorului.
11. *Spiritului de imitare.*
12. *Modei.*

Pentru un ochiu atent, există tot atâtea variante de litere câți scriptori sunt. Nu există două frunze la fel, nu există două grafisme absolut identice.

Totuși, ca formă generală, avem litere care nu se găsesc decât pe anumit gen de documente. De pildă, epitafele, pisaniile și tot ce se atinge de cult, va fi scris cu litere lungețe și îngustate, în armonie cu ascetismul chipurilor de sfinți din biserici; inițialele sau literele din monograma Domnului vor avea dimensiuni imense, precum imensă era distanța dintre suveranul absolut și supușii săi plecați; și aceste litere vor mai fi scrise cu roșu, ca purpura mantiei domnești, vor fi împodobite, aurite, încununate cu flori și embleme, în armonie cu veștmintele suveranului.

Dar chiar și literele din cuprinsul unui document vor ajunge să capete o formă generală radical deosebită de modelul primitiv, clasic; aceasta datorită în primul rând *legii minimului de efort.* Mâna, având să execute mereu aceleași mișcări mușchiulare pentru formarea aceleiași litere, ajunge, prin deprindere grafică, să execute desemnul literei cu tot mai multă siguranță și ușurință; apoi, mâna, pentru a evita necontenitele opriri la fiecare ridicare a condeiului, va suprima mișcările inutile, va înlănțui traseul grafic, și va obține variante ale aceleiași litere care să favorizeze iuțeala. Apoi la iuțeală, unghiurile ascuțite se rotunjesc; linia verticală se încovoaie, linia curbă tinde spre verticală, și astfel scrisul ajunge să aibă o serie de litere mult deosebite, ca primă impresie, de modelul dela care a pornit simplificarea. In sfârșit, această formă mai simplificată și mai

www.dacoromanica.ro

originală, se imită de alți scriptori și noua literă devine pe încetul o variantă de întrebuințare curentă [1]).

PUNCTUAȚIUNEA In documentele noastre vechi, — care, precum am văzut, se scriau fără intervale între cuvinte, fără aliniate, fără despărțirea în silabe a cuvântului prea lung dela finele unui rând — nu se întrebuința nici punct, nici virgulă, apostrof, liniuță cu valoarea din scrisul de astăzi. Există însă puncte, pe care le-am putea numi *puncte de respirație* pentrucă se pun spre a indica pauzele pe care vocea trebue să le facă pentru ca cetitul să aibă mai mult înțeles. De pildă, în Lecția I-a, — o pagină din Evanghelia lui Matei, — punctuația s'a făcut astfel:

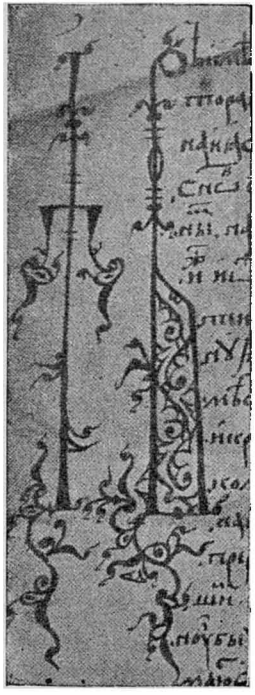

Fig. 5. — Ori ce document începea cu o cruce, mai simplă la început, din ce în ce mai împodobită în succesiunea anilor, în cerneală roșie impletită uneori cu aur, în actele de o deosebită importanță. Prima literă a textului e la fel enorm de mare și împodobită. In cuprinsul textului, de asemenea, găsim litere mult mărite și împodobite, înlocuind alineatele de astăzi și precizând un nou pasagiu al documentului: obiectul unei donațiuni, jurământul, martorii etc.

« Cartea nașterei lui Cristos. fiul lui David. fiul lui Avraam. Avraam a născut pe Isac. Isaac a născut pe Iacov. Iacov a născut. pe Iuda și pe frații lui. iar Iuda a născut pe Fares și pe Zara din Tamara ».

Sunt și unele puncte fără nicio explicație ortografică sau fonetică. Credem că ele provin din încetineala cu care a scris copistul, a cărui mână s'a lăsat, din loc în loc pe hârtie, însemnând astfel un punct involuntar făcut.

Alteori un punct precede și urmează o cifră, un mileniu. Este aci, evident, o punere în relief a unei date.

In loc de aliniate găsim, de multe ori, o literă făcută în dimensiuni mai mari decât literile ce urmează. Această inițială este uneori înflorită, scrisă cu cerneală roșie, de aur, și mai îngrijit desemnată.

Unele vocale au accente, în special *I* și *A* inițial. Nu este însă indicarea accentului tonic al fiecărui cuvânt, ci, probabil, o influență din alfabetul grecesc.

---

[1]) O listă de variante, date conform lămuririlor grafologice de mai sus, se găsește la finele cărții.

www.dacoromanica.ro

Orice act începea cu semnul crucii, făcut foarte mare, lungueț și împodobit. O altă cruce, măruntă, bizantină, încheia majoritatea documentelor.

CIFRELE Documentele noastre vechi nu folosesc nici cifrele romane nici pe cele arabe [1]), ci, ca și documentele grecești, *literile alfabetului au și valoare de cifre.*

Nu e nicio deosebire între cifrele întrebuințate în documentele grecești și cele din documentele noastre cirilice. O excepție ar fi pentru 900, redat în cirilice prin sunetul lui « ț »; iar ξ grecesc = 60 a căpătat o formă inversată în cirilică: ѯ = 60.

α	=	1	ι	=	10	ρ	=	100
β	=	2	κ	=	20	c	=	200
γ	=	3	λ	=	30	τ	=	300
δ	=	4	μ	=	40	υ	=	400
ϵ	=	5	ν	=	50	φ	=	500
ς	=	6	ξ	=	60	χ	=	600
ζ	=	7	o	=	70	ψ	=	700
η	=	8	π	=	80	ω	=	800
θ	=	9	ϙ	=	90	ҁ	=	900.

Fig. 6.

Pentru a reda pe 11, 12, 13, 14 etc., până la 20, contrar cu ceea ce se întâmplă cu cifrele arabe, unde scrim întâi zecimea și apoi unimea; în cirilice, mult mai logic, scrim obișnuit invers: *întâi unimea și apoi zecimea*, pentrucă așa se și pronunță:
« *unu* spre zece, *doi* spre zece, *trei* spre zece etc., iar nu « zece unu, zece doi; zece trei, etc. [2]).

Spre a nu confunda o literă cu o cifră, se pune, deasupra literei alfabetului având valoare de cifră, o acoladă.

[1]) Doar în câteva documente slavonești ale lui Matei Basarab găsim anul redat în cifre arabe.

[2]) Vezi tabloul cu cifre la finele volumului.

www.dacoromanica.ro

Când e vorba de mii, atunci se mai pune, precedând litera cu valoare de cifră, o liniuță oblică tăiată obișnuit de una sau două secante:

ѧ҃ї	ѩ҃ї	ґ҃ї	ѫ҃ї
11	12	13	14
×ѕ҃	×ꙁ҃	×н҃	×і҃
6000	7000	8000	10000

ABREVIERI Spre deosebire de zilele noastre, când utilizarea abrevierilor într'o scrisoare ar fi socotită ca o nepoliteță și se tolerează doar, din ce în ce mai rar, în stilul comercial; dimpotrivă, în documentele în cirilice, abrevierile se întâlnesc la fiece rând.

Ca logică, o abreviere ar trebui să aibă drept explicație: dorința de a câștiga timp, de a scrie mai *repede;* alta este însă explicația întrebuințării abrevierilor în vechile noastre documente.

Evident că, dacă pe o piatră de mormânt, pe o pisanie, pe o broderie (procovăț, aer, omofor), pe un clopot, o monetă sau o pecete, găsim prescurtate multe cuvinte, aceste prescurtări nu s'au făcut în vederea iuțelii. Tot asemenea, dacă găsim foarte numeroase abrevieri pe o Evanghelie, cu majuscule împodobite, colorate, aurite, cu complicate arabescuri sau miniaturi deo extremă finețe, care au cerut luni de muncă răbdătoare, nu graba poate fi explicația abrevierilor.

Intrebuințarea prescurtărilor ar putea avea următoarele lămuriri:

1. *Nevoia de a economisi spațiul.* De pildă, pe o monetă, pecete, icoană, pe o piatră de mormânt cu desemne și arabescuri, sau pe un procovăț reproducând un chip domnesc, locul rămas disponibil pentru inscripție este foarte redus și atunci se abreviază cuvintele care se repetă stereotip în acest gen de documente; sau, se mai economisește spațiul îmbinând două-trei litere într'un singur desemn, căutându-se a se obține prin acest procedeu și o realizare artistică [1]).

2. *Nevoia de a economisi materialul de scris.* Pergamentul (pielea de oaie, de vițel, sau, cea și mai fină, de miel nou născut; piele rasă, subțiată, netezită, lustruită, albită), costa foarte scump, fiind uneori extrem de greu de procurat, în vremuri de invazii, războaie. Pergamentul — pe care nu se putea scri decât pe o singură față [2]) — trebuia

[1]) Abrevieri de acest gen sunt foarte frecuente și astăzi, de pildă pe automobile citim: *Ct* în loc de Constanța; *Pl* în loc de Ploești; *Bv* pentru Brașov, sau pe vagoane: Cl. I; Cl. III, în loc de Clasa întâia, Clasa treia, etc.

[2]) Aceasta numai în ceia-ce privește documentele căci manuscrisele se scriau pe amândouă fețele.

www.dacoromanica.ro

deci economisit. Atunci, el nu se tăia după un anume format determinat, așa cum se taie azi hârtia, ci avea cele mai variate dimensiuni neregulate; se scria pe toată suprafața lui, nu se făceau aliniate, se scria extrem de mărunt și îndesat, fără intervale între cuvinte, pentru ca să încapă cât mai mult text, și mai ales se recurgea la abrevieri și litere aruncate deasupra cuvintelor, litere sburătoare.

Evident că nu se obținea astfel un spor de iuțeală, care nici nu se căuta, dar se realiza o notabilă economie a pergamentului.

După ce s'a născocit hârtia din cârpe, scumpă și ea, și care se răspândește cam în vremea descoperirii tiparului, nevoia economisirii materialului de scris devenise obiceiu, iar scrierea cu litere sburătoare, modă. S'a continuat deci utilizarea de abrevieri, de litere suprapuse. Apoi, când, după răspândirea tiparului, scrisul caligrafiat a devenit tot mai rar, scribii au dat drumul condeiului, abuzând de litere sburătoare. S'a ajuns astfel la indescifrabilul scris cu caturi al cirilicelor românești din epoca fanariotă [1]).

3. *Lenea* este o principală cauză a utilizării abrevierilor. Lenea este uneori cauză de progres, pentrucă silește creerul să născocească mijlocul de a cruța mușchilor oboseală. Scribii, văzând că se repetă mereu stereotip aceleași îmbinări de cuvinte ori nume proprii, s'au plictisit să le scrie integral și au început să le tot abrevieze, până s'a ajuns la o abreviere-schelet ca de pildă, la Romani: « *S.P.Q.R* » în loc de « Senatus populusque Romanus »; ori « *I.N.R.I* » în loc de « Isus Navi Rex Judeorum » sau, în documentele noastre: *GNĬ* în loc de Gospodin; *IO* în loc de Ioan, *HS* în loc de Hristos, *MȚA* în loc de Meseța etc. [2]).

4. *Spiritul de imitație.* Deoarece abrevieri, în genul celor de mai sus, s'au găsit practice, s'au imitat, și astfel unele abrevieri, cu totul personale la origine, au devenit, prin imitație, de uz comun.

[1]) Pentru același motiv al economisirii spațiului și apoi din spirit de imitație și modă, avem astăzi, în firmele de modă americănească atârnate de block-houseurile marilor orașe, litere puse unele deasupra celorlalte, în loc de a fi aliniate orizontal, de pildă: $\begin{matrix} C \\ A \\ M \end{matrix}$ în loc de C.A.M. (Casa Autonomă a Monopolurilor).

[2]) Este deci același procedeu — pentrucă neschimbată a rămas psihologia omenească — pe care-l întâlnim astăzi la fiecare pas. Scrim: *I. I. C. Brătianu* în loc de « Ion Ion Constantin Brătianu »; *I.P.S.S.* în loc de « Inalt Prea Sfinția Sa », etc.; ori: un grefier, având să scrie zilnic, de sute de ori, « Tribunalul Ilfov Secția de Notariat, Dosarul numărul 17354 din anul 1936 », se plictisește și abreviază, azi puțin mâine mai mult, până ce ajunge să scrie: *T. I. S. N. Ds. 17354/36.*

www.dacoromanica.ro

5. *Influența apusului.* Documentele latine sunt mult mai bogate în abrevieri decât cele grecești și mai ales decât cele slavone [1]).

In lupta pentru predominarea limbii latine și a catolicismului, în opoziție cu limba greacă și ortodoxia, documente în limba latină, cu abrevieri numeroase precum am spus, circulau curent în Bizanțul cucerit de Latini în a patra cruciată, în țaratele bulgărești, sârbești, în voevodatele românești, și astfel, au putut fi influențați și scriptorii de grecește sau slavonește de abrevierile documentelor latine și le-au imitat.

Mai târziu, influența diplomaticii și paleografiei latine s'a exercitat prin contactul cu apusul, prin Ungaria și Polonia. Voevozii noștri primiau și trimeteau hrisoave în limba latină, dovadă că, în afară de pisarii de slavonește, erau și pisari de latinească în cancelariile domnești, iar dovada că și limba greacă era bine cunoscută în mânăstirile noastre, ne-o dă splendida Evanghelie slavo-grecească de care am vorbit [2]).

6. *Notele tironiene.* In epoca de apogeu a civilizației romane, nu numai scrisul obișnuit era extrem de răspândit în toate straturile sociale, dar și stenografia; așa zisele «note tironiene» erau de utilizare curentă [3]). Stenografia aceasta a fost foarte răspândită printre primii creștini și mai era încă cunoscută în Franța până în secolul al IX-lea [4]).

Cu timpul, regulele metodei stenografice născocită de Tirone, s'au pierdut, dar abrevierile tironiene, pentru cuvinte foarte uzuale, s'au păstrat. S'a abuzat de asemenea prescurtări în așa măsură încât descifrarea documentelor medievale latine este mult îngreuiată tocmai din această pricină. Prin imitație, abrevieri convenționale din manuscrisele latine, s'au introdus și în cele grecești, deși în măsură mult mai redusă, și apoi și în documentele slavonești.

---

[1]) M. Prou, în al său «Manuel de Paléographie», Paris 1892, reproduce 4898 abreviațiuni întrebuințate în documentele latine din evul-mediu; V. Gardthausen în lucrarea sa *Griechische Palaeographie*, Leipzig, dă o listă de 909 abrevieri întrebuințate în documentele grecești.

[2]) Vezi și Lecția I-a.

[3]) Notele tironiene sunt numite astfel după *Tirone*, sclavul liberat al lui Cicerone. Tirone (născut la 103 a. C. + 4 a. C.), născocise un sistem de scriere foarte rapidă, o adevărată stenografie, cu care ne-a păstrat cuvântările marelui orator.

[4]) Vezi Henri Stahl: *Stenografia Stahl*; lucrare premiată de Academia Română. Ed. II-a, 1926, pp. 33 și urm.

www.dacoromanica.ro

In special am moștenit liniuța sau acolada, aruncată sburător deasupra unui cuvânt pentru a indica abrevierea lui. Sistemul aruncării deasupra cuvântului a unor litere, în vederea abrevierii lui, este iarăși o moștenire din notele tironiene [1]).

In tot cazul abrevierile, în documentele noastre sunt relativ puține și nu constitue o dificultate prea mare pentru descifrarea lor.

Dăm, la sfârșitul volumului, o listă de îmbinări de litere și de prescurtări mai frecuente ce întâlnim în documentele noastre vechi.

MONOGRAMA O abreviere complicată dar ușoară de descifrat și de cea mai mare importanță pentru datarea unui document, o constitue monograma.

Monograma, care nu se utiliza decât în documentele muntenești, este și ea un împrumut apusean. Se cunoaște o monogramă din anul 650 a regelui merovingian Clodoric. Monograma devine de uz curent dela Carol cel Mare înainte.

Monograma, la noi, este o grupare a literelor numelui de botez al Domnului, în jurul inițialei, și formând un desemn bizar, migălos complicat, făcut cu cerneală roșie sau aurie, cu duct subțire, proporționat, armonios la început; cu ductul mai mânjit, mai apăsat, mai nesigur, mai înflorit, mai lipsit de gust, pentru actele mai puțin importante, cum și în perioadele de decadență, dovedind astfel un scriptor de inferioară cultură și simț artistic.

Monograma nu este scrisă de Domn, nu este un autograf, după cum ne-a dovedit o serie de expertize grafice, pentrucă aceeași monogramă, a aceluiaș domnitor, diferă dela document la document, ca eleganță a ductului, ca dimensiune, ca presiune, ca proporțiune și armonie.

Monograma, care era uneori foarte complicată, cu îmbinări de aur și culori, cu desemne și flori, nu putea de aceea fi făcută decât de un specialist. De cele mai multe ori monograma era desemnată, pe pergament sau hârtie, înainte de a se scrie textul, ceea ce se dovedește prin înghesuirea rândurilor precedând monograma sau prin faptul că textul ultimului rând încalecă cerneala monogramei [2]).

---

[1]) Din notele tironiene a rămas, în scrisul nostru de astăzi, abrevierea cuvântului *et* « & » (și) atât de frecuentă în corespondența comercială; din abrevierea tironiană pentru *subscripsi*, s'a ajuns să se facă, pierzându-se înțelesul primitiv al stenogramei, *parafa*, care însoțește foarte multe iscălituri, parafă ce ia uneori o complicație fantastică.

[2]) Vezi H. Stahl: *Despre autografe*, conferință ținută la Școala Superioară de Arhivistică și Paleografie la 1929, apărută în broșură după note stenografice în 1936.

www.dacoromanica.ro

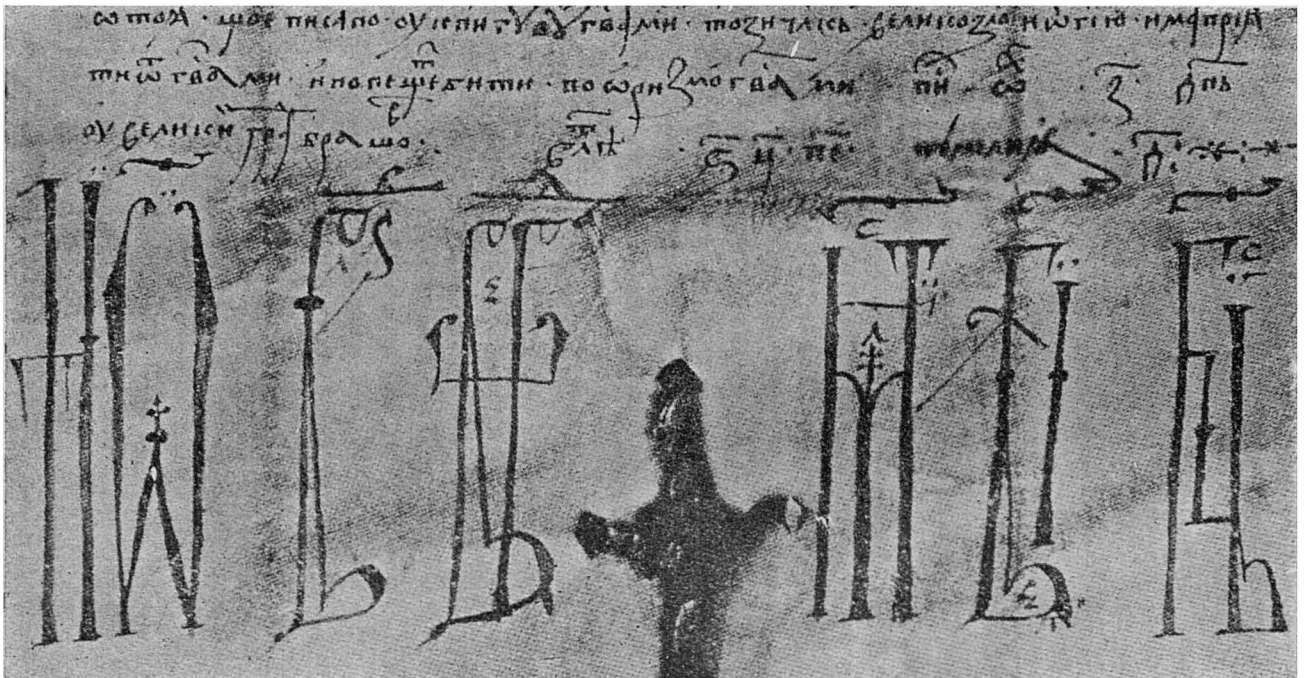

Fig. 7. — Monograma hrisovului din 1476 Oct. 7, al lui Vlad Ţepeş.
In documentele munteneşti, dovada autenticităţii o făcea, pe lângă pecete şi monograma. Se citeşte: « † Io Vlad voevoda milostiia bojieia gospodinĭ ». (Eu Vlad voevod din mila lui Dumnezeu domn).
Se văd şnururile bicolore, împletite în formă de cruce, de care atârna pecetea cea mare.

www.dacoromanica.ro

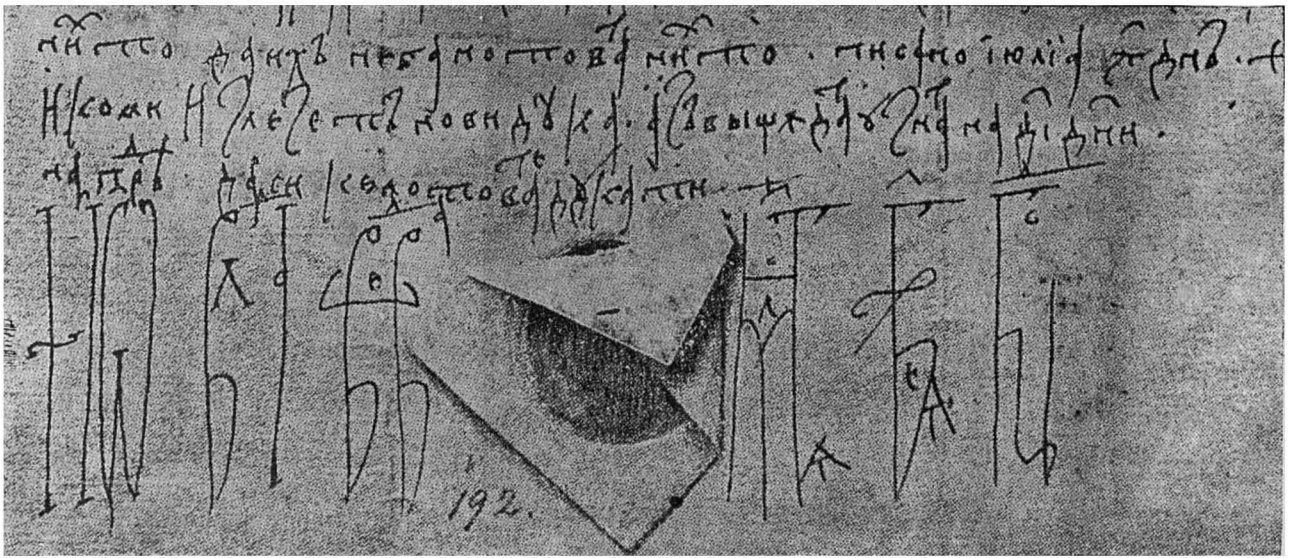

Fig. 8. — Monograma scrisorii din 3 Iulie a lui Vlad Dracul, adresată Braşovenilor, flancând pecetea mică, aplicată peste ceara fierbinte, pe un romb de hârtie protectoare.

www.dacoromanica.ro

După același procedeu ca al monogramei suveranului, se abreviază cuvintele ce însoțesc numele Domnului în monogramă:

Iw..... кoевwда милостїѣ божїѣи господинь.
† Io..... voevoda milostiĭa bojieĭa gospodinĭ.

PECETEA Consfințirea de către Domn a cuprinsului actului, se făcea prin aplicarea peceței domnești; iar pentru actele de mare importanță, prin adăugirea, alături de pecetea roșie a suve-

Fig. 9. — *Pecetea lui Ștefan cel Mare.*
« † Pečatŭ Io Stefanĭ voevoda gospodar zemli Moldavskoi ».
(† Pecetea lui Io Ștefan voevod domn al țării Moldovei).
Pecetea mare domnească se punea doar pe actele solemne. Ea singură consfinția cuprinsul actului. Foarte grea, aplicată pe un bulgăr de ceară roșie, pecetea era atârnată de pergament prin șnururi de mătase roșie și albastră, îmbinate în formă de cruce.

ranului și a peceților pe ceară verde ale boierilor. Aceasta însă, obișnuit, numai în Moldova.

Pecetea era sau aplicată direct pe document sau atârnată. Când se aplica direct pecetea mică domnească, atunci, pentru ca ceara

www.dacoromanica.ro

să nu se deslipească de pe pielea unsuroasă, pergamentul se înțepa pe verso cu zeci de înțepături care făceau ca locul pe care se punea ceara să devină grăunțos. Alteori se făcea în pergament, sau pe hârtia documentului, o serie de incizii în unghiu ascuțit. Aceste colțuri triunghiulare se împingeau spre fața pergamentului sau hârtiei, pătrundeau în corpul cerii și astfel pecetea adera bine de document.

Fig. 10. — Bula de aur dela Alexandru II al Țării Românești.
Se citește: «Siiu zlato pečat Io Alexandru voevod gospodinĭ vlașki»
(Această pecete de aur a lui Io Alexandru voevod domn românesc).

La aplicarea peceței, se punea, dela o vreme, peste ceara fierbinte un pătrățel de hârtie și peste această foaie protectoare, se presa matricea de metal pe care era gravată pecetea domnească.

Pentru o și mai bună pază a peceței, hârtia protectoare era cusută de document cu un șnur subțire de mătase, albă sau colorată, iar colțurile rombului de hârtie protectoară se păturau peste pecete. Alteori se aplica peste ceară un strat de vată.

www.dacoromanica.ro

Pecetea domnească se imprima peste un strat subțire de ceară roșie aplicată peste un bulgăr de ceară obișnuită.

Se lega de capătul de jos al documentului prin șnururi de mătase roșie și albastră și mai rar de alte colori: verde, galben, alb. Cele două șnururi erau îmbinate, petrecute în formă de cruce prin găurile făcute în pergament; iar capetele șnururilor erau prinse în massa topită a semi sferii de ceară.

Fig. 11. — Pecete obținută prin aplicare, direct pe ceară, a matricei de metal.

Pecetea mare domnească era, în Moldova, atârnată, une ori, de document prin fâșii de pergament.

De pe la sfârșitul secolului al XVI-lea avem și peceți imprimate cu tuș: se încălzea inelul sau metalul pe care era gravată pecetea la flacăra unei lumânări până se înnegrea bine de funingine, și apoi, udându-se hârtia, se aplica pecetea.

Fig. 12. — *Pecetea mijlocie*, de pe un act din 1505, Martie 26, al lui Radu cel Mare.

In cele mai vechi documente se aplica direct pe ceară (fig. 11); mai târziu, matricea de metal se presa pe un romb de hârtie protectoare, pus peste ceara fierbinte (fig. 8 și 12).

Fig. 13. — Pecetea lui Mihai Viteazul, pecete în tuș după inelul Domnului. Cele câteva litere apărute în clișeu sunt scrise de însăși mâna lui Mihai.

Foarte rar la noi, pe documente de o excepțională importanță, pecetea era de metal.

« Pecețile de acest fel — ne spune d-l Prof. C. Moisil — se prezintă la noi sub două înfățișări: unele sunt simple *capsule de metal* — mai mult sau mai puțin împodobite — destinate să protejeze pecetea

www.dacoromanica.ro

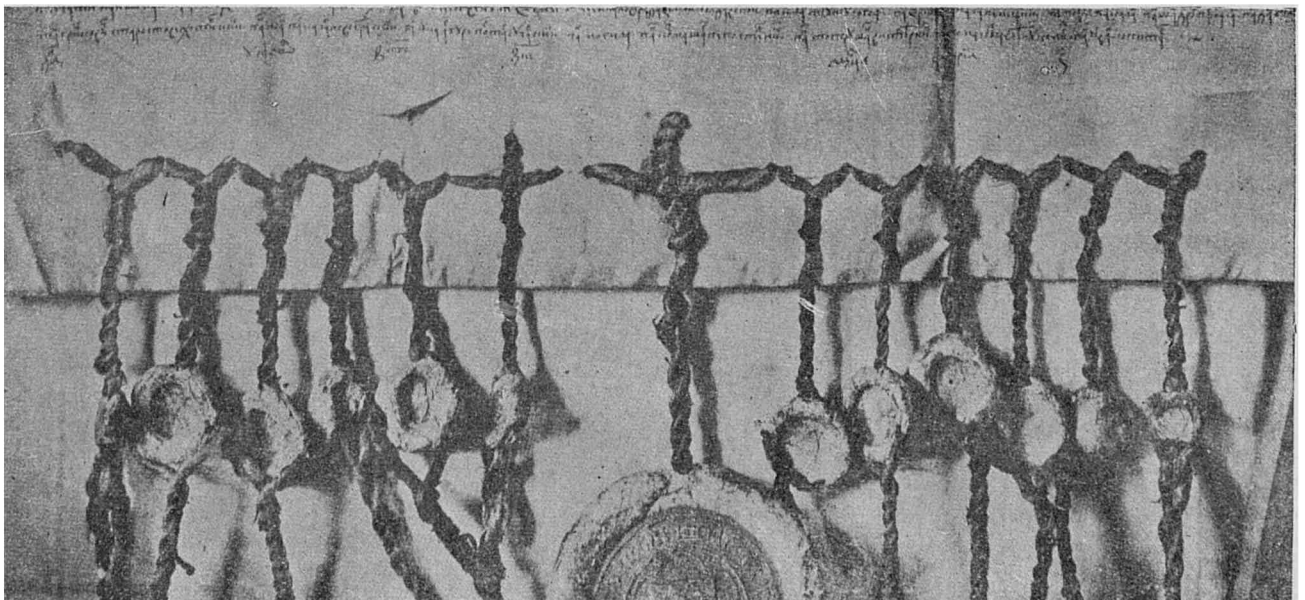

Fig. 14. — La mijloc pecetea mare domnească, pe ceară roșie, flancată de peceţile mici, pe ceară verde, ale boierilor Divanului Moldovei (de pe un act din 1510 al lui Bogdan cel Orb).

www.dacoromanica.ro

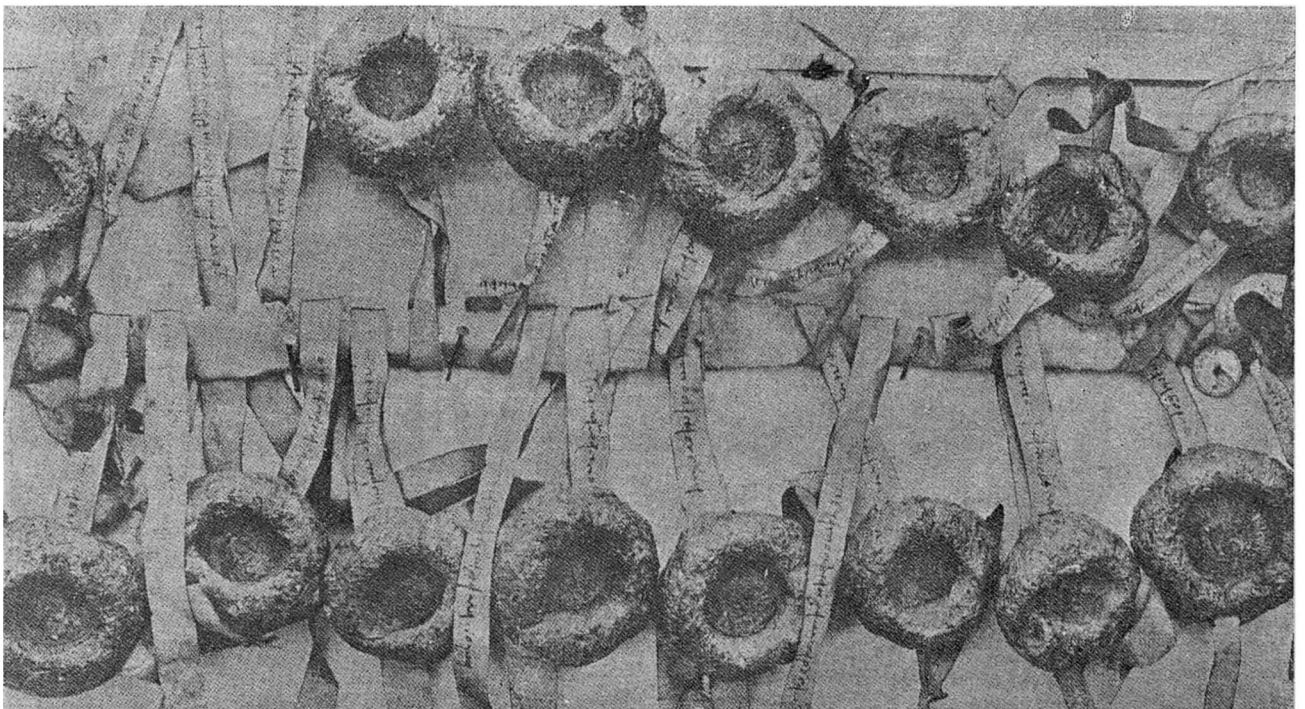

Fig. 15. — Peceți ale boierilor lui Iliaș-Vodă (Fragment). — Pe fiecare fâșie de pergament era scris numele fiecăruia din boierii martori ai hotărârii domnești.

www.dacoromanica.ro

de ceară ce se află în interiorul lor; altele sunt adevărate *bule de aur*, ce au pe față și pe revers reprezentări și inscripții sigilare ».

Bule masive de aur nu s'au găsit până acum la noi ci numai unele *lamelare*, adică alcătuite din două plăci de argint aurit, rotunde și bombate, care sunt lipite la margine una de cealaltă prin sudarea metalului. In această margine sunt pătrunse de două sau trei găuri prin care se petrecea șnurul » [1]). Inscripțiile, tipurile și ornamentele sunt în relief.

Pecetea făcea singură dovada autenticității unui act, chiar dacă Domnul știa să scrie. Nu ne-a rămas de pildă dela Ștefan cel Mare niciun rând scris de mâna lui, și totuși este cu neputință ca omul care a lăsat atâtea urme de cea mai curată și mai proporționată artă în tot cuprinsul pământului moldovenesc, să nu fi știut scrie și ceti; să nu fi cunoscut, marele ctitor evlavios, limba cărților sfinte, limba diplomației: limba slavonă.

ISCĂLITURI Știutorii de carte, foarte multă vreme, au fost numai preoții, dar chiar și în tagma bisericească au fost episcopi cari nu știau nici măcar iscăli [2]). Nu e de mirare deci ca numărul suveranilor cu știință de carte să fi fost foarte puțin numeros, în apus ca și la noi. Pecetea servea deci drept iscălitură. De aci importanța funcționarului domnesc în paza căruia se încredința pecetea domnească [3]).

Iscălitura își are originea în semnul crucii cu care începea și sfârșia orice document de Stat, și care a început să se aplice și în locul peceței. Scriitorul actului, în epoca postmerovingiană, desemna o cruce, mai simplă sau mai împodobită, în mijlocul căreia lăsa un cerculeț

---

[1]) Const. Moisil: *Bule de aur sigilare dela Domnii Țării Românești și ai Moldovei*. București, 1925, p. 7—8.

[2]) In loc de semnătura cutărui episcop, găsim numai crucea, și alături mențiunea scribului: *quia literas nescio* sau: *propter ignorantiam literarum* (Leist: *Urkundenlehre*, Lipsca 1882, p. 142).

[3]) Astăzi, un analfabet, care are de pildă un carnet la Casa de Economii, vine cu pecetea lui, bine învelită într'o basma, pusă în chimir, sau atârnată de gât. Analfabetul, astăzi, când face o vânzare etc., în lipsa peceții, trage cu degetul peste crucea făcută cu cerneală, de avocat sau grefier. Evident că este aci mai mult un fel de legământ pe cruce iar nu noțiunea *impresiunii digitale*, atât de eficace pentru identificarea unui delicuent, pentrucă *se trage cu degetul* nu se apasă astfel ca să se imprime papilele vârfului degetului.

In multe din documentele noastre vechi, avem asemenea quasi-impresiuni digitale ale martorilor neștiutori de carte.

www.dacoromanica.ro

alb și suveranul, neștiutor de carte, trăgea o linie peste acest loc alb, complectând crucea, întărind actul [1]).

Din această cruce, s'a format monograma.

Suveranii merovingieni știau mai toți să scrie, cu excepția vreunui nevârstnic, ajuns rege. Aceasta se datora faptului că ei se aflau sub tutela preoților. Uzurpatorii tronului merovingian însă, majordomul Pepin cel scurt, un simplu soldat norocos, și urmașii lui, nu știau nici iscăli. Insuși Carol cel Mare n'a învățat să scrie decât la bătrânețe. El a adoptat, cel dintâiu, în loc de semnătură, înșiruirea literelor numelui său în jurul crucii, obținând cunoscuta lui monogramă, imitată apoi de toți suveranii, monogramă care a înlocuit pentru multă vreme iscălitura, chiar și atunci când este cert că suveranul ar fi putut măcar iscăli.

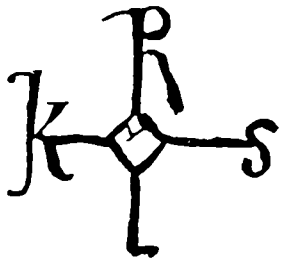

Fig. 16.— Cunoscuta monogramă a lui Carol cel Mare, din 794, imitată apoi pe toate documentele succesorilor împăratului. Monograma nu e făcută de împărat, pentru că el n'a învățat să scrie decât la bătrânețe; iar ductul grafic e sigur și trădează, prin eleganța literei K în special, o mână dibace. S'ar putea însă ca micul apendice de sub litera « A » din rombul crucei, să fie făcut de mâna împăratului, pentru că și predecesorii lui Carol, neștiutori de carte, complectau cu mâna lor, punând un punct sau o liniuță, un mic loc alb lăsat în crucea înlocuind semnătura, cruce făcută de scriitorul actului.

Semnăturile domnești reîncep, în apus, abia la finele veacului al XIV-lea, în mod cu totul sporadic, pe scrisori particulare întâi, și apoi și pe acte de Stat, pentrucă e mai ușor să dai o semnătură decât să aștepți să se aplice pecetea legată complicat de document. Apoi semnătura, era o dovadă de cultură. Obligativitatea semnăturii regale pentru a garanta autenticitatea unui act nu devine regulă decât în secolul al XVI-lea [2]).

La noi, cele mai vechi semnături domnești cunoscute până acum sunt din secolul al XVI-lea: semnătura lui Vlad al VI-lea, din 1534, și cea a lui Mihnea, din 1591, în Muntenia [3]). In Moldova, cea mai veche semnătură domnească, pe un act slavon, cunoscută nouă este de pe timpul lui Ion Vodă cel Cumplit (1572-74).

[1]) Până și astăzi preoții catolici pun o cruce la începutul unei scrisori, chiar și particulară, și altă cruce înaintea semnăturii lor.

[2]) A. Giry: *Manuel de diplomatique.* Paris 1925, p. 771.

[3]) I. Bogdan: *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Țara Ungurească, în sec. XV și XVI.* București 1905, I, p. XLIX.

www.dacoromanica.ro

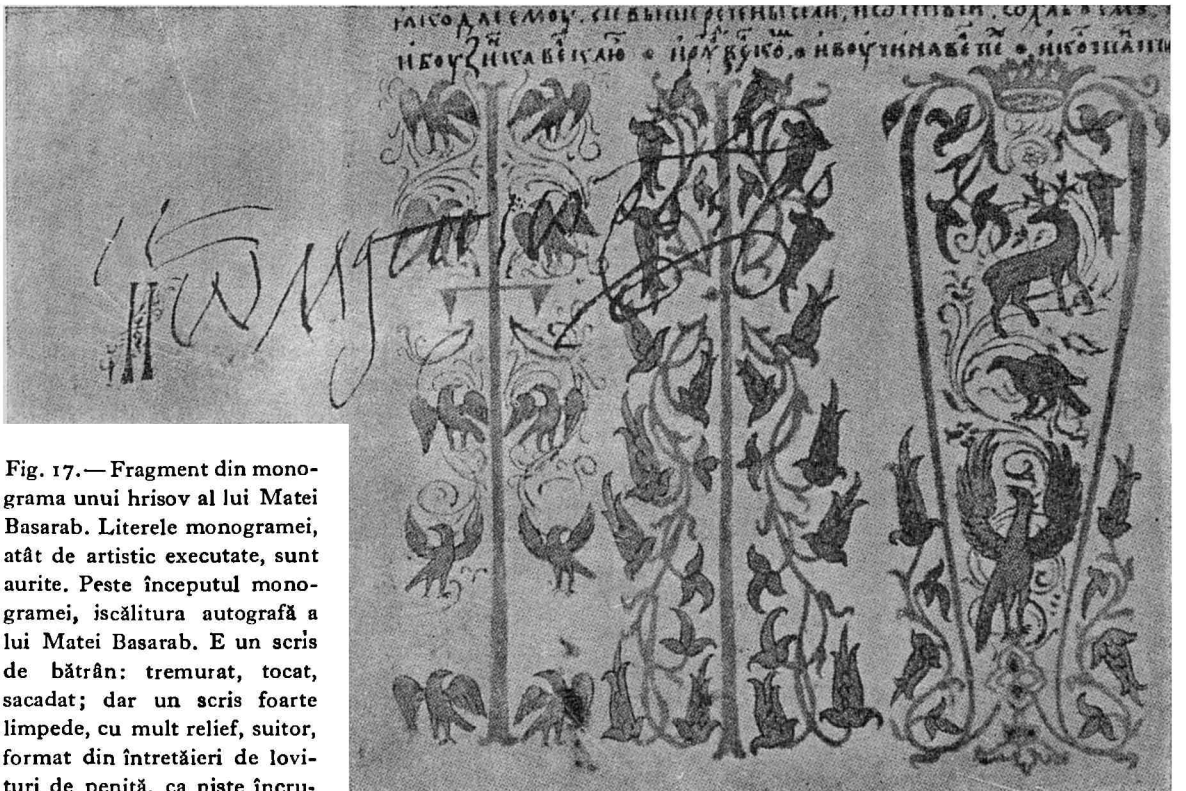

Fig. 17.— Fragment din monograma unui hrisov al lui Matei Basarab. Literele monogramei, atât de artistic executate, sunt aurite. Peste începutul monogramei, iscălitura autografă a lui Matei Basarab. E un scris de bătrân: tremurat, tocat, sacadat; dar un scris foarte limpede, cu mult relief, suitor, format din întretăieri de lovituri de peniță, ca niște încrucișări de săbii. (Prima literă « I », înzorzonată copilăros, nu este evident a bătrânului Domn ostaș și om de gust, ci a scriitorului actului).

www.dacoromanica.ro

Avem însă o semnătură cu litere latine a lui Despot Vodă (1561-63), pe un act latin din 1560, în care se întitula: « Heraclides Basilicus Jacobus Dei Gratia Despota Sami Princeps Moldaviae Doridos Pari et caeterarum Insularum Dominus et Haeres terrarum Valachiae etc. [1]). Acelaș domn semnează în latinește mai toate actele sale scrise în slavonește.

Dela Mihai Viteazul înainte, dela care avem și iscălituri și olografe, majoritatea documentelor sunt semnate de Domnii noștri.

Această iscălitură se punea la stânga documentului, încălecând primele litere ale monogramei.

PLASTOGRAFI OFICIALI In Franța, încă de pe vremea lui Ludovic al XI-lea, dela care avem mai multe semnături și chiar olografe, suveranii aveau funcționari speciali, dibaci în a imita scrisul suveranului, așa numiții *Secrétaires de la main* și cari îi scuteau de plictiseala semnării actelor fără importanță [2]). Asemenea funcționari, autorizați a semna pe Domn am avut și noi, deoarece găsim deosebiri radicale, din punct de vedere grafologic, între diferitele semnături ale aceluiași Voevod [3]).

FALȘURI Falșurile, în scrieri, atât de numeroase și de variate astăzi, când mai toată lumea știe să scrie, au existat în toate timpurile, în toate țările și deci și la noi.

Falșurile sunt *parțiale* sau *totale.*

Falșul e parțial, când numai o parte a unui document s'a falsificat pentru a se înlocui o cifră, o dată, pentru a intercala, sau schimba, o clauză mai favorabilă într'un act de donație, pentru a face să dispară o clauză neplăcută, etc.

Falșul e total, când întreg actul este plăsmuit.

Dovedirea falsurilor de toate spețele se face prin ramura diplomaticei denumită *Expertiza grafică* și care astăzi, grație aportului fotografiei, chimiei, microscopului, colorimetrului, razelor ultraviolete

---

[1]) Cf. H. Stahl: *Despre autografe.*

[2]) Astăzi, o simplă stampilă, reproducând semnătura suveranului i, înlocuește pe acel important funcționar « secrétaire de la main », și se aplică pe decretele de decorații, avansare în armată etc. Asemenea stampile au astăzi și miniștrii, magistrații, etc.

[3]) Vezi H. Stahl: « Despre autografe », unde am reprodus mai multe semnături domnești falsificate. Vezi și « Grafologia și expertizele grafice », scrisul lui Mihai Viteazul și al plastografului său oficial.

www.dacoromanica.ro

și infraroșii, grafologiei, a ajuns la o preciziune absolută în imensa majoritate a cazurilor.

SECRETUL SCRISORILOR Neexistând plicuri în care un document să poată fi închis și sigilat, cum avem astăzi, spre a se garanta secretul conținutului, și, pentru ca violarea scrisului să nu fie posibilă, documentul se păturea astfel ca, mai întâi, pecetea să fie ferită, acoperită de marginile hârtiei îndoită în trei.

Pentru ca cuprinsul actului scris pe hârtie să nu poată fi cetit nici măcar parțial, se petrecea o fâșie îngustă de hârtie, prin niște inciziuni făcute în act, după păturirea lui. Fâșiile reținеau strâns lipite documentul, iar vârfurile lor se prindeau în ceara sigiliului cu care se încheia documentul.

REÎNVIEREA SCRISULUI Multe documente vechi se citesc foarte greu din cauză că pergamentul este pătat, îngălbenit, înnegrit, în special pe muchea de păturire a documentului, la mijloc și pe margini; din cauza umezelii, oxidării, frecării,contactului cu corpuri grase, cu ceara peceții, etc.; ori din cauza cernelii îngălbenită cu vremea, fie pentrucă era insuficientă cantitatea de fier din cerneală, fie că agenți fizici au provocat înnălbirea cernelii.

Palimpseste, adică raderea totală a scrisului de pe un pergament pentru a-l putea utiliza din nou ca material de scris, nu am întâlnit în documentele noastre până astăzi decât într'un singur caz, pe un act al lui Ștefan cel Mare din 17 Martie 1490 [1]). Originalul, păstrat la Arhivele Statului din București, Secția istorică, ne arată însă că nu e vorba propriu zis de un palimpsest, ci de un pergament al cărui text inițial s'a șters; iar partea nescrisă a aceluiași pergament s'a utilizat pentru redactarea actului mai sus citat. E foarte probabil însă ca, mai ales particularii, într'o vreme când pergamentul era atât de scump, să fi căutat a utiliza a doua oară același pergament, pătat din greșeală sau greșit început [2]).

---

[1]) Publicat de I. Bogdan în *Documentele lui Ștefan cel Mare*, I, București 1913, sub Nr. CCXX.

[2]) Evident însă că importanța palimpsestelor, dacă se vor găsi, la noi, nu poate fi asemuită de pildă cu cel descoperit de Niebuhr la 1816 în catedrala din Verona, și care tăinuia, în urmele vechei cerneli, intrată în porii pergamentului și reînviată, « Institutele » lui Gaius.

www.dacoromanica.ro

Reînvierea unui scris, devenit greu de cetit, ilizibil, sau aproape complect dispărut, se poate face pe două căi: pe cale chimică și prin procedee fizice.

La procedeul chimic nu trebue să se recurgă decât atunci când orice alt mijloc s'a dovedit ineficace, deoarece documentul iese pătat și este expus distrugerii în mâna unei persoane neexperimentate.

PROCEDEE CHIMICE Procedeul chimic constă în recolorarea tanatului de fier din cerneală.

Cerneala, utilizată încă din secolul al VII-lea și până în zilele noastre pentru scrierea documentelor, se face din *acid tanic* (extras din nuca galică de Alep, 5% la litru), din *sulfat de fier* (45 gr.) și din *gumă* arabică (20 gr.). Guma reține în suspensiune în lichid tanatul de fier insolubil și care constitue partea colorantă a cernelii.

Chinezii, Egiptenii, Grecii și Romanii au utilizat *tușul (encre de Chine)*, cerneală făcută din funingine disolvată în apă, conținând puțină gumă arabică. E o cerneală care nu se descompune sub acțiunea reactivilor, dar se cojește și se deslipește ușor de pe materialul pe care s'a întins; pe câtă vreme cerneala cu bază de tanat de fier, pătrunde adânc în porii pergamentului și poate deci fi reînviată chiar dacă ea s'a decolorat complect.

Spre a constata dacă avem o cerneală cu bază de cărbune sau cu bază de tanat de fier, și deci vechimea unui document, e suficient a atinge un fragment de literă cu un reactiv (de pildă acid clorhidric, acid oxalic). Dacă cerneala se descompune, avem o cerneală cu bază de fier; dacă nu, o cerneală cu bază de cărbune.

Tot prin acest simplu procedeu putem determina dacă un autograf este un original sau o copie litografică. In acest din urmă caz, cerneala fiind grasă, nu se atacă de acizi [1]).

Ca procedee chimice de reînvierea scrisului, citățm:

1. Spălarea documentului într'o soluțiune de 10 gr. acid galic și 300 gr. apă distilată, după o prealabilă înmuiere a documentului în apă distilată și apoi într'o soluțiune de acid oxalic. (*Metoda Canneparius* (1660).

2. Spălarea cu o soluțiune foarte slabă de acid clorhidric, apoi cu o soluțiune saturată de prusiat galben de potasă. Scrisul reapare în albastru, formându-se, în contact cu urmele de fier, albastru de Prusia. (*Metoda Blagden* (1787).

[1]) H. Stahl: *Grafologia și expertizele în scrieri, Falșuri, Fraude și Raze ultraviolete.* București 1933.

www.dacoromanica.ro

3. Spălarea repede cu o soluțiune diluată de hidrosulfit de amoniu. Cerneala reapare în negru. (*Metoda Lehner*) [1]).

4. M. Prou: *Manuel de Paléographie*, p. 186, afirmă, că dacă spălăm ușor un scris dispărut cu sulfhidrat de amoniac concentrat, scrisul reapare fără ca manuscrisul să fie deteriorat.

Toate aceste procedee chimice sunt extrem de delicate; cele mai multe pătează pentru totdeauna un document și sunt în tot cazul arme periculoase în mâini nedibace.

Multe documente pe pergament (și deci cu pecetea atârnată) sunt pătate tocmai la mijloc, făcând extrem de greu cetitul.

Am constatat că în majoritatea cazurilor această pată provine din contactul pecetei de ceară, înfășurată în mijlocul pergamentului, la păturirea actului.

In aceste cazuri pata poate fi înlăturată, fără ca scrisul să fie alterat, disolvând grăsimea impregnată de ceara pecetei, cu eter, benzină pură, sau în unele cazuri, procedând cu multă precauțiune, cu amoniac sau terebentină. Evident că se va încerca întâi reușita procedeului pe un colțișor nescris al pergamentului, îmbibându-l ușor cu o vată muiată în soluția indicată.

PROCEDEE FIZICE

In marea majoritate a cazurilor, scrisul, devenit ilizibil, poate fi reînviat pe cale fotografică. Fotografiem documentul, bine presat sub sticlă groasă, la lumină puternică, oblică, cu diafragma cea mai mică, cu placă pancromatică, utilizând și un filtru galben. Placa pancromatică este astfel chimicește preparată încât înregistrează cele mai fine nuanțe de intensitate a cernelii, nuanțe pe care o placă obișnuită nu le poate reda. Filtrul galben reține coloarea galbenă a fondului pergamentului sau hârtiei și astfel documentul apare pe fotografie, mult mai curat și deci mult mai lizibil.

Dacă însă cerneala este îngălbenită, atunci, evident, nu vom utiliza filtrul galben, pentrucă cerneala ar dispare complect. Vom fotografia, în acest caz, pe o placă obișnuită pentrucă e știut că galbenul apare în negru pe placa fotografică și deci scrisul îngălbenit, devenind negru, va putea fi ușor recetit. Culoarea roșie apare în fotografie în negru intens.

---

[1]) C. Ainsworth Mitchell: *Documents and their scientific examination*, London 1922. Ed. Charles Griffin.

www.dacoromanica.ro

Vom utiliza și alte filtre pentru a elimina anumite colori care ar păta documentul.

Rezultate extrem de frumoase am obținut în unele cazuri utilizând plăci pentru infraroșu și fotografiind cu filtru roșu; scrisuri, complect șterse, au reapărut pe fotografie. Evident însă că atunci, ori ce ar fi fost scris cu cerneală roșie va dispare în fotografia obținută.

Copiile fotografice vor fi trase pe hârtie contrast.

Un rezultat bun se mai obține făcând după același document două negative: unul puternic, celălalt slab. Primul clișeu va înregistra scrisul abia vizibil, pe când al doilea numai fragmentele de scris bine citețe. Cu acest al doilea negativ facem un diapozitiv și-l suprapunem, milimetric exact, peste primul clișeu. Astfel scrisul primitiv palid se îmbină cu scrisul clar vizibil dacă examinăm clișeele prin transparență și vom putea reconstitui fără casnă scrisul decolorat pe original.

Un alt procedeu constă în facerea unui negativ foarte intens; îl întărim în sublimat; după el facem un diapozitiv, apoi iar un negativ, din nou întărit, și iarăși un diapozitiv. Cu chipul acesta, repetând operația, se suge din document ultimele pigmente de cerneală. Am obținut astfel, în numeroase cazuri de falșuri moderne, reînvierea unui text scris cu creionul complect șters cu guma [1]).

De multe ori un document poate fi mai bine cetit dacă îl reproducem în alb pe fond negru, direct pe hârtia sensibilă. Folosim aparatul numit *Luminofor* sau alte aparate cari printr'o oglindă inversează scrisul și-l reproduc direct pe hârtia sensibilă ca pe un negativ, așa cum am scrie cu creta pe o tablă neagră [2]).

E totdeauna bine, în aceste cazuri, ca fotografiile să fie mărite, pentrucă urmele de cerneală, fiind mai mari, sunt mai citețe și apoi putem mai ușor măsura distanța între litere și ghici, la nevoie, după numărul de litere lipsă, cuvântul ilizibil pe originalul documentului.

RAZELE ULTRAVIOLETE

Lampa de cuarț cu mercur, prevăzut cu filtrul lui Wood pentru selecționarea razelor ultraviolete, permite, în aproape totalitatea cazurilor, reînvierea perfectă a unui scris devenit ilizibil din cauza vicisitudinilor la care a fost expus în decursul secolelor un document, sau

[1]) Procedeul e indicat de R. A. Reiss: *La Photographie judiciaire*, Paris 1903.

[2]) Un asemenea aparat există și la Academ ia Română.

www.dacoromanica.ro

din cauza spălării lui în scop de fraudă. La razele ultraviolete pergamentul ia o splendidă culoare violetă fluorescentă și cea mai îngălbenită cerneală, apare de un negru intens. Lampa de cuarț permite iarăși, citirea unui text în cerneală simpatică, îngădue recitirea palimpsestelor fără nicio dificultate și fără a ne atinge de document. Cu această lampă, într'adevăr fermecată, de foarte recentă născocire, se pot obține chiar și fotografii excelente ale scrisului dispărut. Timpul de poză însă va fi foarte lung (în medie 20 minute cu două lămpi de cuarț) și va fi nevoie să utilizăm un filtru galben spre a obține, din îmbinarea violetului cu galbenul filtrului, culoarea verde ce poate fi înregistrată de placa fotografică, prea puțin sensibilă la culoarea albastră și derivatele ei [1]).

REPRODUCEREA INSCRIPȚIILOR LAPIDARE Reproducerea exactă a inscripțiilor lapidare se obține în cele mai bune condițiuni tot prin fotografie.

Cu progresele realizate astăzi în fotografie, grație obiectivelor rapide, plăcilor ultrasensibile, lămpilor cu magneziu, lămpilor nitrafot, timpul de expunere este redus la un minim. Apoi, cu automobilul te poți apropia astăzi până la poarta unei biserici sau mânăstiri, și cu farurile mașinii, cu câțiva metri de sârmă pentru a lua curentul electric dela acumulatori, poți obține o lumină orbitoare în cea mai întunecoasă biserică.

Fotografierea trebue făcută la lumină oblică, pentru ca relieful literelor sculptate să arunce umbre scurte și inscripția să devină astfel clar citeață, și înfloririle de piatră, brâul unei pisanii etc., să apară în relief puternic, cu toate detaliile.

Se va utiliza, evident, un aparat cu mare deschidere unghiulară, pentru ca fotografia să nu iasă deformată pe margini; în lipsă, se va scoate o înșiruire de două sau trei vederi după aceeași inscripție; fotografiile parțiale vor fi apoi îmbinate, așa cum se obține o fotografiere panoramică a unui peisagiu.

In lipsă de aparat fotografic, sau de posibilitatea de a avea lumină suficientă, se poate recurge la procedeul pe care-l utilizează tipografii când dau la corectură, *o perie:* se întinde peste inscripția lapidară o hârtie albă, ușor udată — hârtie sugătoare de preferință — și cu o perie muiată în praf de grafit, se bate de repetite ori peste fiecare literă, peste fiecare ornament de piatră. Se obține astfel o copie

[1]) Henri Stahl: *Falșuri, Fraude și Raze ultraviolete*, București, 1933.

www.dacoromanica.ro

foarte exactă a inscripției, în care însă părțile în relief vor ieși în negru, fundul rămânând alb. E deci ca un fel de negativ al unei fotografii.

După acest procedeu a obținut Kozak clișeele foarte citețe din prețioasa lui lucrare: *Die Inschriften aus der Bukovina*, Viena 1903 [1]).

Actele nu se pot reproduce exact decât pe cale mecanică, prin fotografie, utilizând diferite plăci și ecrane, precum am indicat.

Pentru reproducerea în mai multe exemplare a unui original, vom recurge iarăși numai la procedee mecanice: zincografie, autotipie, fototipie, fotogravură. Numai fotogravura (heliogravura) poate reda toate amănuntele unui document, cu cele mai fine nuanțe. Acest procedeu este însă foarte costisitor.

Originalul să nu fie prins de o planșetă cu ținte, ci bine întins orizontal, sub sticlă groasă de cristal. Numai astfel se evită deformarea scrisului pe linia de îndoitură a pergamentului sau formarea de umbre care îngreue descifrarea. De asemenea se va fotografia cu aparate verticale, fixate în perfect paralelism cu documentul așezat orizontal. Se evită astfel deformarea documentului.

Sfătuim iarăși ca în josul documentului ce fotografiem să așezăm un dublu decimetru, pentru a ne da seama exact de formatul unui document. In tot cazul formatul să se indice clar în Albumele paleografice ce se vor mai scoate, cât mai numeroase, precum e de dorit.

Reproducerea unui document prin decalc, trebue absolut evitată pentrucă, oricât de îndemânatic ar fi desemnatorul ce copiază un document, îi va fi cu neputință a reproduce exact un manuscris prin calchiere și, fără voia lui, va imprima propria lui personalitate decalcului său și va comite, cu cele mai oneste intențiuni, un fals.

CRONOLOGIE Atât în actele care emanau din cancelariile voevozilor munteni și moldoveni cât și în cărțile ce se scriau în mânăstirile din Țara Românească și Moldova, datarea se preciza dela facerea lumii. Incepând cu secolul al XVII-lea se indica, concomitent cu anul dela facerea lumii și anul dela nașterea lui Cristos. In unele documente dela Matei Basarab, renovatorul cancelariei domnești și reintroducătorul limbii slavone ca limbă a diplomației, anul dela Cristos e precedat de cuvintele latinești « Anno Domini ».

---

[1]) Să se compare clișeele din Lecția VI-a din lucrarea de față. Primul e obținut prin procedeul periei; al doilea prin fotografii juxtapuse ale aceleași pietre de mormânt. Se va constata astfel foloasele și desavantagiile celor două procedee mai sus indicate.

www.dacoromanica.ro

Atât în documente cât și în pisanii și inscripții funerare, se însemnă nu numai anul, dar și luna și ziua; până la jumătatea secolului al XVI-lea, în actele muntene mai ales, se preciza și indictionul [1]). Uneori, dar aceasta mai rar, la pomenitele elemente cronologice se adăoga și sărbătoarea zilei în care se scria actul, iar alteori și crugul soarelui, al lunii [2]) și temelia [3]).

In manuscrise [4]), și mai rar în documente data e pusă în legătură și cu anumite evenimente politice sau istorice. De pildă se menționează că actul a fost scris în ziua când voevodul s'a întors victorios dintr'o luptă, etc.

Inceputul anului se socotea, în documentele moldovenești, sau dela 1 Ianuarie, sau dela 1 Septemvrie [5]). Deoarece, în biserică, începutul anului se socotea a fi la 1 Septemvrie, e firesc ca în pisanii, inscripții funerare, manuscrise să se fi socotit aproape exclusiv începutul anului la 1 Septemvrie. In monumentele muntene, nu se folosea decât data de 1 Septemvrie pentru începutul anului.

---

[1]) Indictionul este o perioadă cronologică de 15 ani, utilizată încă dela 313 d. Cr., și care permitea precizarea sau verificarea unei date, fie că mileniul era indicat, fie că se putea determina cu ajutorul altor elemente ca de pildă: anii de domnie, sincronisme, etc. Indictionul 3 spre pildă, ar arăta numărul anilor în cuprinsul celor 15 ani ai indictionului, iar nu că ar fi trecut 3 indicțiuni dela anul 313.

Calcularea indictionului: anul dela facerea lumii se împarte cu 15, rămășița arată indictionul respectiv. Când nu e rămășiță, atunci indictionul este 15.

O bună tabelă cronologică, dând în paralel anii dela Cristos, indictionul, crugul soarelui, al lunii etc., găsim în A. Giry: *Manuel de diplomatique*, Paris 1925, pp. 177—210 iar pentru anii dela facerea lumii, crugul soarelui și al lunii, în V. Gardthausen: *Griechische Palaeographie*, Leipzig 1879, pp. 450—459.

Vezi, în chestiunea calculării indictionului și Damian P. Bogdan: *Diplomatica slavo-română din secolele XIV—XV* în *Rev. Ist. Rom.*, V, 1935 și N. Docan: *Despre elementele cronologice în documentele românești* din *Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice*. Seria II. Tom. XXXII, 1910, pag. 369.

[2]) Crugul soarelui, sau ciclul solar, este o perioadă cronologică de 28 ani; iar crugul lunii sau ciclul lunii, o perioadă cronologică de 19 ani.

[3]) Temelia (epacta din cronologia apuseană) este cifra care exprimă vârsta lunii în ziua de 1 Martie al unui anumit an (adică: primul pătrar, al doilea pătrar, etc.).

[4]) *Manuscris*, ar trebui să însemne tot ce e scris cu mâna. In disciplina paleografiei se face însă o distincțiune și prin « manuscris » se înțelege transcrierea de cărți bisericești, letopisețe etc.; adică tot ceea ce ar fi astăzi carte tipărită; iar prin « document », actele publice și private. Ca întindere, manuscrisul cuprinde mai multe pagini; documentul una.

[5]) Cf. pentru stilurile documentelor moldovenești: Damian P. Bogdan: *Contribuțiuni la studiul diplomaticei vechi moldovenești*, București 1935, pp. 35-6.

www.dacoromanica.ro

PRECIZAREA MILENIULUI

Până în veacul al XVII-lea, anii se calculau, precum am zis, dela facerea lumii, 1 Septemvrie. Pentru transformarea anilor menționați dela creare în anii dela nașterea lui Cristos, se scade din mileniul dat 5508; iar pentru lunile Septemvrie-Decemvrie, 5509.

Majoritatea documentelor noastre slavonești se întind pe o perioadă de 3 secole: 6900, 7000 și 7100.

Pentru o mai ușoară transformare a datei dela facerea lumii în cea dela nașterea lui Cristos, sfătuim:

1. A memora că ѕ = 6000 și ѯ = 7000

2. A observa că: 6900 = 13.. dela Cristos
6908 = 14.. » »
7000 = 14.. » »
7008 = 15.. » »
7100 = 15.. » »
7108 = 16.. » »

3. Pentru aflarea ultimelor două cifre ale mileniului, scădem 8 din ultimele două cifre ale mileniului. De ex.:

6900 = 1392 pentrucă 69 = 13 și scăzând 8 din 00 rămâne 92
7000 = 1492 » 70 = 14 » » 8 » 00 » 92
7100 = 1592 » 71 = 15 » » 8 » 00 » 92

deci 00 = 92.

Alte exemple:

6908 = 1400 pentrucă 69 = 14 și scăzând 8 din 08 rămâne 00
7008 = 1500 » 70 = 15 » » 8 » 08 » 00
7108 = 1600 » 71 = 16 » » 8 » 08 » 00

6926 = 1418 » 69 = 14 » » 8 » 26 » 18
7029 = 1521 » 70 = 15 » » 8 » 29 » 21
7109 = 1601 » 71 = 16 » » 8 » 09 » 01

ACTE ȘI MANUSCRISE FĂRĂ DATĂ

Cele mai vechi acte muntenești — cel al lui Vladislav I și unele ale lui Mircea — n'au nicio dată. Multe manuscrise, de asemeni, sunt fără dată, fie că n'a existat, fie că s'a rupt fila ce menționa mileniul.

Pentru datarea, în asemenea cazuri, ne conducem după caracterele externe și după cele interne ale documentului.

www.dacoromanica.ro

Caractere externe:

Hârtia: un document pe hârtie nu poate fi anterior secolului al XV-lea.

Filigrana: un document pe hârtie cu filigrana fabricii din Brașov, de pildă, nu putea fi anterior anului 1539 când s'a înființat fabrica [1]).

Formatul: s'a scris întâi numai pe foi volante; iar pe foi duble de hârtie numai din secolul al XVI-lea.

Calitatea hârtiei, care a variat în decursul secolelor și dă fluorescențe deosebite la razele ultraviolete.

Cerneala, a cărei compoziție poate fi diferită, ar putea iarăși da indicațiuni folositoare. Un studiu al cernelurilor documentelor noastre lipsește însă până azi și e greu de făcut pentrucă s'ar altera, deși foarte slab, cele câteva litere atinse cu reactivi pe diferite documente; iar un examen al cernelurilor numai la microscop, colorimetru și raze ultraviolete, n'ar fi destul de concludent.

Pecețile, după forma lor, ovală sau rotundă, mare, mijlocie, mică, inelară, după felul cum sunt aplicate, pe ceară, cu tuș, etc., după cum sunt sau nu acoperite de o hârtie protectoare, sau cu vată și mai ales după inscripția lor, ar putea da criterii de datare de o mare valoare. Un asemenea studiu complect lipsește însă.

Scrisul, care urmează evoluția pe care am descris-o, ar permite iarăși datarea documentelor scrise la intervale mai mari de timp.

Abrevierile: sunt puțin numeroase în actele mai vechi și se înmulțesc după descoperirea tiparului și în măsura în care știutorii de carte devin mai numeroși.

Ornamentația: lipsă sau rudimentară în vechile documente, devine din ce în ce mai artistică și mai complicată cu cât ne apropiem de secolul al XVII-lea. Trebue să ținem însă seama totdeauna și de natura actului, de starea de civilizație a unei anume epoci; Domnii ctitori de clădiri frumoase, vor avea și ornamentația grafică în armonie cu stilul ctitoriilor lor.

Dominantele grafice și mai ales *idiotismele grafice* (adică acele particularități specifice unui scriptor şi care nu se mai află în scrisul altuia) îngădue, prin facerea unei expertize grafice, a identifica scrisul cutărui pisar dela care avem și documente datate.

---

[1]) I. Bogdan: *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovu și cu Țara Ungurească în sec. XV și XVI*, București 1905, p. XX.

www.dacoromanica.ro

Caracterele interne:

Numele şi Titulatura Domnului: mai complectă în vechile documente şi mult mai scurtă în documentele mai noi.

Salutaţiunea, mai simplă în documentele vechi şi mai încărcată de epitete măgulitoare în documentele mai noi.

Monograma: mai simplă în documentele vechi, mai complicată în vremuri mai noi, desemnată mai subţire sau mai groasă, etc.

Natura actului: în secolul al XVI-lea, denumirea de « hrisov » se înlocueşte prin aceea de « poruncă ».

Datarea în sfârşit se mai face după *limbă*, şi mai ales după *cuprinsul actului:* menţionarea unui fapt istoric, politic sau juridic bine cunoscut; după *martori*, *numele boierilor*, avansarea lor în slujbă, etc.

LIMBA Din punctul de vedere al limbii, monumentele slavo-române prezintă diferenţieri cu totul deosebite. Aşa, limba monumentelor slavo-muntene este medio-bulgară [1]) care,

---

[1]) Iată câteva date asupra medio-bulgare din actele slavo-române. Caracteristica în fonetică o formează dispariţia sunetelor nasale a iusurilor ѫ şi ѧ; ѫ devenind românescul *ă* (милостиѫ = din mila), *î* (Тѫмпа) şi *îm* (Джбовница); iar ѧ capătă valoarea lui *e*, sau *ia*.

In morfologie se observă o dispariţie progresivă şi rapidă a flexiei nominale şi înlocuirea ei, mai ales la singularul formelor flexionare paleoslave a temelor în *a* prin cazul general (exemplu великаго воєводa = a marelui voevod). La plural, generalizarea terminaţiunilor în ове, ови şi ниꙗ (exemple: лѫкове = arcuri, стѣгови = steaguri, тръгови = târguri, градниꙗ = grădişti, селниꙗ = sălişti) şi terminaţiunea и, la nominativ şi acuzativ şi apoi şi la celelalte cazuri (de exemplu: закони = legile). In gradele de comparaţie: comparativul format cu по (по выше = mai sus) iar superlativul cu нан (нан више = cel mai sus). La verbe prezenţa indicativului prezent (care la бꙑти = a fi, se întâlneşte în acte sub această formă: singular сѫм, си şi єст iar plural смо, сте şi сѫт), aorist sigmatic (care în acte se întâlneşte de obiceiu sub forma persoanei I singular: дадоҳ = am dat, приндоҳ = am venit şi a persoanei a III-a plural (дадоше, приндоше), perfect compus, format cu indicativul prezent al lui бꙑти (singularul сѫм достигнѣл = am dobândit, сѫм дал = am dat şi pluralul сте достигнѣли = aţi dobândit, сте дали = aţi dat) dar şi fără (singularul дошел = a venit, a sosit şi pluralul дошли) şi viitor, format cu indicativul prezent al verbului хотѣти = a voi, a dori (întâlnit în acte sub forma prescurtată щет (щет бити = va fi, бмрѣ щет = va muri, щет приꙗти = va primi) dar şi forma veche хтет şi хоκет (хоκет имати = va avea, се хтет изврати = se va alege) şi a verbului имати = a avea (имат приꙗти = va primi). Prezenţa apoi a conjunctivului prezent, format cu conjuncţia да = să (да им възмет = să ia lor, да нҳ простим = să-i iert, да приндет = să vie), a condiţionalului (аще полюбит = dacă va dori, ако нѣкет бмрѣл = dacă n'a murit), a participiului prezent (рѣвнѣе = râvnind, wбладажщѣ-ми = oblăduind, wбрѣтаѧ се =

www.dacoromanica.ro

începând din a doua jumătate a secolului al XV-lea, suportă o puternică influență sârbească [1]).

In monumentele slavo-moldovene, limba este ruso-apuseană [2]) însă bogată în elemente medio-bulgare când e vorba de acte destinate mânăstirilor și Brașovenilor [3]). Când e vorba de epitafe, pisanii și mai ales manuscrise, limba adeseori este curat medio-bulgară.

---

aflători), a participiului trecut (дадєн, о, а = dat, dată, подобєн = asemănător, непотъкновєнно = neclintit) și a infinitivului (дават = a da, знат = a ști, почнат = a începe, избранит = a alege) și a imperativului (бѫди = fie, възмантє = luați, створитє = faceți).

In sintaxă: înlocuirea genetivului cu acuzativul când avea un sens partitiv (obiectivare incomplectă) sau când era după o negație și a genitivului posesiv, prin dativul cu același sens (de exemplu Дръстрѣ градѣ владалец = al cetății Durostor stăpânitor), fapt care a contribuit mult la dispariția declinării paleoslave.

[1]) Care se manifestă în fonetică: prin înlocuirea lui ѫ și ѧ prin ѣ (de exemplu сѣт = sunt, вѣжє = funie), în morfologie: prin terminațiunea ѡм în loc de ѫ la instrumentalul singular (de exemplu милостиѡм божиѡм = din mila lui Dumnezeu, съ іоудом = cu Juda), terminațiunea genetivului singular masculin în га în loc de го (de exemplu моега = al meu, да га бантѣєт = să-l bântue), pronumele сѫ, сви (toți), terminațiunea мо la prezentul indicativ persoana I plural (говоримо = vorbim) și la aorist (дадохмо = am dat), adverbul свѣдѣ = pretutindeni în loc de вѣсѫдѣ, prepozițiile ca de pildă код, кон (lângă), ѡд (dela, din) și apoi și o serie întreagă de cuvinte dintre care semnalăm pe trei foarte des întrebuințate: вилг plural вилєзи = semn, властелин = dregător și година = an.

[2]) Caracterizată în fonetică prin prezența lui ж și ч în loc de жд și шт (de exemplu принѣжєн = silit, прѣжє = mai înainte, рожєство = naștere, хотѧчи = voind); ѧ e deseori ѫ (de exemplu мѧ); ъ și ь devin о și є (așa початокъ = început, пѧтокъ = Vineri, Долгополѣ = Câmpulung, день = zi); ж devine ѕ, оу (așa e соуть = sunt). La verbe semnalăm cam aceleași timpuri și moduri care apar în medio-bulgară (așa e indicativul prezent care la бытн are aceeași formă ca în paleoslavă иесмь, иесн, иест plural иесмн, иестъ, соуть; aoristul destul de rar (folosit mai ales în actele mânăstirești și la persoana I-a singular, I-a plural și a III plural și având cam aceeași formă ca în medio-bulgară (дадоҳ, дадоҳом, дадоше, помиловаҳ = am miluit, помиловаҳом și помиловаше) fiind înlocuit deseori cu perfectul compus format cu ajutorul verbului бытн (иесмь дал = am dat, иесмн дали) dar și fără (вѣшелъ = a ieșit); viitorul format cu ajutorul verbului бытн (бѫдєт разорити = va strica) conjunctivul prezent (да ест, да бѫдєт = să fie, да порѣшит = să strice), condiționalul (аже приидєт = dacă va veni); participiul prezent (желѣи = dorind) și trecut (вѣдом, а, о = știut, știută, знамєнито = cunoscut, știut, вышєписанно = mai sus scris, проклѧт = blestemat); infinitivul (знати = a ști, чинити = a face) și imperativul (бѫд = fie, приидитє = veniți).

[3]) Limba medio-bulgară fiind explicată în actele destinate Brașovenilor prin influența pe care destinatarii o exercitau asupra redactării actului, această limbă cunoscându-se de Brașoveni din relațiile lor cu Bulgarii și Muntenii. Cf. pentru influența pe care destinatarul o exercită asupra redactării actului: Damian P. Bogdan, *Diplomatica slavo-română în secolele XIV și XV* cap. *Geneza actelor*, ce se publică în *Rev. Ist. Rom.*, V, 1935.

www.dacoromanica.ro

Există însă o deosebire între limba păstrată în manuscrise și cea din acte. Așa, pe când primele prezintă o limbă curat medio-bulgară, cu prea puține elemente străine; limba actelor are, în cuprinsul ei, o mulțime de elemente străine: sârbești, neo-bulgare [1]), în actele muntenești; iar în cele moldovenești, elemente polone [2]) sau curat rusești [3]).

In toate actele, atât în cele din Muntenia cât și în cele din Moldova, sunt și elemente românești, la început de ordin toponimic [4]) și onomastic [5]). Începând cu secolul al XVI-lea, aceste elemente se înmulțesc, devin tot mai variate și spre sfârșitul aceluiași secol apar o serie de expresii care, ca formă, sunt slavonești, dar ca construcție sunt o traducere a unor forme curat românești [6]).

---

[1]) Ca elemente neobulgare semnalăm: prezența articolului ът, та, то (de exemplu момъкъ = copil, длъжникъ = datornic, село = sat fac articulat момкът, длъжникът, селата; pronumele posesiv негокъ = al lui, etc.; întrebuințarea lui на = pe cu acuzativul sau cazul general în sensul de dativ (de exemplu сѫмъ дал на слѣга господства ми = am dat slugii domniei mele), o serie de prepoziții compuse cu отъ, отъкъ = dela, отъ прѣдъ = dinainte, отъ надъ = dela.

[2]) Dar aceasta mai mult în actele destinate Polonilor, vezi aceste cuvinte, pentru actele lui Ștefan cel Mare, la Ioan Bogdan: *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, 1913, indicele de cuvinte slave.

[3]) Iată câteva: завѣска = legătură, отъмокъ = mlaștină, послѣдовать = a urmări, цесникъ = frasin.

[4]) Iată de pildă câteva din actele sec. XV: în Muntenia Берновцин, Богданцин, БѢкШрцин, Бѣлѣ, Балѣ кжлѣгжрѣа, Бицелѣ, Бъи Татарн (văii Tătarei), Глод, Гѣра Жилъцѣлѣи, ДескШперцин, Домнцин, ДрѢм, Карарѣ, Карарѣкин, Корбѣи, Кривина МѢрцинлор, Крѣца, КрѢчинле Драгослав (ca semn de hotar), Молдова, МълѢрѣкиѣи, шраш, поенинле, плаюл Бандеиилор, ГкѢръта, Гжпатѣл, ФѢрчитѢръ, Фжитжиеле și Ицѣл iar în Moldova: Боулбоакъ, Бучумѣкин, Кишцѣи, Корнцин, Коулме, Мовила гжоносж, Мыѣрэу, Мкижецїи, НекШрцин (rotacism), Негоцин, Негрилцин, Инск, Инчор, Плътиниш, Попцин, РѢикь, РѢитѢрн, Ржпи, Тодерцїи, Царина, Фынтырале флъмъиянлоръ, Цкоцїи iar ca nume de arbori cari arată hotare menționăm în actele moldovene: карпиѣ, местежжиѣл, педучелууи, плопоул și прѢиа, cf. pentru cuvintele românești din actele moldovene atât Ioan Bogdan, *op. cit.*, II, indicele de *cuvinte românești* cât și Mihai Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, II, 1932, indicele de *câteva românisme*.

[5]) Dăm câteva nume întâlnite în actele secolului XV: în Muntenia КаркѢл, Гинтилж, ГинтилескѢл, ГѢлапарѢл, ДѢмитрѢ, КрановескѢл, Молдовени, НегрѢл, ПаѢл, ПътрѢ, Станчюл Чапж, Радослав сѢпть костж, Коман Фагарашанѣл, Флорен, ФлорескѢл; în Moldova Драготескул, Крецескул, Крецул, Преоуцескул, Оуигурѣкиѣл, Тодер Пинкь etc., iar printre numirile toponimice și onomastice se strecurau între altele și nume ale diferitelor grade de rudenii ca de pildă кѢмнат, непот, фини și фиастр.

[6]) Cf. de pildă: дорн ѕ дрѢм лѢпоев того стар = până 'n drumul Lupului *cel* Bătrân, ѧ за аспри = 40 *de* aspri, село ест ходнл отъ рѢк до рѢк = satul a

www.dacoromanica.ro

In actele private, elementele românești sunt mult mai numeroase pentrcă diacul era uneori luat la întâmplare, cunoștințele lui de slavonie erau mai elementare, iar caracterul actelor — transacții particulare între părți — necesita atât utilizarea de nume de oameni și localități românești cât și construcții în conformitate cu sintaxa românească. Aceasta se constată chiar și în actele particulare cele mai vechi [1]).

In actele oficiale însă, elementele românești se strecurau mai cu greutate dat fiind organizarea cancelariei domnești, cunoașterea deplină a limbii slavonești, care îngăduia diacului să transforme cu ușurință eventualele elemente românești în slavonește [2]).

In cărțile liturgice, limba e curat medio-bulgară. Tradiția e mai bine păstrată pentrucă același model se imita cât mai exact, dat fiind natura acestui gen de documente.

In epitafe, pisanii și letopisețe, al cărui text se redacta de oameni crescuți în cultura medio-bulgară a mânăstirilor, puritatea limbii va fi de asemeni mai bine păstrată.

---

umblat *din mână în mână*, нз радн рѣдѣ ігѣменѣлов = pentru *rândul* egumenului, на рѣд трѣга = în *rândul* târgului, със дѣша мон = cu sufletul *meu* în loc de ——— мои.

[1]) Cf. în acest sens pronumele *al lu* în testamentul lui Petruman din 1425, a cărui fotografie o dăm în clișeul Lecției XXIV.

[2]) Caracteristică în acest sens apare cancelaria moldovenească unde multe din numele toponimice sunt transformate în slavonește terminând prin sufixul овци, cf. Бѫкѫровци = Bucurăuți, Скорцовци = Scorțăști, Чюрсачѣцы = Ciorsăuți.

www.dacoromanica.ro

II

CUPRINSUL LECȚIILOR

www.dacoromanica.ro

LECȚIA I-a

eje ot	*cea dela*
matthea	*(a lui) Matei*
svĭatoe evanghelie | [1])	*sfînta Evanghelie*
kniga	*cartea*
rojdestva	*naşterei*
isusa hristova	*(a lui) Isus (a lui) Hristos*
sîna	*(a) fiului*
davida |	*(al lui) David*
sîna avraamlĕ	*(a) fiului (al lui) Avraam*
avraamĭ	*Avraam*
rodi (ro di)	*(a) născut*
isaaca	*(al lui) Isac*

[1]) Indicăm sfârşitul fiecărui rând din clişeu prin două liniuţe verticale paralele.

www.dacoromanica.ro

isaac-je rodi	*Isaac însă (a) născut*
iakova	*(al lui) Iacov*
iakov-je rodi	*Iacov însă (a) născut*
iudâ (i‖udâ)	*Iudei*
i	*și*
bratiia	*frații*
ego	*lui*
iuda ‖ je rodi	*Iuda însă (a) născut*
faresa i zara	*(a lui) Fares și (a) Zarei*
ot	*din*
thamarî.	*(a) Tamarei.*

Traducere liberă:

Cea dela Matei sfânta evanghelie.

Cartea nașterii lui Isus Cristos, fiul lui David, fiul lui Avraam. Avraam a născut pe Isac. Isac a născut pe Iacov. Iacov a născut pe Iuda și pe frații lui; iar Iuda a născut pe Fares și pe Zara din Tamar.

Notă. — Una din greutățile descifrării cirilicelor constă în faptul că numele proprii nu sunt scrise cu majuscule; pentru a ne obișnui cu această particularitate, am transcris, la început, cu minuscule și inițialele numelor proprii.

Cuprindem în paranteză ( ) cuvintele care lipsesc în slavonește, dar sunt necesare pentru înțelegerea textului.

Când un singur cuvânt slavonesc trebue tradus prin mai multe cuvinte românești, pe acestea le unim printr'o liniuță.

www.dacoromanica.ro

LECȚIA a II-a

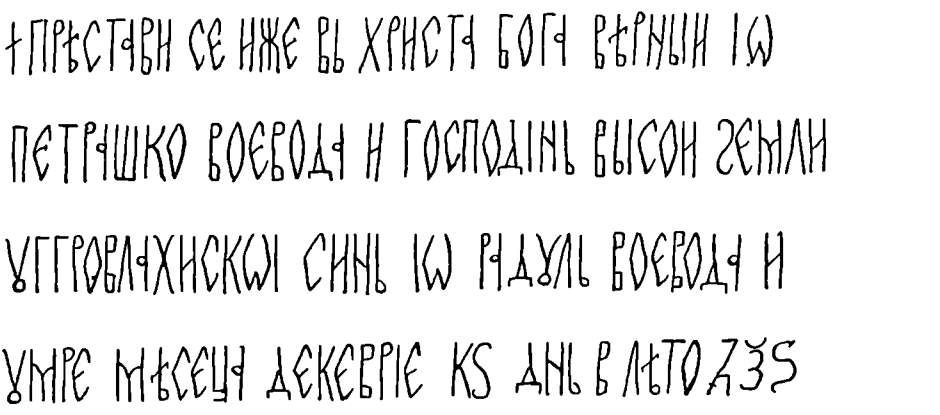

† prěstàvi se	*răposatu s'a*
ìje	*cel*
vĭ	*în*
hrìsta	*(al lui) Hristos*
bòga	*(al lui) Dumnezeu*
vĕrnîi	*credinciosul*
io ‖ petràșco	*Io Pătrașcu*
voevòda	*voevodul*
i	*și*
gospodìnĭ	*domnul*
vîsòi	*toatei*
zèmli ‖	*țării*
ungrovlahìskoi [1])	*ungrovlahicești*
sìnĭ	*fiul*
io ràdulĭ voevòda	*(al lui) Io (al lui) Radul voevod*
i ‖ ùmre	*și (a) murit*
mĕseța	*(a) lunei*
dekèvrie	*Decembrie*
ѯ (dvadeset șest)	*20 6 (două zeci, șase)*
dnĭ	*zile*

[1]) Doi de ѓ se citesc « ng » ca în grecește, cf. ѧггелъ = anghel.

www.dacoromanica.ro

v lěto	*în anul*
ѕ҃ѯѕ (Sem hiliad șestdeset șest).	*7000 60 6 (Șapte mii șasezeci șase).*

Traducere liberă:

† A răposat cel întru Cristos Dumnezeu credinciosul Io Pătrașcu voevod și domn a toată țara Ungrovlahiei, fiul lui Io Radul voevod, și a murit în luna Decembrie, 26 zile, în anul 7066 (= 1557).

Notă. — O dificultate a descifrării unui text slav — mai ales când nu cunoști limba — constă în faptul că nu există intervale între cuvinte: literele se înșiră lipite unele de altele pe toată lungimea rândului.

Pentru a ușura citirea textelor, am graduat dificultățile și în clișeul acestei lecții am lăsat spațiu între cuvinte.

Sfat: Studentul să dea o deosebită atenție cuvintelor mici; pentrucă sunt nu numai extrem de frecuente dar sunt cuvintele care formează cimentul frazei.

Dăm exemple:

a = *însă*	i = *și*	o = *despre*
s = *cu*	k = *către, spre*	u *la, în*
ije = *cel, care*	vâs = *tot*	v = *în*

www.dacoromanica.ro

LECȚIA a III-a

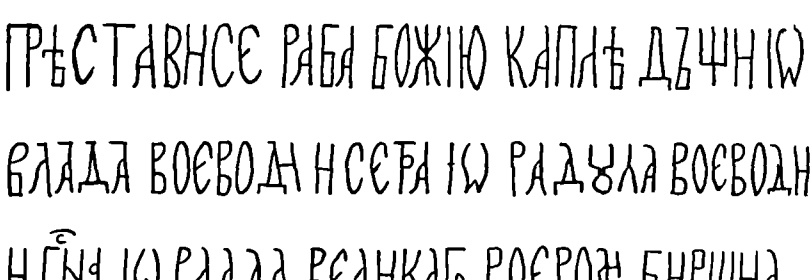

† prĕstavi-se	*Răposatu-s'a*
rabà bòjiĭu	*roaba dumnezeiască*
càplĕ	*Caplea*
dâști	*fiica*
io ‖ vlàda voevòdi	*(a lui) Io (a) Vladului (a) voevodului*
i sèstra	*și sora*
io ràdula voevòdi ‖	*(a lui) Io (a lui) Radul (a) voevodului*
i gospodìna	*și (a) domnului*
io vlàda	*(al lui) Io (al lui) Vlad*
velikàgo voevòdi	*marelui voevodului*
bìvșia ‖	*fostă*
jupanìța bogdàna	*jupanița (a lui) Bogdan*
velikàgo dvòrnica ‖	*marelui vornicului*
vŭ lĕto	*în anul*
҂ѕѳı (sem hìliad dèvet na dèset)	*7000 9 10 (șapte mii nouă spre zece)*

www.dacoromanica.ro

mèseța fevruària	*(a) lunii (a lui) Februarie*
к҃а дĭнì (dvà-deset èdin).	*20 1 zile (două zeci unu).*

Traducere liberă:

† A răposat roaba lui Dumnezeu Caplea, fiica lui Io Vlad voevod și sora lui Io Radu voevod și a domnului Io Vlad, mare voevod, fostă jupâniță a lui Bogdan, mare vornic, în anul 7019 (= 1511) în luna Februarie, 21 zile.

Sfat: Studentul să caute a învăța *contrariile.* De pildă: *sestra* = soră, *brat* = frate, *sin* = fiu, *dâști* = fiică, *vel* = mare, *mal* = mic.

Memorează: *dĭnĭ* = zi, *mĕseți* = lună, *lĕto* = an.

www.dacoromanica.ro

LECȚIA a IV-a

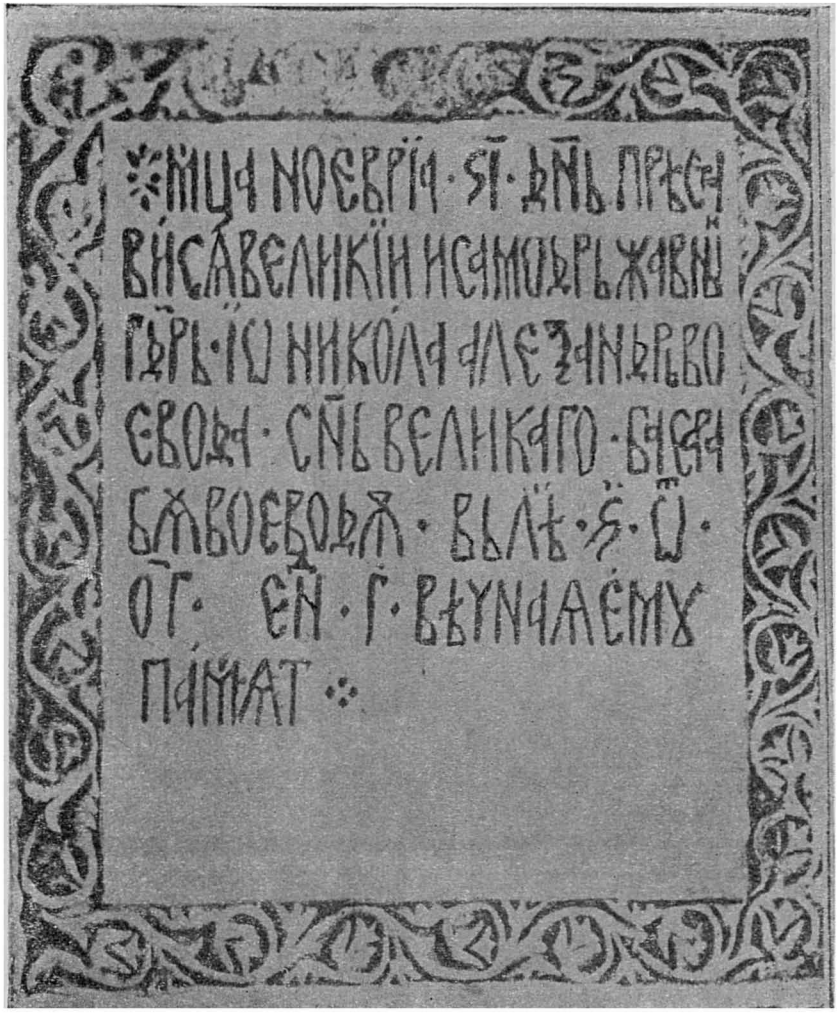

‡ měseța noevria	*(a) lunei (a lui) Noembrie*
s̃i dĭnĭ	*16 zile*
prěstavi sia (prěsta‖)	*răposatu-s'a*
velikii i	*marele și*
samodrĭjavnîi ‖	*singur-stăpânitorul*
gospodarĭ	*domn*

www.dacoromanica.ro

io nikola alexandrĭ vo‖evoda	*Io Nicolae Alexandru voevod*
sinĭ velikago	*fiul marelui*
basara‖bâ voevodâ	*(al lui) Basarab voevodului*
vĭ leto	*în anul*
ₓsw‖or	*6000 800 70 3*
endiktion r̃	*endictionul 3.*
večnaia emu ‖ pamĭat.	*Vecinica lui pomenire.*

Traducere liberă:

In luna Noemvrie 16 zile, a răposat marele și de sine stăpânitorul domn Io Niculae Alexandru voevod, fiul marelui Basarab voevod. In anul 6873 (= 1364) indictionul 3. Vecinica lui pomenire.

Sfat: Pe un caiet, împărțit în 4 coloane, să se treacă cuvintele învățate, cu traducerea lor juxtaliniară. De exemplu:

I	II
Verbe	**Substantive**
rodi = *(a) născut*	kniga = *carte*
prĕstavi = *(a) răposat*	rojdestvo = *naștere*
umre = *(a) murit*	sîna = *(a) fiului*
bîvșia = *fostă*	boga = *(al) Dumnezeului*
etc.	etc.

III	IV
Adjective	**Diverse**
svĭatoe = *sfântă*	eje ot = *cea dela*
vernîi = *credincios*	i = *și*
velikii = *mare*	vĭ = *în*
večnaia = *vecinică*	ego = *a lui*
etc.	etc.

Coloana IV (Diverse) e cea mai importantă, cuvintele din această rubrică fiind cele mai frecuente.

Mai târziu, se vor trece cuvintele învățate într'alt caiet, în ordine alfabetică și în litere cirilice.

www.dacoromanica.ro

LECŢIA a V-a

Epitaful Mariei, prima soţie a lui Petru Rareş.
1529.

www.dacoromanica.ro

LECȚIA a V-a

† blagočstìvâi	*binecinstitorul*
i hristo‖liubìvâi	*și (de) Hristos-iubitorul*
ioanĭ petrŭ voevòda	*Ion Petru voevod*
gospodàrĭ zèmli moldàvskoi	*domnul țării Moldovenești*
ukràsi	*(a) împodobit*
grob sâ	*mormântul acesta*
gospodji ‖ svoei marìi	*doamnei sale Mariei*
ìje i ‖ prĕstàvi-sia	*care și răposatu-s'a*
kŭ vèčnîm obìtĕlem	*spre vecinicelor lăcașurilor*
vèčnaa ei pàmiat	*vecinica ei pomenire*
v lĕto ×ѕлз (sem tìsiač tri deset sem)	*în anul 7000 30 7 (șapte mii trei zeci șapte)*
mĕseța iunia	*(a) lunei (a lui) Iunie*
кн dni (dva dèset osìm)	*20 8 zile (două zeci opt)*

Traducere liberă:

† Binecinstitorul și de Cristos iubitorul Ioan Petru voevod, domn al țării Moldovei, a împodobit acest mormânt doamnei sale Maria, care a și răposat spre vecinicele lăcașuri — vecinica ei pomenire — în anul 7037 (= 1529), în luna Iunie, 28 zile.

Notă. — Obișnuit, în documentele muntenești, cuvântul « mie » este redat prin cuvântul grec slavizat « hiliada »; iar în cele moldovenești se păstrează obișnuitul termen slav « tâsășta » exprimat însă prin rutenescul « tisĕča ».

www.dacoromanica.ro

LECȚIA a VI-a

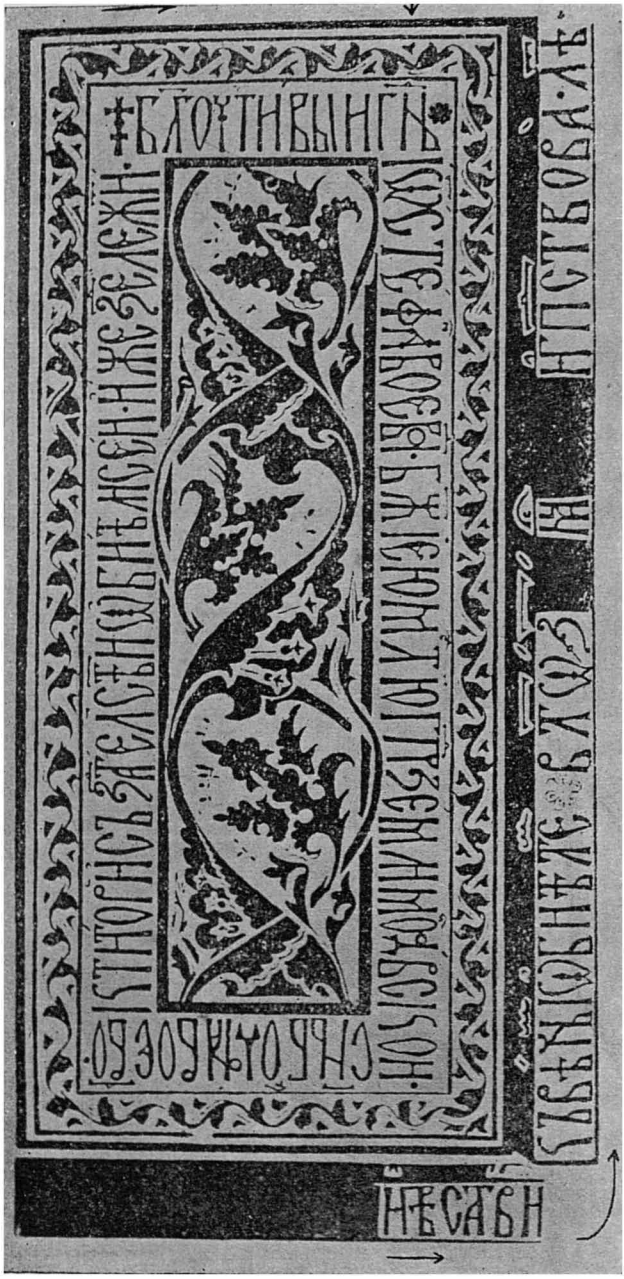

Piatra de pe mormântul lui Ștefan cel Mare, la mânăstirea Putna. Piatra a fost pregătită de însuși voevodul la 1492 și de aceea data morții și anilor de domnie a rămas în alb, căci nu s'a completat de urmași.
(După Kozak. Reproducere obținută prin presarea unei hârtii sugătoare peste relieful sculpturii, cu o perie înnegrită cu praf de grafit. Tot relieful a apărut astfel în negru, ca un negativ. Vezi, pagina următoare, aceiași piatră, reproducere prin fotografie).

www.dacoromanica.ro

LECȚIA a VI-a

Aceeaşi piatra de pe mormântul lui Ştefan cel Mare. (Reproducere fotografică: două clişee juxtapuse şi inegal expuse. Inscripţia marginală nu s'a fotografiat).

www.dacoromanica.ro

LECȚIA a VI-a

† blagočstivîi [1]) gospodinĭ‖	† *Binecinstitorul domn*
io stefan voevoda	*Io Ştefan voevod*
bojieĭu milostiĭu	*(cu a) Dumnezeului milei*
gospodar zemli moldavskoi‖	*domn ţărei moldoveneştei*
sînĭ bogdana voevodî‖	*fiu (al lui) Bogdan voevodului*
ktitor i săzdatel	*ctitorul şi ziditorul*
svĭatĕi obiteli sei	*sfintei lăcaşului acestei*
ije zde lejit‖	*care aici zace.*
prĕstavisia	*Răposatu-s'a*
kŭ vĕčnîm obitĕlem	*spre vecinicelor lăcaşurilor*
v lĕto ˣ3̃...	*în anul 7000...*
mĕseţa...	*(a) lunei...*
i gospodstvova lĕt...	*şi (a) domnit ani...*

Traducere liberă:

Binecinstitorul domn Io Ştefan voevod, din mila lui Dumnezeu domn al ţării Moldovei, fiul lui Bogdan voevod, ctitor şi ziditor al acestui sfânt lăcaş, care aici zace. A răposat spre vecinicele lăcaşuri în anul 7000..., în luna . . . . şi a domnit .. ani.

[1]) Textul îl transcriem după reproducerea Kozak, întrucât fotografia nu cuprinde şi sfârşitul inscripţiei.

www.dacoromanica.ro

LECȚIA a VII-a

† izvoleniemĭ otța	*(Prin) voia tatălui*
i sŭ pospĕșeniemĭ sîna	*și cu ajutorul fiului*
i săvrășe|niemĭ sviatago duha	*și (cu) săvârșirea Sfântului Duhului*
rabĭ bojii	*robul dumnezeesc*
panĭ gavril totrușanĭ	*pan Gavriil Trotușan*
logofetĭ	*logofăt*
sî zda sîi hramĭ	*(a) zidit acest hram*
vŭ imĕ	*în numele*
vîsĕhĭ sfiatîhĭ	*tuturor sfinților*
prosiĭavșihĭ	*strălucitorilor*
vŭ || văsemĭ mirĕ	*în toatei lumei*
vŭ molbî sebĕ	*întru rugei sie-și*
i kniaghine ego anî	*și cniaghinei lui, Anei*
vŭ dĭni blagočstivago	*în zilele binecinstitorului*
i hristolĭubivago	*și Hristos-iubitorului*
io stefana vo|evodî	*Io (al lui) Ștefan voevodului*

www.dacoromanica.ro

gospodarĕ zemli moldavskoi	*domnului țării Moldovenești*
sînĭ bo‖gdana voevodî	*fiu (al lui) Bogdan voevodului*
vŭ lĕto ×ѕ̃ѧ (sem tisiač tri deset)	*în anul 7000 30 (șapte mii trei zeci)*
mĕseța iunia ѣ̃ (piat na deset)	*lunei (a lui) Iunie 5 10 (cinci pe zece = 15).*

Traducere liberă:

† Prin voia Tatălui și cu ajutorul Fiului și săvârșirea Sfântului Duh, robul lui Dumnezeu pan Gavril Trotușan, logofăt, a zidit acest hram întru numele tuturor sfinților strălucitori în toată lumea și întru rugă sie-și și soției lui Ana, în zilele binecinstitorului și de Cristos iubitorului, Io Ștefan voevod, domnul țării Moldovei, fiul lui Bogdan voevod, în anul 7030 (= 1522), în luna Iunie, 15.

www.dacoromanica.ro

LECȚIA a VIII-a

† blagočstivii i hristolĭubivîi	*Binecinstitorul și (de) Hristos iubitorul*
io stefanĭ voe‖voda	*Io Ştefan voevod*
bojieĭu milostiĭu	*(cu a) Dumnezeului milei*
gospodarĭ zemli moldavskoi	*domn țărei moldovenești*
sînĭ ‖ bogdana voevodi	*fiu (al lui) Bogdan voevodului*
nacĭa i săzda	*(a) început și (a) zidit*
săi hram	*acest hram*
vŭ | imĕ svĭatîhĭ	*în numele sfinților*
slavnîhĭ i văsehvalnîhĭ ‖	*slăviților și tuturor-lăudaților*
vrăhovnîhĭ apostolĭ	*fruntașilor apostolilor*
petra i pavla	*(al lui) Petru și (al lui) Pavel*
ije vŭ gu‖so	*care în Huși*
șto na drăslivți	*ce pe Drăslăuți*
i săvrăși sĭa	*și săvârșitu-s'a*

www.dacoromanica.ro

v lěto ×ѕ҃г҃ ‖ (sem tisiač tri)	*în anul 7000 3 (șapte mii trei)*
a gospodstva ego	*iar (a) domniei lui*
lěto ѧ҃и҃ (tri desiat osim) tekăștee	*anul 30 8 (trei zeci opt) curgătorul*
mĭasĕța noevria ѧ҃ (tri desiat)	*lunei Noembrie 30 (trei zeci)*

Traducere liberă:

† Binecinstitorul și de Hristos iubitorul Io Ștefan voevod, din mila lui Dumnezeu domn al țării Moldovei, fiul lui Bogdan voevod, a început și a zidit acest hram întru numele sfinților slăviților și întru totul lăudaților și fruntașilor apostoli Petru și Pavel, care este în Huși pe Drăslăuți. Și s'a săvârșit în anul 7003 (= 1495), iar a domniei lui anul 38 curgător, în luna Noemvrie 30.

www.dacoromanica.ro

LECȚIA a IX-a

FORMULAR MUNTEAN [1])

TITLU ȘI TITULATURI

I

1. Io Radulŭ voevoda i gospodinĭ.	1. Io Radul, voevod și domn.
2. Io Mihail velikii voevoda i gospodinĭ.	2. Io Mihail, mare voevod și domn.
3. Io Basarab voevoda i gospodinĭ vlașki.	3. Io Basarab voevod și domn român.

[1]) **FOLOSIREA PRACTICĂ A FORMULARELOR**

Putem ajunge repede și fără multă cazną la descifrarea ușoară a multor documente, folosind Formularul muntenesc și cel moldovenesc în chipul următor:

Luăm din prima Tabelă a Formularului: « Titulaturi » propoziţiunea Nr. 1 și o combinăm cu propoziţiile Nr. 1 din Tabela II: (Ce face domnia mea), cu Nr. 1 din Tabela III: (Cui scrie domnia mea), cu Nr. 1 din Tabela IV: (De ce dă domnia mea), etc.

Înșirând astfel aceste fragmente, ticluim o primă schemă de act domnesc.

Combinând apoi propoziţia Nr. 2 din Tabela I cu propoziţiile Nr. 1 din Tabelele II, III, IV, etc, obţinem un al doilea model de act.

La fel procedăm cu propoziţiile Nr. 3—13 din Formularul muntenesc, combinându-le cu propoziţia Nr. 1 din Tabelele II—XI.

Apoi, combinăm propoziţiile 1—13 din Tabela I cu propoziţiile 2, apoi cu 3, 4, 5, etc, din restul tabelelor.

Procedând la fel cu Formularul moldovenesc, obţinem scheme de documente în număr infinit, astronomic, așa precum, cu un caleidoscop, căpătăm, la fiece mișcare a cunoscutului aparat de fizică, prin noua îmbinare a fragmentelor de sticlă colorată multiplicate printr'un joc de oglinzi, cele mai sclipitoare îmbinări de cristale perfecte.

In Formularul moldovenesc, și în NOTE vom găsi toate cuvintele uzuale grupate ideologic: cursuri de apă, locuinţe, animale, vegetale, puncte cardinale, etc.

La rigoare, studentul s'ar putea mărgini numai la studierea acestor două Formulare: i-ar fi suficient pentru a putea traduce majoritatea documentelor noastre vechi.

Nu putem în de ajuns stărui ca cetirea textului slavon să se facă cu glas tare și totul să se scrie în cirilice.

Folosul practic al Formularelor se va vedea din ușurinţa cu care vom traduce lecţiile următoare.

www.dacoromanica.ro

4. Io Dan, velikîi voevoda i gospodinĭ samodrăjavnîi.

5. Ioanŭ Radulŭ velikîi voevoda i gospodinŭ văsei zemi Uggrovlahiskoi.

6. Ioanŭ Radulĭ, velikîi voivoda i samodrăjavni gospodinĭ văsei zemli Ugrovlahîskoi.

7. Io... milostiom bojiom gospodinĭ.

8. Io mladi Basarab voivoda, sin dobrago Basaraba voevodi.

9. Io Alexandru voevoda i gospodinŭ văsei zemli Uggrovlahiscoi sinŭ Mircĕ velikago voevodĕ.

10. Vŭ Hrista boga blagovĕrni i hristolĭubîvi, Io... voevoda, bojieĭa milostiĭa i gospodĭnĭ văsei zemli Uggrovlahiiskoi.

11. Ije vŭ Hrista boga blagovĕrnî i hristolĭubivi i samodrăjavni Ioanŭ Radulŭ velikîi voivoda, milostiâ bojieâ i bojiem darovaniemŭ obladaâștu-mi i gospodstvuâștu-mi văseâ zemleâ Uggrovlahîskoâ.

12. Azŭ ije vŭ Hrista Boga blagovĕrnî i blagočstivî i hristolĭubivî Io Danŭ voevoda i gospŏdinĭ, milostiĭa bojieĭa i bojiemŭ darovaniemŭ obladaĭaștumi i gospodstvuĭaștu-mi văsei zemli Uggrovlahiiskoi i Zaplaninskim i Amlașu i Fagrașu herțeg.

13. Milostieĭu bojieĭu Io Radul voevoda, i gospodinĭ văsoi zemle Uggrovlahiskoe, sin velikago i

4. Io Dan, mare voevod și domn de sine stăpânitor.

5. Ioan Radul, mare voevod și domn a toată țara Ungrovlahiei.

6. Ioan Radul, mare voevod și domn de sine stătător a toată țara Ungrovlahiei.

7. Io... din mila lui Dumnezeu domn.

8. Io Basarab cel tânăr, voevod, fiul bunului Basarab voevod.

9. Io Alexandru, voevod și domn a toată țara Ungrovlahiei, fiul lui Mircea, mare voevod.

10. Intru Hristos Dumnezeu binecredinciosul și de Hristos iubitorul, Io... voevod, din mila lui Dumnezeu și domn a toată țara Ungrovlahiei.

11. Eu, cel în Cristos Dumnezeu binecredinciosul și de Hristos iubitorul și de sine stăpânitorul Ioan Radul, mare voevod cu mila lui Dumnezeu și cu darul lui Dumnezeu stăpânind și domnind peste toată țara Ungrovlahiei.

12. Eu cel în Hristos Dumnezeu binecredinciosul și binecinstitorul și de Hristos iubitorul, Io Dan, voevod și domn, din mila lui Dumnezeu și cu darul lui Dumnezeu stăpânind și domnind peste toată țara Ungrovlahiei și a Transalpiniei și herțeg de Amlaș și Făgăraș.

13. Din mila lui Dumnezeu, Io Radu Voevod și domn a toată țara Ungrovlahiei, fiul marelui

www.dacoromanica.ro

prědobrago pokoinago Mihneva voevoda, vnuk starogo Alexandru voevoda.

și prea bunului răposatului Mihnea voevod, nepot bătrânului Alexandru Voevod.

CE FACE DOMNIA MEA?

II

1. Pișet gospodstvo mi.
2. Orisuetŭ gospodstvo mi.
3. Obĕștavat sĭa gospodstvo mi.
4. Molit gospodstvo mi.
5. Vi visprașamo gospodstvo mi.
6. Blagoproizvoli gospodstvo mi.
7. Blagoproizvoli gospodstvo mi svoim blagim proizvoleniem.
8. Blagoproizvoli gospodstvo mi čistim i světlîm srădțem gospodstva mi.
9. Davat gospodstvo mi sie orizmo gospodstva mi.
10. Sŭ pomoștiĭu bojieĭu davam văsem... mir i klětvu.
11. I vi davam u znanie eje...
12. I tuzi vi davam u znanie.
13. I davamu u uvĕst priiatelstvu vi ere.
14. I takozi vi govorim.
15. I vi molim kakto dobrim priĭatelem gospodstva mi i pak vi govorim...
16. Blagoproizvoli gospodtsvo mi svoim blagim proizvoleniem čistâm i světlâm srădțem i darovah săi văsečestni i blagoobrazni i prepočtani ije nad văsemi čistâ i darov nadstoĭi hrisovul gospodtsva mi.

1. Scrie domnia mea.
2. Poruncește domnia mea.
3. Făgăduește aceasta domnia mea.
4. Roagă domnia mea.
5. Vă întreabă domnia mea.
6. A binevoit domnia mea.
7. A binevoit domnia mea cu a sa bunăvoință.
8. A binevoit domnia mea cu inima curată și luminată a domniei mele.
9. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele.
10. Cu ajutorul lui Dumnezeu, dau tuturor... pace și jurământ.
11. Și vă dau de știre că...
12. Și iată vă dau de știre.
13. Și dau de știre prieteniei voastre că...
14. Și astfel vă grăesc.
15. Și vă rog ca pe niște buni prieteni ai domniei mele, și iarăși vă vorbesc...
16. A binevoit domnia mea cu a sa bunăvoință, cu inimă curată și luminată și am dăruit acest întru totul cinstît și bun la chip și prea cinstit care este deasupra tuturor cinstelor și darurilor adevărat hrisov al domniei mele.

www.dacoromanica.ro

CUI SCRIE DOMNIA MEA

III

1. Slugam gospodstva mi.
2. Priĭatelem gospodstva mi.
3. Vameșom ot Rukel i takozi vi orisuetŭ gospodstvo mi.
4. Gostem i priĭatelĕm gospodstva mi.
5. Vernim priiatelem gospodstva mi.
6. Moim dobrim priĭatelem, gostem i gospodom moim.
7. Dobrim i lĭubeznim priĭatelem gospodstva mi.
8. Nașim vernim i dobrim priĭatelem.
9. Sladkim i dobrim priĭatelem gospodstva mi, moim bratiiam.
10. Prĕpočtanomu bolĕrinu gospodtsva mi ot Fagarașskoi zemli jupanu...
11. Prĕpočtanim boliarom i prăgarom ot Brașov, velikim i malim.
12. Văsei zemli gospodstva mi, malim-je i vĕlikim i văsem trăgovom gospodstva mi i vamam.
13. Sâdțu i ѩ prăgarem i druzem i văsem grajdanom ot veliki grad Brașovu i văsem moim dobrim priĭatelem ot văsei zemli Brăse velikim-je i malim...
14. Moim dobrim i sladkim priĭatelem gospodstva mi bulgăru meșteru ot Șibiĭu i sâdțu kralevu i dvanadesetim prăgarom.

1. Slugilor domniei mele.
2. Prietenilor domniei mele.
3. Vameșilor din Rucăr și astfel vă poruncește domnia mea.
4. Oaspeților și prietenilor domniei mele.
5. Credincioșilor prieteni ai domniei mele.
6. Bunilor mei prieteni, oaspeților și domnilor mei.
7. Bunilor și iubiților prieteni ai domniei mele.
8. Credincioșilor și bunilor noștri prieteni.
9. Dulcilor și bunilor prieteni ai domniei mele, fraților mei.
10. Prea cinstitului boier al domniei mele din Țara Făgărașului jupanului...
11. Prea cinstiților boieri și pârgari din Brașov, mari și mici.
12. Întregei țări a domniei mele, celor mici și celor mari, și tuturor târgurilor domniei mele și vămilor.
13. Județului și celor 12 pârgari și tuturor celorlalți cetățeni din marea cetate a Brașovului, și tuturor prietenilor mei celor buni, din întreaga țară a Bârsei, mari și mici.
14. La ai mei buni și dulci prieteni ai domniei mele bulgarmeșterului *(primarului)* din Sibiu și județului crăesc și celor doisprezece pârgari.

www.dacoromanica.ro

15. Molebniku gospodstva mi popa Kir Nikodim.

16. Světomu bojestvenomu monastiru ot na Buzeu, ideje est hram světoe Prěobrajenie gospoda Boga i Spasa našego Isusa Hrista, eje est metoh na Dušk̃a v zemle greskoi.

17. Prepočtanomu vlastelinu gospodstva mi, pačeje is kâštu gospodstva mi, jupanu... i săs sinovi si, elițe mu Bog darovah.

18. Selu... i naslednițĭ selovu... po imĕ... i Ispasŭ săs četom si.

15. Rugătorului domniei mele lui popa Kir Nicodim.

16. Sfintei dumnezeeștei mânăstiri dela Buzău, unde este hramul sfintei Schimbări la față a Domnului Dumnezeu și a Mântuitorului nostru Isus Hristos, care este metoh la Dușca din țara grecească.

17. Prea cinstitutului dregător al domniei mele, de asemene și din casa domniei mele, lui jupan... și cu fiii lui câți Dumnezeu îi va dărui.

18. Satului... și moșnenilor satului anume... și Ispas cu ceata lui.

DE CE DĂ DOMNIA MEA

IV

1. Iakoje da im sât selo Goděni...

2. Iako da im est vă područie selo po imeni... văs să văsom hotarom.

3. Iako da im est edna uja u selo...

4. Da budet obrok svĭatomu monastiru na văseko lĕto po ₓf̃ aspri.

5. I paki da im est vinarič gospodstva mi, vare što est dostoanie gospodtsva mi.

6. Da est svĭatomu monastiru po k̃ kola ot sol od oknah ot Ribnik.

7. Iakoje da emu est očnu u selo... văsah vare elika se htet izbrati ot posvudi.

1. Ca să-le fie satul Godenii.

2. Ca să-le fie lor în stăpânire satul anume... tot cu tot hotarul.

3. Ca să le fie lor o funie în satul...

4. Să fie obroc sfintei mânăstiri pe fiecare an câte 3.000 aspri.

5. Și de asemeni să le fie vinăriciul domniei mele or câtă este averea domniei mele.

6. Să-i fie sfintei mânăstiri câte 2 care de sare, dela Ocnele din Râmnic.

7. Ca să-i fie lui ocină în satul... tot or cât se va alege de pretutindenea.

www.dacoromanica.ro

8. Iakoje da sut ot săda napred u mirno i svobodni za večinanie oni i sinovi ih i săs văsah delove ih ocinu ot prăz văs selovu.

8. Ca să fie de acum înainte în pace și slobozi de vecinie ei și fiii lor și cu toate părțile lor de ocină de peste tot satul.

MOTIVUL CONFIRMĂREI ȘI AL DONAȚIEI

V

1. Poneje im est stara i prava očna dedina.

2. Poneje est pokupena za ѣ koni dobri.

3. Poneje est bilo prĕjde očnu svĭatĕi monastire, a potom ga est pokupil gospodstvo mi.

4. Poneje ga dostigoșe ot roditelia gospodstva mi... săs pravom slujbom potom i ot gospodstva mi.

5. Poneje est prĕkie Anne danne.

6. Poneje ih preloje svĭatomu monastiru jupan... da sut vŭ poslușanie i vŭ pokrĕplenie svĭatomu monastirĭu.

1. Pentru că le este lor veche și dreaptă ocină de moștenire.

2. Pentrucă este cumpărată cu 3 cai buni.

3. Pentrucă a fost mai înainte ocină sfintei mânăstiri iar apoi a cumpărat-o domnia mea.

4. Pentrucă au dobândit-o dela părintele domniei mele... cu dreaptă slujbă iar apoi și dela domnia mea.

5. Pentrucă este dată de zestre Anei.

6. Pentrucă le-au adăogat-o sfintei mânăstiri jupan... ca să fie întru ascultare și întru întărire sfintei mânăstiri.

FORMULE DE POLITEȚE

VI

1. Mnogo zdravie prinosimo gospodstvu vi.

2. Mnogo zdravie i poklonenie.

3. Nizkoie poklonenie daje do lița zemli.

4. Săs mnogo lĭuboviĭu, zdraviĭu i poklonenĭiu.

1. Multă sănătate aducem Domniei voastre.

2. Multă sănătate și închinăciune.

3. Prea plecată închinăciune chiar până la fața pământului.

4. Cu multă dragoste, sănătate și închinăciune.

www.dacoromanica.ro

5. Mnogo zdravie naşim dobrim priatelom i blijnim susedom gospodstva mi.

6. Mnogo zdravie i poklonenie sâdţu i prăgarom ot Braşov.

5. Multă sănătate bunilor noştri prieteni şi de aproape vecini ai domniei mele.

6. Multă sănătate şi închinăciune judeţului şi pârgarilor din Braşov.

OMUL DE INCREDERE

VII

1. I vare şto izrĕčet Dan da vĕruete.

2. I şto izrĕčet sluga gospodstva mi... da veruete. Sut moi reci.

3. I şto izrĕčet slughi gospodstva mi... da ih vĕruvate.

4. I şto izrĕčet vaşimu gospodstvu, vaşe gospodtsvo da go vĕruete ča su istini reci gospodstva mi.

5. Ta elika imat govoriti kŭ vaşe priĭatelstvo da znaite ere sut naşi rĕci.

6. I tuzi pustih bolĕrina gospodstva mi jupana Dimitra da şto vi rečet da go veruete, poneje sât reči gospodstva mi.

7. Tuzi si pustih po mejdu vas slugu mi... da elika vam izrečet da go veruete, oti su moe istinne reči, iako da biste slušali ot samih moih ustŭ.

1. Şi orice va spune Dan să credeţi.

2. Şi ce va spune sluga domniei mele... să credeţi. Sunt cuvintele mele.

3. Şi ce vor spune slugile domniei mele... să-i credeţi.

4. Şi ce va spune domniei voastre, domnia voastră să-l credeţi căci sunt cuvintele adevărate ale domniei mele.

5. Şi câte are să vorbească către prietenia voastră să ştiţi că sunt cuvintele noastre.

6. Şi iată am trimis pe boierul domniei mele pe jupan Dumitru, şi ce vă va spune să-l credeţi, căci sunt cuvintele domniei mele.

7. Iată mi-am trimis printre voi pe sluga mea... şi câte va spune el vouă, să-l credeţi căci sunt adevăratele mele vorbe, ca şi cum aţi asculta din însăşi gura mea.

AMENINŢĂRI, JURĂMINTE, BLESTEM

VIII

1. I kto sĭa ştet pokusit ot bolĕru gospodstva mi vĕlitĕh je

1. Şi cine se va încumeta dintre boierii domniei mele mari şi

www.dacoromanica.ro

i malih da sĭa ne drăjet na ṣto sâm utvrădilĭ i uzakonil, to takovii imat priiati veliko zlo i orghie ot gospodstva mi.

2. I kto se bi pokusilĭ da im pozabavit, aṣte i vlas edin, to takovii imat priĭati veliko zlo i orghie ot gospodtsva mi.

3. I kto sia htet pokusit... moim siraṭem, aṣte i vlas edin, to takovi imat priiati veliko zlo i orghiĭu ot gospodstva mi.

4. I kto sĭa ṣtet pokusit ot bolĕrŭ gospodstva mi veliṭĕh je i malîh da prilojit toizi kumerkŭ a ne stoit na ṣto sâm utvrădilŭ i uzakonil, na prăvîm zakoně, to takovi imat priĭati veliko zlo i orghiia ot gospodtsva mi, iako prĕstâpnik i prĕslușnik i posramitel i nevĕrnik siemu hrisovulu gospodstva mi.

5. I zaklemo se na Gospoda Boga sătvorṣágo nebo i zemlĕ i na Prĕčstie ego Bogumateri i na svĭati Apostoli i na svĭatoe ievanghelie i na văsi svĭati.

6. A hto bî razvalil ot bolĕrŭ gospodstva mi, makar i samo gospodstvo mi, da est proklĭat ot Hrista Boga văsedrăjitelĕ amin.

7. I vare kto sĭa bi pokusil, iako da prĕstâpit sie kletvi, to takovaago da ubiet Gospodĭ Bogĭ, zde je tĕlom a vŭ bâdâṣtii vĕkŭ dâṣea, i da imat učiastie sŭ

mici, să nu se țină de cele ce am întărit și legiuit, unul ca acela va primi mare rău și urgie dela domnia mea.

2. Și cine va îndrăzni să-i turbure, chiar și cu un fir de păr, unul ca acela va primi mare rău și urgie dela domnia mea.

3. Și cine se va încumeta să... săracilor mei, măcar cu un fir de păr, unul ca acela va primi mare rău și urgie dela domnia mea.

4. Și cine se va încumeta dintre boierii domniei mele, mari și mici, să mărească această vamă și nu se va ține de cele ce am întărit și legiuit prin așezământul de mai înainte, unul ca acela va primi mare rău și urgie dela domnia mea, ca un călcător și neascultător și rușinător și necredincios acestui hrisov al domniei mele.

5. Și ne jurăm pe Domnul Dumnezeu, carele a făcut cerul și pământul, și pe prea curata lui Maică a lui Dumnezeu și pe sfinții apostoli și pe sfânta evanghelie și pe toți sfinții.

6. Iar cine dintre boierii domniei mele ar răsturna (aceasta) măcar și însăși domnia mea, să fie blestemat de Hristos Dumnezeu a tot țiitorul, amin.

7. Și cine se va încumeta ca să calce aceste jurăminte, unul ca acela să-l ucidă Domnul Dumnezeu aici cu trupul iar în veacul viitor cu sufletul și să aibă parte

www.dacoromanica.ro

Iĭudâ i sŭ Ariem i da est proklĭat ot otţa i sina i svĭatogo duha i ot ѿ҃ sviatîh oteţŭ ije vŭ Nikei amin.

8. I da mu est săpostatnița prěčista Bojiĭa Mati na strașnom sâdiște, i da imat učastie să Iĭudâ i să Ariâ i s oněmi Iudei ije văzăpișe na Gospoda Boga i Spasa nașego, krăv ego na nih i na ceděh ih, eje est i bâdet vŭ věkî aminĭ.

9. Ește je i zaklinanie postavlĕet gospodstvo mi: iako po sămrîti gospodstva mi kogo Gospodĭ Bog izberet biti gospodinĭ Vlașkoi zemli ili ot strădečnago ploda gospodstva mi ili ot sărodnic gospodtsva mi ili po grĕseh nașih ot inoplemenik, tot da aște početet i da ponovit i da utvrădit sii hrisovul gospodstva mi. I togo Gospodĭ Bog da ga početet i da utvrădit i da săhranit v gospodstvĕ ego...

cu Iuda și cu Arie și să fie blestemat de Tatăl și de Fiul și de Sfântul Duh și de cei 318 sfinți părinți dela Nicea, amin.

8. Și să-i fie potrivnică prea curata Maică a lui Dumnezeu la înfricoșata judecată și să aibă parte cu Iuda și cu Arie și cu acei Iudei cari au strigat împotriva Domnului Dumnezeu și Mântuitorului nostru: sângele lui asupra lor și asupra copiilor lor, căci este și va fi în veci amin.

9. Incă și jurământ pune domnia mea ca după moartea domniei mele, pe cine va alege Domnul Dumnezeu să fie domn în Țara Românească, sau din rodul de inimă al domniei mele, sau din ruda domniei mele, sau după păcatele noastre din alt neam, unul ca acela încă să cinstească și să înnoiască și să întărească acest hrisov al domniei mele. Și pe unul ca acela Domnul Dumnezeu să-l cinstească și să-l întărească și să-l păzească în domnia lui...

MARTORI

IX

1. Svĕdetelie siemu hrisovulu gospodstva mi.

2. Seje i svĕdetelie postavlĕet gospodstvo mi.

1. Martorii acestui hrisov al domniei mele.

2. Iată și martori pune domnia mea.

www.dacoromanica.ro

FINALE

X

1. Ino nĕst nă po orizmu gospodstva mi. I Bog vi veselit.

2. Inako da nĕst. I Bog da vi pazit (hranit).

3. Ino ne ștet bîti. I Bog da vi dast zdravie.

4. Ino da ne učinite. I Bog da vi umnojit lĕta săs veselie amin.

5. Ino da ne storite. I Bog da umnojit lĕta gospodtsva ti.

6. Inako da ne drăznete uzĭati, nă toliko po orizmu gospodtsva mi. I Bog vi veselit.

7. Inako da ne smĕte učiniti nâ toliko po naștei rĕči.

8. I Bogŭ vi dast zdravie.

9. Toe davamo vŭ uvĕst gospodstvu vi.

10. Toi molimo vașoi milosti.

1. Altfel nu este ci după porunca domniei mele. Și Dumnezeu să vă bucure.

2. Altfel să nu fie. Și Dumnezeu să vă păzească.

3. Altfel nu va fi. Și Dumnezeu să vă dea sănătate.

4. Altfel să nu faceți. Și Dumnezeu să vă înmulțească anii cu bucurie, Amin.

5. Altfel să nu faceți. Și Dumnezeu să înmulțească anii domniei tale.

6. Altfel să nu îndrăzniți a lua, ci numai după porunca domniei mele. Și Dumnezeu să vă bucure.

7. Altfel să nu îndrăzniți a face ci numai după vorba noastră.

8. Și Dumnezeu să vă dea sănătate.

9. Acestea vi le dau de știre domniei voastre.

10. Aceasta rugăm pe măria voastră.

DATAREA. PISARI

XI

1. Pisa se Dekevrie ѝ.

2. I Nikula pisah vŭ nastolnem orașu Trăgoviști mĕseța Ghenar ѧ, lĕtu je tekâștu ѯѕιιѧθ indiction θ.

1. Scris în Decemvrie 8.

2. Și Nicula a scris în orașul de scaun Târgoviște, luna lui Ianuarie 30, anul curgător 6939, indictionul 9.

www.dacoromanica.ro

3. Pisa sĭa vŭ grad Bukureşti měseţa Mart s̃ v leto ѯ҂ѕѱоѳ indiction ѓ.

4. I pisaâ Mihail diakĭ u stolnom Trĭgovişti měseţa Aprilia, ѓ dnĭ, vŭ lĕto ѯ҂ѕѱѧѳ endîktion а̃ѳ.

5. I se ponovih i potvrădih vŭ vrĕmĭa egda mi dade gospodinĭ mi kral haraghiĭa ot banov, da sĭa činit vŭ zemli gospodstva mi. Noevria ѳ.

3. S'a scris în cetatea Bucureşti luna Martie 6 în anul 6978 indictionul 3.

4. Şi a scris Mihail diac în scaunul Târgovişte în luna Aprilie 8 zile, în anul 6945 indictionul 14.

5. Şi aceasta am înnoit şi am întărit în vremea când mi-a dat domnul meu craiul hereghia de bani, ca să se facă în ţara domniei mele. Noembrie 10.

www.dacoromanica.ro

LECȚIA a X-a

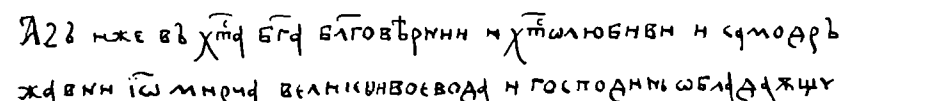

Язъ иже въ	Eu cel în
Христа Бога	(al lui) Cristos (al lui) Dumnezeu
благовѣрнии и Христолюбивы	binecredincios și (de) Hristos-iubitor
и самодръ жавни	și singur-stăpânitor
Іѡ Мирча великыи воевода	Io Mircea mare voevod
и господинь	și domn
wбладаѭщь ‖ ми	oblăduind
и господствѹѭщь ми	și domnind
късеи земи Ѹгровлахїи	(a) toatei țări Ungrovlahiei
и запланинскым	și peste-munților
еще же ‖ и къ татарскым странам	încă și spre tătăreștilor părților
и wба пол	și ambelor laturi
по късемѹ Подѹнавию ‖	pe totului Podunaviului
даже и до	chiar și pânăla
великаго морѣ	(a) marei mări
и милостиж божїеж	și (din) mila Dumnezeului
и Дръстрь ‖ градь	și Dârstorului cetății
кладалец	stăpânitor.

† Eu cel în Hristos Dumnezeu binecredinciosul și de Hristos iubitorul și de sine stăpânitorul Io Mircea, mare voevod și domn, oblăduind și domnind peste toată țara Ungrovlahiei și a Transalpiniei, încă și spre părțile tătărești și pe amândouă laturile ale întregei Podunavii, chiar și până la Marea cea mare și din mila lui Dumnezeu stăpânitor și al cetății Dârstor.

Notă. — Începând cu Lecția X-a, dăm transcrierea textului lecțiilor în cirilice și în majuscule numele proprii.

Vezi la finele cărții: alfabetul, cifrele, variantele literilor cirilice, lista abrevierilor.

www.dacoromanica.ro

LECȚIA a XI-a

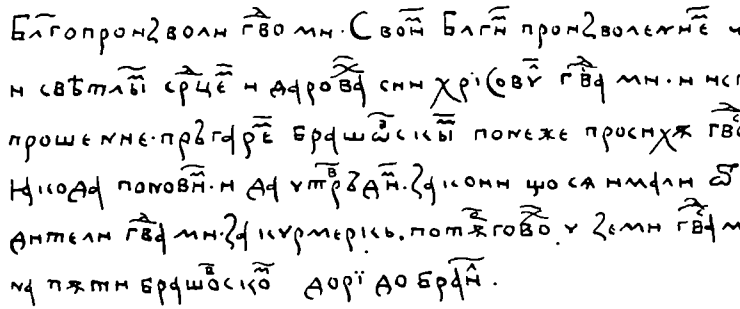

благопроизволи господьство ми	† (a) binevoit domnia mea
своим благим произволением	(cu al) său bunei voinței
чистим | и свѣтлым сръдцем,	curatei și luminatei inimei
и даровахъ	și (am) dăruit
сии хрїсовѣл господьства ми	acest hrisov (al) domniei mele
и исплънихъ прошение	și (am) împlinit cererea
пръгарем Брашовскым	pârgarilor brașovenilor
понеже просихъ	pentrucă (au) rugat
господьство ми, |	domnia mea,
яко да поновим	ca să înnoesc
и да ѹтврьдим	și să întăresc
закони,	legile,
што сѫ имали	ce aceștia (au) avut
ѡт прѣро |дители	dela strămunii
господьства ми	domniei mele
за кѹрмерькъ	pentru vama
по тржговоу	prin (a) târgurilor
ѹ земи господьства ми	în (a) țării domniei mele
и || на пѫти Брашовском	și pe drumului Brașovului
дорї до Брайлок	până la Brăila.

A binevoit domnia mea prin a mea bunăvoință, cu inimă curată și luminată, și am dăruit acest hrisov al domniei mele și am împlinit cererea pârgarilor Brașoveni fiindcă au rugat pe domnia mea ca să înoesc și să întăresc legile ce ei au avut dela strămunii domniei mele pentru vamă prin târgurile din țara domniei mele și pe drumul Brașovului până la Brăila.

www.dacoromanica.ro

LECȚIA a XII-a

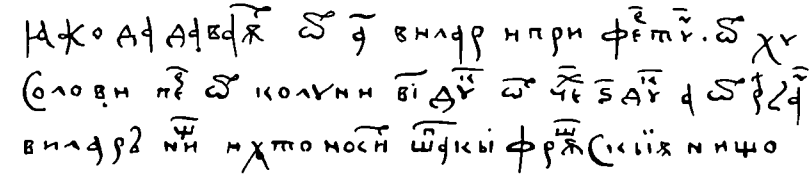

ꙗко да дадѫтъ	ca să dea (ei)
wт а̑ вилар Ипри фертѹн,	dela 1 vilar (de) Ipru fertun,
wт Хѕ| соловѝ перпер	dela (al) Luviei perper
wт Колѹни ві дѹкати	dela Coluniei 12 ducați
wт Чехиа ѕ̑ дѹкати	de Cehia 6 ducați
а wт рѣзан || виларъ	iar dela tăiat vilar
ничіо;	nimic;
и хто носит	și cine aduce
шапкы фрѫшскыѫ, ничіо;	șăpci frăncești nimica.

Ca să dea: de un vilar de Ypres un fertun; de Louvain, un perper; de Colonia 12 ducați, de Cehia, 6 ducați; iar de vilar tăiat, nimica; și cine aduce șăpci frâncești, nimica.

Sfat: Cuvintele asemănătoare, ca formă grafică, se vor grupa, căutând a forma din ele o mică propoziție.

De ex.: Нинѣ ничіо. Никто никгдѣ. *(Acum nimic. Nimeni nicăeri).*

www.dacoromanica.ro

LECȚIA a XIII-a

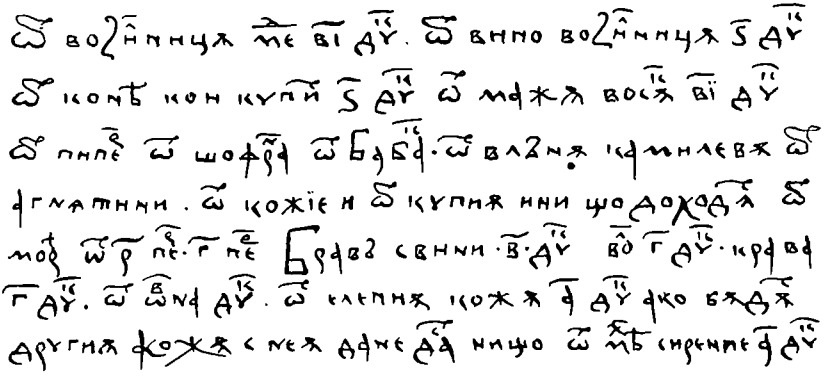

wт возилницѫ мед҃а	din (al) butoiului mierei
к҃і (два на десет) д҃скати	2 10 (12) (douăsprezece) ducați
wт вино возилницѫ	din vin butoiului
ѕ҃ (шест) д҃скати ‖	6 (șase) ducați
wт конѣ	de (a) calului
кои к҃пит, ѕ҃ д҃скати,	cine cumpără, 6 ducați
wт мажѫ восѫка	de (a) majei (a) cerei
к҃і д҃скати	2 10 ducați
wт пипера, wт шофрана	de (a) piperului, de șofranului
wт бабака,	de bumbacului
wт клѣнѫ камилевѫ,	de (a) lânei (a) cămilei
wт ‖ агнѧтини,	de (a) mielului
wт кожїе и	de (a) pieilor și
wт к҃пиѫ инн,	de mărfurilor alte
цю доходѧт wт ‖ морѣ,	ce vin dela (al) mării,
wт р҃ (сто) перперѣ г҃ (три) перпери	dela 100 (sută) perperi 3 (trei) perperi
брав скини	masculul porcului
к҃ д҃скати	2 ducați
вол г҃ д҃скати	boul 3 ducați
крава ‖ г҃ д҃скати	vaca 3 ducați
wт wкна д҃скат	de (a) berbecului ducatul
wт елениѫ кожѫ	de (a) cerbului pielei
а҃ д҃скат;	1 ducat
ако бѫдѫт	dacă vor fi
др҃гиѫ кожѫ	alte piei

www.dacoromanica.ro

с неѫ,	cu ea,
да не даст нищо,	să nu dea nimic
wт мѣха сирение	dela (a) burdufului brânză
а̑ дѫкат	1 ducat.

De butoiul de miere 12 ducați, de butoiul de vin 6 ducați, de cal, cine cumpără, 6 ducați, de majă de ceară 12 ducați, de piper, de șofran, de bumbac, de lâna de cămilă, de (lâna de) miei, de piei și de alte mărfuri ce vin dela mare, dela 100 perperi, 3 perperi; vierul 2 ducați, boul 3 ducați, vaca 3 ducați, de berbece un ducat, de piele de cerb 1 ducat; dacă vor fi alte piei cu ea, să nu dea nimic dela burduful de brânză, 1 ducat.

LECȚIA a XIV-a

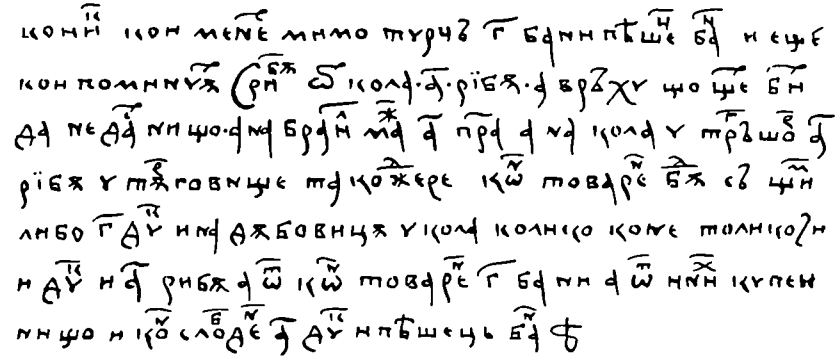

коник, кои менет	călărețul care trece
мимо Тѫрчъ	pe la Turci (Bran)
ѓ бани;	3 bani;
пѣшец бан.	pedestrul (1) ban;
И еще | кои	Și încă cei
поминѫѫт с рибѫ,	trec cu pește,
wт кола а̑ рїбѫ,	de car 1 pește
а врѣхѫ цю цiет бити, |	iar (pe) deasupra ce va fi
да не даст нищо.	să nu dea nimic.
Й на Бранлов	Iar la Brăila
мажа а̑ перпера,	maja 1 perper,
а на кола	iar la car
ѫ Трѣгшор а̑ | рїбѫ;	în Târgșor 1 pește;
ѫ Трѫговище	în Târgoviște

www.dacoromanica.ro

такождере;	aşijderea;
кѡн товарен	calul încărcat
бждї съ цим || либо,	fie cu ce ori (orice)
ѓ дѫкати;	3 ducaţi
и на Джбовицѣ,	şi la Dâmboviţa,
ѕ кола, колико коне,	la car câţi cai,
толикози | и дѫкати	atâţia şi ducaţi
и а̑ рибѣ;	şi 1 peşte,
а wт кѡн токарен	iar dela calul încărcat
ѓ бани,	3 bani,
а wт инѣх кѫпен ||	iar dela altor mărfurilor
нищо;	nimic;
и кон слободен	şi calul slobod
а̑ дѫкат	1 ducat
и пѣшець бан †.	şi pedestrul (1) ban †.

Călăreţul care trece pe la Bran, 3 bani; pedestrul 1 ban. Şi încă cei ce trec cu peşte, de car, 1 peşte; iar pentru ce va fi pe deasupra, să nu dea nimic. Iar la Brăila, de majă 1 perper; iar de car în Târgşor 1 peşte. La Târgovişte aşişderea. Calul încărcat, fie cu orice, 3 ducaţi. Şi la Dâmboviţa, câţi cai la car, atâţia ducaţi şi 1 peşte; iar dela calul încărcat, 3 bani; iar dela alte mărfuri, nimic; şi calul slobod, 1 ducat; iar pedestrul 1 ban.

LECŢIA a XV-a

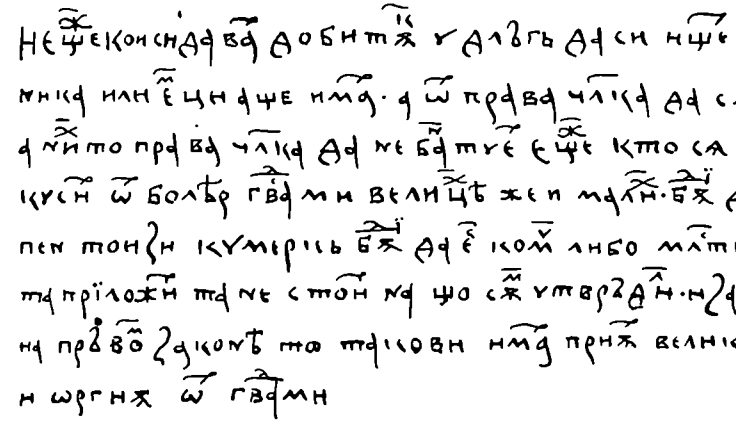

И ѥщеже кон	şi încă cine
си дават добитѫк	îşi dă avutul
ѕ длъгъ,	în datorie,

www.dacoromanica.ro

Да си ищет	să își caute
длъж‖ника	(al) datornicului
или ѥмци,	sau chezașii,
аще имат;	dacă are,
а wт права члокѣка	iar de (al) dreptului omului (omul drept)
да сѧ каръжѧт; ‖	să se ferească;
а никто	iar nimeni
права члокѣка	(al) dreptului omului (pe omul drept)
да не бантѹет.	să nu bântuie.
Ѥщеже кто сѧ	Incă cine se
щет по‖кѹсит	va îndrăzni
wт болѣр	dintre boierilor
господства ми,	domniei mele,
келицѣх-же и малых,	marilor și micilor,
бѫдї да ест кѹ пен	fie să este cumpărat
тонзи кѹмерькь,	acel vamă,
бѫдї да ест	fie să este
комѹ либо	cui-ori (oricui)
милость дадена,	milă dată,
та прїложит	și adaogă
та не стоит	și nu stă
на цио сѧм	pe ce am
ѹтвръдил	întărit
и законил	și (am) legiuit
на пръком законѣ,	pe întâiului legii,
то такоки	atunci astfel
имат пръжти	are (a) primi
келико зло ‖	mare rău
и wргиж	și urgie
wт господства ми	dela (a) domniei mele.

Și încă, cine-și dă marfa pe datorie, să-și caute datornicul sau chezașii, dacă-i are; iar de omul drept să se ferească.

Și nimeni pe omul drept să nu bântuiască. Incă și cine se va încumeta, dintre boierii domniei mele, mari și mici, fie că va fi cumpărată acea vamă, fie că-i va fi cuiva dată ca milă, și va adăoga și nu va sta pe aceea ce am întărit și legiuit prin legea d'întâi, apoi, unul ca acela va primi mare rău și urgie dela domnia mea.

www.dacoromanica.ro

LECȚIA a XVI-a

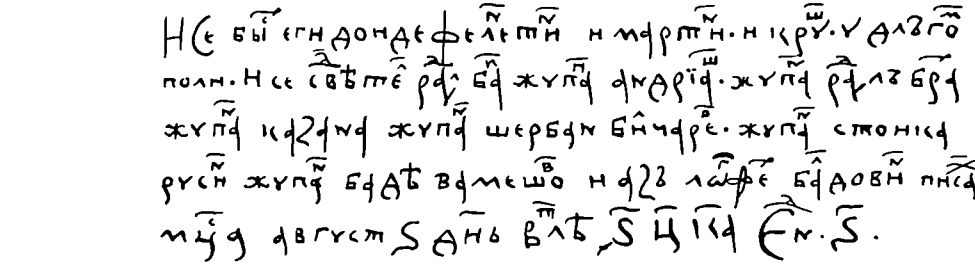

И се бысть,	și aceasta (a) fost,
ги донде	când (au) venit
Фелентин и Мартин	Felentin și Martin
и Крѕш	și Cruș
ѕ Дъгом поли,	la Lungului-câmpului
и се свѣдѣтеле:	și iată martorii:
Радул ван,	Radul ban,
жѕпан Индрїаш,	jupan Andriaș,
жѕпан Радулъ,	jupan Radul,
брат жѕпана Казана,	frate (al) jupanului (al lui) Cazan,
жѕпан Шербан Билчарев,	jupan Șerban (al lui) Bilcear
жѕпан Стоика Рѕсин,	jupan Stoica (al) Rusului,
жѕпан Бадѣ Вамешок.	jupan Badea (al) Vameșului.
И азъ логоѳет	Și eu logofătul
Балдовин писахъ,	Baldovin (am) scris,
мѣсеца Авгѕста	(a) lunei (a lui) August
ѕ дьнь,	6 zile,
къ лѣто ×ѕ҃цка, (шест хилиад девѣт сто два десѧт един)	în anul 6921 (șase mii nouă sute două zeci unu)
ендиктiwн ѕ.	indictionul 6.

Și aceasta a fost când au venit în Câmpulung Felentin, Martin și Cruș.

Și iată martorii: Radul ban, jupan Andriaș, jupan Radul, fratele jupanului Cazan, jupan Șerban al lui Bilcear, jupan Stoica Rusul, jupan Badea, al vameșului. Și eu, logofătul Baldovin, am scris în luna lui August 6 zile în anul 6921 (= 1413) indictionul 6.

www.dacoromanica.ro

LECȚIA a XVII-a și a XVIII-a

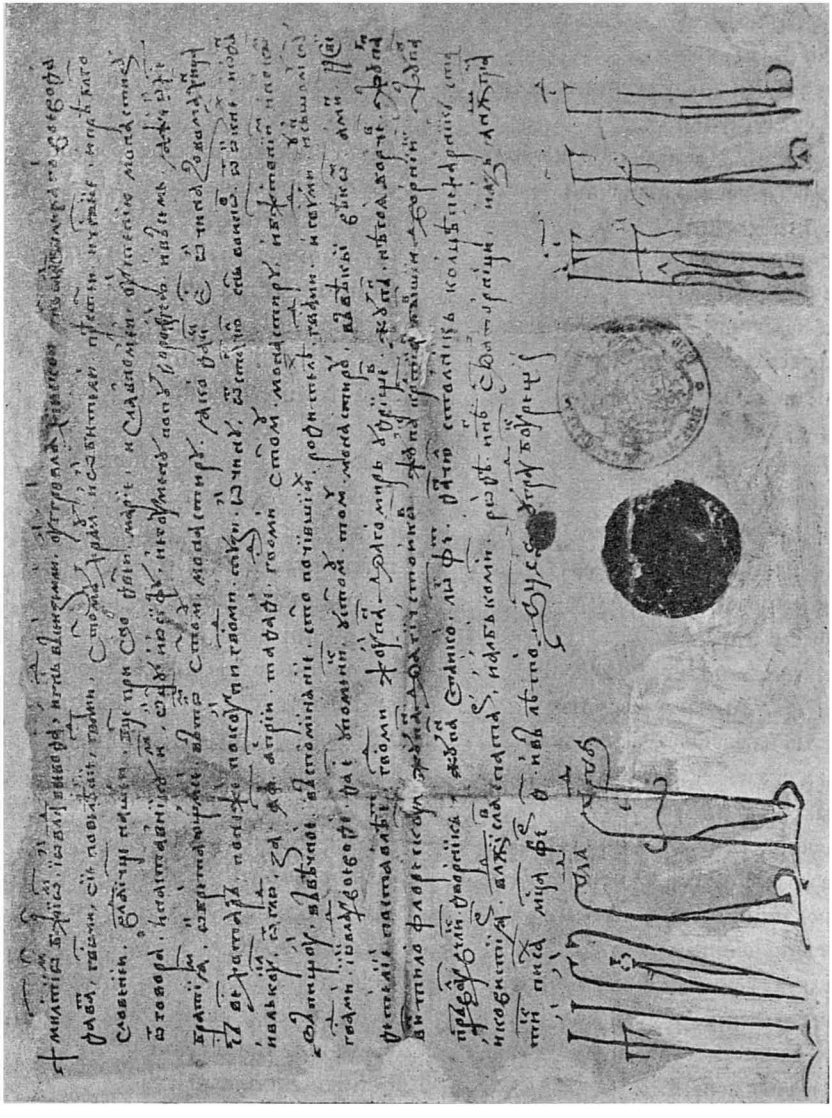

www.dacoromanica.ro

LECȚIA a XVII-a

† Милостїѡм божїѡм	(Cu) mila (lui) Dumnezeu
Іѡ Влад воєвода	Io Vlad voevod
и господинъ късєи земли Оу҃гро-влахїискои	și domn toatei țării Ungrovlahiceștei
синъ Влада великаго воєводы, ||	fiu Vladului marelui voevod
дакат господствѡ ми	dă domnia mea
сїѥ повелѣнїѥ	această poruncă
господства ми	(a) domniei mele
сѫтомѹ храмѹ	Sfântului hramului
и wбителн	și lăcașului
прѣсѫтєи и чистыѥ	Prea-Sfintei și Curatei
и прѣблаго||словенєи	și Preabinecuvântatei
владѣчице нашєи	stăpânei noastre
Богородице	Născătoarei-de-Dumnezeu
приснодѣвєи Маріѥ	Pururea-Fecioarei Mariei
и славномѹ ея оу҃спєнїю	și slăvitei ei Adormiri
монастирѹ | wт Говора	mânăstirei dela Govora
и наставникѹ имѹ	și conducătorului lui
wтцѹ Иwсїфѹ	părintelui Iosif
и єгоу҃менѹ попѹ Доросѳєю	și egumenului popei Dorotei
и късємъ паже w Христѣ |	și tuturor cei întru Hristos
братїѥм, wбрѣтающим се	fraților, aflători
къ томѹ сѫтомѹ монастирѹ	în acestui sfântului mânăstirei
ꙗко да им ѥст	ca să lor este (să le fie)
wчина зовома Хинца	moșia numită Hința
със кес хотаръ, понеже	cu tot hotarul pentrucă
покоу҃пи господство ми	(a) cumpărat Domnia mea
тѹзи wчинѹ	această moșie
wт Станчюл, синъ Воинwк,	dela Stanciu, fiul (lui) Voinea
wт Wкнех, и wт Дан ||	dela Ocne și dela Dan
и Елькоу҃л wт Глwд	și Vâlcul dela Glod
за ҳ҃аф аспрїи.	pentru 1500 aspri.

Din mila lui Dumnezeu, Io Vlad voevod și domn a toată țara Ungrovlahiei, fiul marelui Vlad voevod, dă domnia mea această poruncă a domniei mele sfântului hram și lăcaș al Prea Sfintei și Curatei și Prea bine Cuvântatei Stăpânei noastre, Născătoare de Dumnezeu și Pururea Fecioarei Maria, și slăvitei ei Adormiri,

www.dacoromanica.ro

mânăstirei dela Govora și conducătorului ei, părintelui Iosif și egumenului Popa Dorotei, și tuturor celor întru Cristos frați aflători în această sfântă mânăstire, ca să le fie lor moșia numită Hința, cu tot hotarul, pentrucă a cumpărat domnia mea această moșie dela Stanciul, fiul lui Voinea, dela Ocne și dela Dan și Vâlcul dela Glod, pentru 1500 aspri... [1]).

LECȚIA a XVIII-a

Тѣ дадѣ	Apoi a dat-(o)
господство ми сѫтомѹ монастирѹ	domnia mea sfintei mânăstiri
и божественїимъ иноковмъ ||	și dumnezeeștilor călugărilor
къ пищѹ,	întru hrană
къ вѣчное къспомѣнаніе	în vecinică pomenire
сѫтопочївшїихъ родителѣхъ	sfânt-răposaților părinților
господства ми, и господствѹ ми	domniei mele și domniei mele
и ѹсѣпшемѹ сынѹ |	și adormitului fiului
господства ми, Іѡ Владѹ воєводѣ,	domniei mele (lui) Io Vlad voevod
да єст ѹ поменик	să este (fie) în pomelnic
ѹ сѫтомѹ томѹ монастирѹ	în sfântului acestui mânăstiri
къ вѣкы вѣковмъ амин.	în vecii vecilor amin.
И све|дѣтелїе поставлѣет господство ми:	Și martori pune domnia mea:
жѹпан Драгомирь Ѹдрїщек,	jupan Dragomir (al lui) Udrișteș,
жѹпан Нѣгом Борчек,	jupan Neagoe (al lui) Borcea,
жѹпан | Винтило Флореско҃л,	jupan Vintilă Florescul
жѹпан Драгїч Стоикѡк,	jupan Drăghici (al lui) Stoica,
жѹпан Крстїан бывшїи дворник,	jupan Cristian fost vornic,
жѹпан Прькоҋл велики дворнїкь,	jupan Pârvul mare vornic,
жѹпан Станко мгофет,	jupan Staico logofăt,
Данчюл столнїкь,	Danciul stolnic,
Колцѣ пехарнїкъ,	Colțea paharnic,
Ста|нко кистїар,	Staico vistier,
Влѧдїслак спатар,	Vlădislav spătar,
и Ѩабь комис,	și Albul comis

[1]) Urmarea documentului în Lecția XVIII-a.

www.dacoromanica.ro

Рωдѣ и Нѣг, страторнїцн.	Rodea şi Neag, stratornici.
И азь Йнжш грама| тик	Şi eu Ianăş gramatic
писаχ	(am) scris
мѣсеца Февρѵарнıа Д	în (a) lunei (a lui) Februarie 4
и вѣ лѣто ×ѕцчѕ	şi în anul 6996
ѕ градѵ Боукврещї.	în cetăţii Bucureşti.
† Iω Влад Вωевωда,	(Monograma) † Io Vlad Voevod
милостїѫ божїѫ господинь.	(din) mila (lui) Dumnezeu Domn.

Apoi a dat-o domnia mea sfintei mânăstiri şi dumnezeeştilor călugări întru hrană spre vecinica pomenire a sfânt răposaţilor părinţi ai domniei mele şi domniei mele şi răposatului fiu al domniei mele Io Vlad voevod, să fie în pomelnicul dela această sfântă mânăstire în vecii vecilor amin.

Şi martori pune domnia mea: jupan Dragomir, al lui Udrişte, jupan Neagoe al lui Borcea, jupan Vintilă Florescul, jupan Drăghici al lui Stoica, jupan Cristian fost vornic, jupan Pârvul mare vornic, jupan Staico logofăt, Danciul stolnic, Colţea paharnic, Staico vistier, Vladislav spătar şi Albu comis, Rodea şi Neag stratornici. Şi eu, Ianăş gramatic, am scris în luna Februarie 4, şi în anul 6996 (1488), în cetatea Bucureşti.

(Monograma): † Io Vlad Voevod din mila lui Dumnezeu Domn.

www.dacoromanica.ro

LECȚIA a XIX-a

FORMULAR MOLDOVENESC

TITULATURI

I

1. Іѡ... господар земли Молдаксков.

2. Іѡ Алеѯандрь воєкода и господинь късєи земли Молдоблахїнскои.

3. Милостїю Божиею мы Юга воєкода, господинъ земли Молдаксков.

4. Милостию Божиею мы Илїа воєкода и брат господєтка ми Стефан воєкода, господари земли Молдакскѡи.

5. Великии самодержѧкнѧи милости Божи господинъ Іѡ Романь воєкода, обладаѧ землею Молдакьскою ѡт планинъı до моръ.

6. Великии самодержавныи господинъ Іѡ Роман воєкода землѣ Молдакскої, ѡт планины до брегѡ моръ.

7. Милостию Божиею Іѡ рабъ владики моего Исѹса Христа, Іѡ Алеѯандр воєкода и господинъ късєи земли Молдоблахїнскои.

1. Io... domn țărei Moldovei.

2. Io Alexandru voevod și domn a toată țara Moldovlahiei.

3. Cu mila lui Dumnezeu, noi, Iuga voevod, domnul țării Moldovei.

4. Cu mila lui Dumnezeu, noi, Ilie voevod și fratele domniei mele Ștefan voevod, domnii țării Moldovei.

5. Marele, singur stăpânitor, cu mila lui Dumnezeu domn, Io Roman voevod, stăpânind țara Moldovei din munte până la mare.

6. Marele singur stăpânitor domn, Io Roman voevod al țărei Moldovei, din munte până la malul mării.

7. Cu mila lui Dumnezeu, Io, robul stăpânului meu Isus Hristos, Io Alexandru voevod și domn a toată țara Moldovlahiei.

CE FACE DOMNIA MEA?

II

1. ...Чинимъ знаменито...

2. Чинимъ то вѣдомо...

3. Чинимъ знаменито снем листом нашим...

4. Знамение чинимъ нашим листом...

1. ...Facem cunoscut...

2. Facem aceasta cunoscut...

3. Facem cunoscut cu această carte a noastră...

4. Înștiințare facem cu a noastră carte...

www.dacoromanica.ro

CUI DĂ DE ȘTIRE?

III

1. Вьсем кто вѕрит на сим листом или его вслишит чтѵчи.

2. Всѣмъ добрымъ паномъ ктожь на сен листъ вѕритъ или его вслышитъ чтѵчи.

3. Ѵсимъ добромъ паномъ кто на нь вѕритъ или его вслышитъ.

1. Tuturor cari vor căuta la această carte sau o vor auzi citindu-se.

2. Tuturor bunurilor pani cari vor căuta la această carte sau o vor auzi citindu-se.

3. Tuturor bunilor pani cari vor căuta spre dânsa sau o vor auzi.

CE ADUCE LA CUNOȘTINȚĂ?

IV

1. Ѡже дали есми.

2. Ѡже милокали есми.

3. Ѡже есми ихъ милокали особною милостию и дали есми.

4. Оже тот истинны слѵга и боiар нашь, Тѵдор слѵжил нам правѡю и кѣрною слѵжбою.

5. Оже милокали есми нашею особною милостию и дали есми ѕ нашеи земли ѕ Молдавскои.

6. Оже тот слѵга и пан нашь Строе слѵжил прѣждепочившим родителнем нашим правою и кѣрною слѵжбою а днесь слѵжит нам правою и керною слѵжбою.

7. Ѡже чинили есми къ задѵшине дѵш скѧтопочившихъ предковь и за наше здравие и дали есми монастирю скѧтого Николаа.

1. Că am dat.

2. Că am miluit.

3. Că i-am miluit cu osebită milă și le-am dat...

4. Că această adevărată slugă și boer al nostru, Tudor, ne-a slujit nouă cu dreaptă și credincioasă slujbă...

5. Că l-am miluit cu osebita noastră milă și i-am dat în țara noastră a Moldovei...

6. Că această slugă și pan al nostru Stroe a slujit mai înainte răposaților părinților noștri cu dreaptă și credincioasă slujbă și astăzi ne slujește nouă cu dreaptă și credincioasă slujbă.

7. Că am făcut pentru pomenirea sufletelor sfânt răposaților înaintașilor și pentru sănătatea noastră și am dat mânăstirei Sf. Niculae...

www.dacoromanica.ro

8. Ѿже дали есми и милокали по слѹга наш вєрни пан Дан мытник из наших правих отнин и дѣдьнин за его правкю слѹжбѹ что чинил нам.

9. Ѿже чинили есми нашим добрим ѕмыслом и съ ѕсєи нашєи радою и чинили за дѹшѹ прежде скѫтопочикших господар, предков наших, и за здравие нашєго господства и дали есми цѫркви Скѫтои Пятници.

10. Оже дали есми по нашею доброю волю и никим непонѹжденi, не ѹзимах нїчесєго за нас назад wт сне напрѣд...

11. Ѿже чинили есми за наше здравїє и за наше спасєнне и дали есми монастирю wт Нѣмц.

12. ...Благопроизволи господство ми моим благим произволєнием и чинили есмо къ задѹшне скѫтопочикших родителєн моих и за здравие и к задѹшне дѹши господства ми и госпожди господства ми Маренѫ и дѣтєн господства ми.

13. ...Ѿже тот истинын Башот Манойл приидє пред нами своєю доброю волею, неким непонѹжден, а ни присилован и дал ест єдно село, свои ѹрик на име...

14. Оже милокали есми нашею особною милостию и потвердили есми их отнина и дали есми ѹ нашєи земли.

15. ...Оже разѹмели есми нашим добрим разѹмом и с нашею

8. Că am dat și am miluit pe sluga noastră credinciosul pan Dan vameșul, din ale noastre drepte ocine și moșii, pentru buna slujbă ce ne-a făcut...

9. Că am făcut cu al nostru cuget bun și cu deplin sfatul nostru și am făcut pentru sufletul sfânt răposaților domni de mai înnainte, înaintași ai noștri, și pentru sănătatea domniei noastre, și am dat bisericei Sfintei Vineri...

10. Că am dat de a noastră bună voe și nesiliți de nimeni, neluând nimic pentru noi îndărăt de aci înainte...

11. Că am făcut pentru sănătatea noastră și pentru mântuirea noastră și am dat mânăstirei dela Neamț...

12. ...A binevoit domnia mea cu a mea bunăvoință și am făcut pentru pomenirea sfânt răposaților părinților mei și pentru sănătatea și pomenirea sufletului domniei mele și a doamnei domniei mele Marena și a copiilor domniei mele...

13. ...Că acest adevărat Bașotă Manoil a venit înaintea noastră de a sa bună voe, de nimeni silit, și nici asuprit și a dat un sat, uricul său, anume...

14. Că i-am miluit cu osebita noastră milă și am întărit ocina lor și le-am dat în țara noastră...

15. ...Că am cugetat cu cugetul nostru cel bun și cu a

www.dacoromanica.ro

доброю волею и дали есми кнѣгини нашеи госпожди Маренѫ... монастир... да ест еи ѕрик.

16. Оже благоизволи господьство ми нашим добрим ѕмислом и дали есми, монастирю wт Молдавицѫ две челеди за циганъ.

17. Оже благопроизволи господьство ми нашим благѫмъ произволениемь, и чистим и скѫтлѫмъ сръдцемь...

noastră bună voire și am dat soției noastre doamnei Marena... mânăstirea... să-i fie uric...

16. Că a binevoit domnia mea cu al nostru bun gând și am dat mânăstirii dela Moldoviţa două sălașe de ţigani...

17. Că a binevoit domnia mea, cu a noastră bună voinţă și curată și luminată inimă...

URIC

V

1. ...Да емѫ ест ѕрик.

2. Да емѫ ест ѕрик съ ксем доходом.

3. ...Все да емѫ ест ѕрик съ ксем хотаром...

4. Даем wт нас ѕрик...

5. ...Да емѫ ест ѕрик съ ксем доходом непорѫшено николиже к вѣк...

6. ...Дали есми и потвердили правокѣрное его кнсѫжение ѕ нашеи земли, едно татарско село и ѕ том селе десет челеди за татар по имѣ...

7. Занеже мѫ видѣвше дание скѫтопочившаго родителя нашего, такожде даем и потвръждаем скѫтеи цръкви монастирю wт Нѣмц тот вышеписаное татарское село да ей ест ѕрик с ксем доходом непорѫшено николиже к вѣк.

8. Да емѫ ест ѕрик съ ксем доходом, емѫ и дѣтем его и

1. ...Să-i fie uric.

2. Să-i fie uric cu tot venitul.

3. ...Totul să-i fie uric cu tot hotarul...

4. Dăm dela noi uric...

5. ...Să-i fie lui uric cu tot venitul nestricat niciodată în veci...

6. ...I-am dat și i-am întărit drept credincioasa lui vislujenie în ţara noastră, un sat tătăresc și în acel sat zece sălașe de tătari, anume...

7. De aceea noi văzând dania sfânt răposatului părintelui nostru de asemenea dăm și întărim sfintei biserici a mânăstirii dela Neamţ acest mai sus scris sat tătăresc să-i fie uric cu tot venitul nestricat niciodată în veci.

8. Să-i fie uric cu tot venitul, lui și copiilor lui, și fraţilor, și

www.dacoromanica.ro

братиам и кнѕчатом его и прѣѕнѕчатом и праѕбратом и всемѕ родѕ его кто сѧ им изберет наиближнїи непорѕшено николиже к кѣк.

9. Даем wт нас ѕрик им, и дѣтем их и късемѕ родѕ их к кѣк.

10. Все да ест емѕ ѕрик с всем хотаром и дѣтем его и кнѕчатом его и прѣѕнѕчатом его и праштѕрѣтом его и тѣм наиближним и братиам и сестрам его, непорѕшено николиже к кѣк.

nepoților lui și strănepoților lui și răsstrănepoților și întregului neam al lui cine se va alege lor mai deaproape, nestricat niciodată în veci.

9. Dăm dela noi uric lor și copiilor lor și întregului neam al lor în veci.

10. Totul să-i fie uric cu tot hotarul și copiilor lui și nepoților lui și strănepoților lui și răsstrănepoților lui și celor mai de aproape frați și surori ai lui, ne stricat niciodată, în veci.

MĂRTURIE

VI

1. Ꙗ на то ест кѣра нашего господѕтка кишеписаннаго мы Ꙗлеѳандр воекода.

2. Ꙗ на то ест кѣра нашего господѕтка кишеписанаго мы... и кѣра бояр нашиχ.

3. . .И кѣра всѣχ боляр молдавскиχ и кѣликиχ и малиχ, непорѕшено николиже к кѣк.

4. ...Ꙗ на то ест кѣра моꙗ и кѣра сынов моиχ, кѣра жѕпана Юга Жѕржекича, кѣра жѕпана Стецко и с братиам своим, и кѣра всѣχ боляр молдавскиχ.

5. ...Ꙗ на то кѣра моꙗ, кѣра матиж нашен кнѣгинѣ Мѕшатж, кѣра сына нашего Олеѳандра, кѣра сына нашего Богдана, кѣра бояръ нашиχ: кѣра жѕпана Щефана, кѣра пана Станислака

1. Și la aceasta este credința domniei noastre mai sus scrisului noi Alexandru voevod.

2. Și la aceasta este credința domniei noastre, mai sus scrisului. noi... și credința boierilor noștri.

3. ...Și credința tuturor boierilor moldoveni și mari și mici, (uricul) nestricat niciodată în veci.

4. Și la aceasta este credința mea și credința fiilor mei, credința jupânului Iuga Giurgevici, credința jupânului Stețcu și cu frații lui, și credința tuturor boierilor moldoveni...

5. Și la aceasta credința mea, credința mamei noastre, doamnei Mușatii, credința fiului nostru Olecsandru, credința fiului nostru Bogdan, credința boierilor noștri: credința jupanului Ștefan,

www.dacoromanica.ro

Єловѣскаго, и вѣра всѣхъ бояръ молдавскихъ.

6. ...Й на то ест вѣра нашего господства вишеписанаго Алеѳандра воєводa, и вѣра възлюбленаго сына нашего господства Иліаша воєводa, и вѣра высех сынов нашихъ и вѣра бояр нашихъ, вѣра пана Михаила и дѣтем его, вѣра...

7. Й при том мартории сам господство ми вишеписанны...

credinţa panului Stanislav Elovschi, şi credinţa tuturor boierilor moldoveni.

6. Şi la aceasta este credinţa domniei noastre mai sus scrisului Alexandru voevod şi credinţa iubitului fiu al domniei noastre Iliaş voevod şi credinţa tuturor fiilor noştri şi credinţa boierilor noştri, credinţa panului Mihail şi a copiilor lui, credinţa...

7. Iar la aceasta mărturia a însăşi domniei mele mai sus scrisului...

INDEMN CĂTRE URMAŞI

VII

1. Й по нашем животѣ, кто бѫдет господар нашеи земли да не разорит нашѫ запись и нашѫ вѣрѫ без его винѣ.

2. Й по нашем животѣ, кто бѫдет господар земли Молдавскои wт нашихъ дѣтеи или wт дѣтеи родителѣхъ нашихъ, бѫди кого Бог изберет бѫти господар ѫ нашеи земли Молдавскои, тот да не рѫшит наша дания и наше ѫкрепление, нѫ да ѫкрѣпит и да ѫтвръдит занеже емѫ ест дана отнина и дѣднина wт нас.

3. Й по нашем животѣ, кто бѫдет господар нашеи земли бѫди wт дѣтеи нашихъ или wт братнах нашихъ, или wт нашего

1. Iar după viaţa noastră, cine va fi domn în ţara noastră să nu strice zapisul nostru şi credinţa noastră fără de vina lui.

2. Iar după viaţa noastră, cine va fi domn ţării Moldovei din copiii noştri sau din copii părinţilor noştri, fie pe cine Dumnezeu va alege să fie domn în ţara noastră a Moldovei, acela să nu strice dania noastră şi întăritura noastră, ci să-i întărească şi să-i împuternicească, pentrucă îi este dată ocină şi moşie dela noi.

3. Iar după vieaţa noastră, cine va fi domn ţării noastre fie din copiii noştri ori din fraţii noştri, ori din seminţia noastră sau fie

www.dacoromanica.ro

племени, или бѣди кого Бог изберет бѣти, тот да не порѵшит наше данне и наше ѵтверждение, али да бѣ им ѵплѣнит и ѵкрѣпит занеже дали есми им за их правкою и вѣрною слѵжбѣ.

pe cine Dumnezeu va alege să fie, acela să nu strice dania noastră și întăritura noastră ci să li-o întregească și împuternicească pentrucă le-am dat pentru a lor dreaptă și credincioasă slujbă.

BLESTEM

VIII

1. Ѧиѥ кто ли разорит сеи ѵрик и сии знамениѧ да ест проклет ѵт тѣи отци ѵт Никеии и ѵт всех сѧтых.

2. Ѧиѥ кто ли разорит, то такоѵии да ест проклѣт ѵт Господа Бога и ѵт Прѣчисти Мати его и ѵт тѣи сѧти отци ѵт Никеии и да ест подобен Ѧрию и Юди.

3. Таковїи да ест проклет ѵт Господа Бога и ѵт Прѣчисти Мати его и ѵт тѣи сѧти отци ѵт Никеии и ѵт всех сѧтых и ѵт сѧтаго всесилнаго патрнарха и ѵт нашего митрополита и таковїи да ест подобен Юди Скарнотиан҃ предателѣ и юденем еже распеии Христа, и триклетом҃ Ѧрию.

4. ...Таковїи да ест подобен и Юди и проклетом҃ Ѧрию и юденем еже рекоше на Христа, Спаса нашего, кръвь его на них и на чадех их.

1. Iar cine va strica acest uric și aceste semne să fie blăstemat de cei 318 părinți dela Nicheia și de toți sfinții.

2. Iar cine ar strica, unul ca acela să fie blestemat de Domnul Dumnezeu și de Prea Curata lui Maică, și de cei 318 sfinți părinți dela Nicheia și să fie asemenea lui Arie și lui Iuda.

3. Unul ca acela să fie blestemat de Domnul Dumnezeu și de Prea Curata lui Maică și de cei 318 sfinți părinți dela Nicheia și de toți sfinții și de sfântul și a tot puternicul patriarh și de mitropolitul nostru și unul ca acela să fie asemenea lui Iuda Iscarioteanul, vânzătorul și jidovilor cari au răstignit pe Cristos și lui Arie cel de trei ori blestemat.

4. ...Acela să fie asemenea și lui Iuda și blestematului Arie și jidovilor cari au strigat asupra lui Cristos, Mântuitorul nostru: sângele lui asupra lor și asupra copiilor lor.

www.dacoromanica.ro

AUTENTIFICARE CU PECETE

IX

1. И на крѣпость семѹ, келѣли есми писати и нашѹ печать привѣсити к семѹ листѹ.

2. Я на болше оутвръжденїѥ келѣли есми слоѹзи нашемѹ Йцкоки привесити печать.

3. И на болшее крѣпость, келѣли есми нашемѹ кѣрномѹ Братѣю логофетоѹ писати и нашѹ печать закѣсити к семѹ листѹ нашемѹ.

4. Я на крѣпость томѹ и на паметь, келѣлѣ есмо нашю печатѣ великню привѣсити цю бы непорѹшено то николиже до кѣка.

5. Я на крѣпость писал ѹ Gѕчаки пред прѣосщенним митрополитом Иосиф, рѹкою Братена логофета и закѣсили нашѹ печать.

1. Şi pentru tăria acesteia, am poruncit să scrie şi să lege pecetea noastră către această carte.

2. Şi spre mai bună întărítură am poruncit slugii noastre, lui Iaţcu, să lege pecetea.

3. Şi spre mai bună întărítură, am poruncit credinciosului nostru Bratei logofătul, să scrie şi să atârne pecetea noastră către această carte a noastră.

4. Iar pentru tăria acesteia şi pentru pomenire, am poruncit să se lege pecetea noastră cea mare, ca să nu se clintească aceasta niciodată în veac.

5. Şi spre întărítură am scris în Suceava dinaintea prea sfinţitului mitropolit Iosif, cu mâna lui Bratei logofătul şi am atârnat pecetea noastră.

DELIMITĂRI DE PROPRIETĂŢI

X

1. Я хотар томѹ селоѹ по старомоѹ хотароѹ по кѣда из кѣка ожикали.

2. Я хотар томѹ селѹ, с всеми старими хотари по кѣда из кѣка ожикали.

3. Я хотар пѣстинѣми, колико ѣзмогѹт ожикати три села досыт.

4. Тот ест кѣс хотар.

1. Iar hotarul acelui sat după vechiul hotar pe unde din veac au umblat.

2. Iar hotarul acelui sat, cu toate vechile hotare, pe unde din veac au umblat.

3. Iar hotarul pustiilor, cât vor putea să trăiască trei sate în destul.

4. Acesta este tot hotarul.

www.dacoromanica.ro

5. Тот да им ест къс хотар.	5. Acesta să le fie tot hotarul.
6. Я хотар тем двѣм селам, поченіне wт ... до ...	6. Iar hotarul acestor două sate începând dela... până la...

Direcțiune:

wт толе на право, на лѣво,	De acolo la dreapta, la stânga,
гори, доли погоре, пониже,	în sus, în jos, mai sus, mai jos,
ѕ сред поперекъ, около,	la mijloc, de-a-curmeziș, împrejur,
на край, ѕ конецъ, далеко,	la margine, la capăt, departe,
близ, блиско,	aproape, aproape de,
зде, тамо, подли,	aici, acolo, lângă,
под, на, над,	sub, pe, deasupra,
испрѣка, на конецѕ,	dela început, la sfârșit,
прѣд, ѕзад,	înainte, înapoi,
против, опатъ,	în față, în dos,
ѕ (к), через, после, сквозѣ,	în, peste, după, prin,
межѕ (междѕ),	între,
ѕ конец, ѕ кръхъ,	la capăt, în vârf,
wт керх (—обрѣшин) до ѕстина,	dela obârșie până la gură,
где сходит.	unde coboară.

Puncte cardinale:

к полѕдне, полѕноцїи,	Spre miazăzi, miazănoapte,
косток, запад.	răsărit, apus.

Dimensiuni:

велики, мали,	Mare, mic,
високи, низки,	înalt, jos,
широки, тесни, толсти,	lat, îngust, gros,
много, мало,	mult, puțin,
древни (= стари), ноки.	vechiu, nou.

Teren:

поле, ровнина (= ровнїа),	Câmp, șes,
пѕстиња, гора (= дѣл, дил),	pustiu, deal,
могилица, могила,	moviliță, movilă,
рипа, ребро, брег (= берег),	râpă, muche, mal,
долина, планина,	vale, munte,
дорога (=пѕть), троян (=троан).	drum, troian.

www.dacoromanica.ro

A p e:

кода, источник,	Apă, isvor,
шипот, кръница (= колодезь, стѫденица),	şipot, fântână,
поток, поточекъ, грѣло, рѣка,	pârîu, pârîiaş, gârlă, râu,
брод, лѫг, лѫжок,	vad, luncă, luncuşoară,
блато, (= болото), стак, озеро,	baltă, iaz, lac,
море,	mare,
запоина, топлица.	zăpodie, topliţă.

P ă d u r i:

лѣсъ, лесок,	Pădure, pădurice,
дѫброва, дѫбровка,	dumbravă, dumbrăvioară,
ѫзлесне, полѧна,	lizieră, poiană,
сад.	grădină.

C o p a c i:

дрѣко, брад, дѫб, бѫкъ,	Copac, brad, stejar, fag,
берестъ (= брест),	mesteacăn,
ѧсень, колха (= олха),	frasin, anin,
тополь, липа, верба (= връба, вребне),	plop, tei, salcie,
орѣхо, ѧблонь, виноград,	nuc, măr, vie,
березникъ, коліши, бѫковина.	mestecăniş, ariniş, făget.

L o c u i n ţ e:

град (= город), тръг, село,	Cetate, târg, sat,
кѫт (= прикѫтокъ),	cătun,
дом, хижа,	casă, bordei,
двор, гѫмно, пасика, млино,	curte, arie, prisacă, moară,
столп (= стлъп), плетъ, мост,	stâlp, gard, pod,
поромъ.	pod umblător.

CINE A SCRIS, UNDE, CÂND?

XI

1. Писа Михаил диякъ.

2. Писа Исаиа логофет ѕ Бани ѯѕцкѕ (шест тисѣчь девѣт сто двадесет шестъ).

1. A scris Ghedeon diac.

2. A scris Isaiia logofăt în Baia, 6926 (şase mii nouă sute două zeci şase).

www.dacoromanica.ro

3. Писан в Сучаки, в лѣто ×ѕцзі (шест тисѣчь девѧт сто сем на десѧт) Ноемврь з рѫкою Братеша логофета.

4. Писанъ листъ в лѣто шесто тисѧчное полно ѕ сот мѣсеца Юлиа ла (тридесет один) ден, в нашем городе в Романа воеводе.

5. Пис в лѣто ×ѕцѳ (шест тисѣчь деветь сот осмь) мѣсеца Юнь кѳ (два десѧт девѣт) дни Свѧтыхъ Апостол Петра и Павла.

6. Писа аз Гедеон в Сучаки в лѣто ×ѕцмѳ (шест тисѣчь девет сот четири десѣт один) Юниа і (пѧт на десѣт).

7. Оцел писа в Васлуи в лѣто ×ѕцмд (шест тисѣчь девѣт сот четире десѣт четире) Юнь гі (тринадесѧт).

3. Scris în Suceava, în anul 6917 (șase mii nouă sute șapte sprezece) Noemvrie 7, cu mâna lui Brateiu logofătul.

4. S'a scris cartea în anul șase mii 9 sute deplin, luna lui Iulie în 31 (trei zeci unu) de zile, în orașul nostru al lui Roman voevod.

5. Scris în anul 6908 (șase mii nouă sute opt), luna Iunie în 29 (douăzeci nouă), ziua Sfinților Apostoli Petru și Pavel.

6. Am scris eu Ghedeon, în Suceava, în anul 6941 (șase mii nouă sute patru zeci unu), Iunie 15 (cinci sprezece).

7. Oțel a scris, în Vaslui, în anul 6944 (șase mii nouă sute patru zeci patru), Iunie 13 (treispre zece).

www.dacoromanica.ro

LECȚIA a XX-a

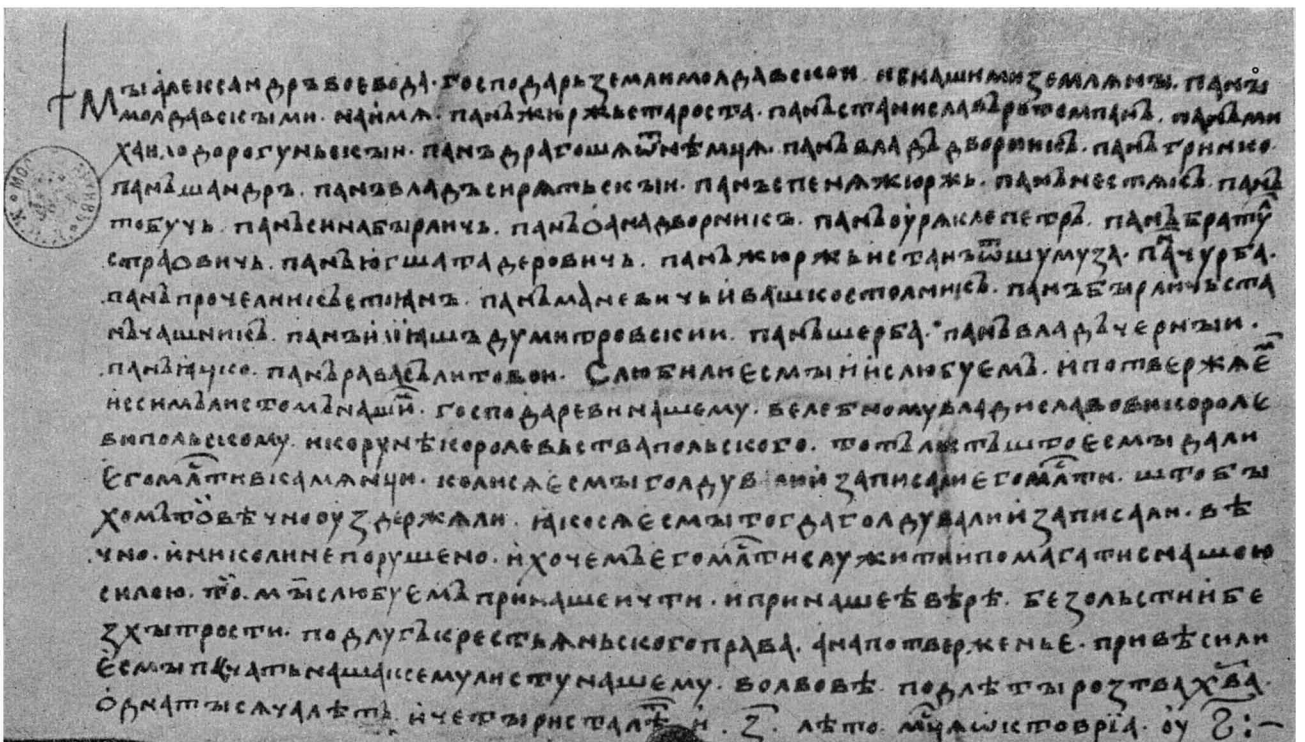

www.dacoromanica.ro

LECȚIA a XX-a

† Мы Александръ воевода,	† Noi, Alexandru voevod,
господарь земли Молдавскои	domn ţării Moldovenești
и с нашими земляны	și cu noștrii pământenii
паны молдавскыми, на имѧ	panii moldovenești, pe nume
панъ Жюржь, староста	pan Giurgiu, staroste;
панъ Станиславъ Ротомпанъ,	pan Stanislav Rotompan,
панъ Ми хайло Дорогуньескыи,	pan Mihail Dorohoianul,
панъ Драгошѧ ѡт Нѣмцѧ,	pan Dragoș dela Neamț,
панъ Владъ дворникъ,	pan Vlad vornic,
панъ Гринко, | панъ Шандръ,	pan Grinco, pan Șandru,
панъ Владъ Сирѧтьскыи,	pan Vlad Sireteanul,
панъ Спенѧ Жюржь,	pan Spenea Giurgiul,
панъ Нестѧкъ, панъ | Тобучь,	pan Nesteac, pan Tobuci,
панъ Сина Бърличь,	pan Sin Bârlici,
панъ Оана дворникъ,	pan Oana vornic,
панъ Оуржкле Петръ,	pan Ureacle Petru,
панъ Братѹл | Страовичь,	pan Bratul Straovici,
панъ Югша Тадеровичь,	pan Iugșa (al lui) Tader
панъ Жюржь и Станъ ѡт Шѹмѹза,	pan Giurgiu și Stan dela Șumuz
панъ Чѹрба, | панъ Прочелникъ Стоянъ,	pan Ciurba, pan Procelnic Stoian,
панъ Маневичь Ивашко столникъ,	pan Manevici Ivașco stolnic,
панъ Бърличь Ста нъ чашникъ,	pan Bârlici Stan ceașnic,
панъ Илїашъ Дѹмитровскии,	pan Iliaș Dumitrovski,
панъ Шерба, панъ Владъ Чернъıи, |	pan Șerba, pan Vlad Negru,
панъ Ѩцко, панъ Ракасъ Литовои,	pan Iațco, pan Ravas Litovoi,
слюбили есмъı и слюбуемъ и потверждаем |	făgăduit-am și făgăduim și întărim
и с симъ листомъ нашим.	și cu acest cărței noastrei
господареви нашемѹ келебномѹ	domnului nostrului măritului
Владиславови, короле ви Полскомѹ	(lui) Vladislav craiului Poloniei
и корѹнѣ королевьства Польского	și (a) coroanei (a) crăiei (a) Poloniei
тот ъ листъ што есмъı дали |	acest carte ce am dat

www.dacoromanica.ro

его милости к Каменици	(a) Salei Mării, în Cameniţa
коли сѧ есмъı годѹвали и записали	când ne-am supus şi (am) scris
его милости што бъı||хомъ	(a) Salei Mării că vom fi
то вѣчно оꙋздержѧли	acesta vecinic ţinem
ꙗко сѧ есмъı тогда годꙋвали	cum ne-am atunci supus
и записали вѣ|чно и	şi (am) scris vecinic şi
николи непорꙋшено и	niciodată nestricat şi
хочемъ его милости слѹжити	vrem (a) Salei Mării (a) sluji
и помагати с нашою || силою	şi (a) ajuta cu noastrei puterei.
то мъı слюбꙋемъ при нашен	Aceasta noi făgăduim pe (a) noastrei
чти и при нашѣ вѣрѣ	onoarei şi pe (a) noastrei credinţei
безо лъсти и бе з хꙋтрости	fără înşelăciune şi fără vicleşug
подлꙋгъ крестьѧнского права.	după (a) creştineştei dreptului
А на потверженье	iar la întărire
привѣсили | есмъı печать наша к	atârnat-am pecetea noastră la
семꙋ листꙋ нашемꙋ.	acestui cărţei nostrului.
Во Лвовѣ под лѣтъı розтва Христова ||	În Liov sub anii Naşterei (a lui) Hristos
одна тъıсѧча лѣтъ и четъıриста лѣт	una mie ani şi patru sute ani
и ѕ лѣто, мѣсѧца Ѻктоврїа оꙋ ѕ.	şi (al) 7 an în luna (a) lui Octombrie în 6.

† Noi Alexandru voevod, domnul ţării Moldovei, şi cu ai noştri pământeni, panii moldoveni anume: pan Giurgiu staroste, pan Stanislav Rotompan, pan Mihail dela Dorohoi, pan Dragoş dela Neamţ, pan Vlad vornic, pan Grinco, pan Şandru, pan Vlad dela Siret, pan Spenea Giurgiu, pan Nesteac, pan Tobuci, pan Sin Bârlici, pan Oană vornic, pan Ureacle Petru, pan Bratul Straovici, pan Iucşa al lui Tader, pan Giurgiu şi Stan dela Şumuz, pan Ciurba, pan Procelnic Stoian, pan Manevici Ivaşco stolnic, pan Bârlici Stan ceaşnic, pan Iliaş al lui Dumitru, pan Şerba, pan Vlad Negru, pan Iaţco, pan Ravas Litovoi, am făgăduit şi făgăduim şi întărim şi cu această a noastră carte domnului nostru măritului Vladislav, craiul Poloniei şi Coroanei crăiei Poloniei, această carte ce am dat măriei sale în Cameniţa, când ne am supus şi am dat scris măriei sale că vom ţine aceasta vecinic, cum ne am supus atunci şi am dat scris

www.dacoromanica.ro

vecinic și nici o dată nestricat. Și vrem a sluji măriei sale și a o ajuta cu puterea noastră.

Aceasta făgăduim noi, pe a noastră onoare și pe a noastră credință, fără înșelăciune și fără vicleșug după datina creștinească.

Iar spre întărire am atârnat pecetea noastră de această carte a noastră.

In Liov, în anii dela nașterea lui Cristos anul una mie patru sute șapte, luna Octomvrie în 6.

www.dacoromanica.ro

LECȚIA a XXI-a

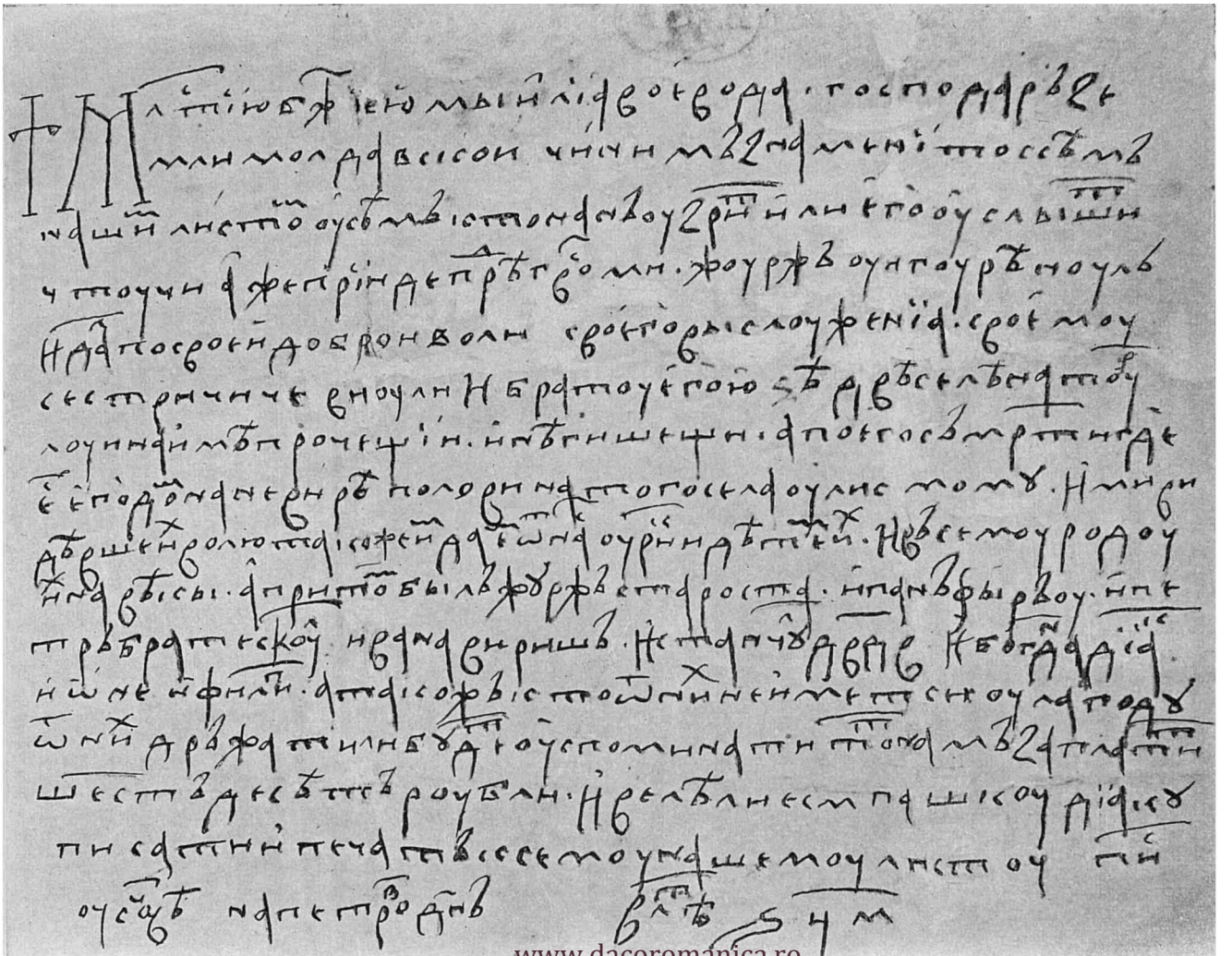

www.dacoromanica.ro

LECȚIA a XXI-a

† Милостїю Божїею	(Din) mila (lui) Dumnezeu
мы Илїа воєвода	noi Ilie voevod
господарѣ	domn
зе‖мли Молдавскои	țării Moldovenești
чинимъ знаменито	facem cunoscut
с сѣмъ ‖ нашим листом	cu acestui nostrului cărții
оусѣмъ кто на нъ	tuturor care pe el
оузрит или его	vedea sau (a) lui
оуслышит ‖ чтоучи	auzi citindu-se
аже прїинде	că (a) venit
прѣд господство ми	înaintea domnia mea
Жоуржъ Оунгоурѣноулъ ‖	Giurgiu Ungureanul
и дал по своеи доброи	și (a) dat după (a) salei bunei
коли своего выслоужєнїа	voiei (a) sa (a) vislujeniei
своемоу ‖ сестричичеви Оули	săului nepotului-de-soră (lui) Ulea
и братоу его Юзѣ	și fratelui (al) lui Iugăi
двѣ селѣ на Тоур‖лоуи	două sate la Turlui
на имѣ Прочеиріи и	pe nume Proceștii și
Нѣгишеци,	Neaghișeștii
а по его съмрѣти где ‖	iar după (a) lui (a) morții unde
ест его дом на	este (a) lui casă la
Невирѣ половина	Nevira jumătate
того села	(a) acelui (a) satului
оу лисе Момѣ.	în pădurea Momu.
И ми ви‖дѣвше иχ	Și noi văzând (a) lor
волю такоже им	voiei asemenea lor
даем wт нас	dăm dela nouă
оурик и дѣтем иχ	uric și copiilor lor
и въсемоу родоу ‖	și întregului neamului
иχ на вѣкы.	lor pe veci.
Я при том былъ Жѳржъ	Iar la aceasta (a) fost Giurgiu
староста и панъ Фыръоу	staroste și pan Fărău
и Пе‖тръ Братескоул	și Petru Brătescul
и Вана Виришъ	și Vană Viriș
и Станчѳл Давидок	și Stanciul (al lui) David
и Богдан дїак ‖ и Ѳне и	și Bogdan diac și One și
Филип.	Filip
Я такожъ	Și de-asemeni

www.dacoromanica.ro

кто wт нихъ	care dintre (ai) lor
не имѣт сноу лагодѣ ||	nu (va) avea acestei înţălegeri
wт нихъ дрѣжати	dintre (ai) lor (a) ţinea
или бѣдет	sau va fi
оуспоминати	a pomeni
тот намъ	acela nouă
заплатит ||	(va) plăti
шестъ десѣтъ	şase zeci
роублн.	ruble.
И велѣли есми	Şi poruncit-am
Пашкоу дїакѣ ||	(lui) Paşcu diaculuі
писати и печатъ	(a) scri şi pecetea
к семоу нашемоу	către acestui nostrului
листоу < привѣсити >.	cărţii < a atârna >.
Пис || оу Сочавѣ	Scris în Suceava
на Петрок дънъ	la (a) Petrului zi
к лѣто	în anul
~	
ѕцм.	600 900 40 (6940)

† Din mila lui Dumnezeu noi Ilie voevod, domnul ţării Moldovei, facem cunoscut cu această carte a noastră tuturor cari o vor privi sau o vor auzi citindu-se, că a venit înaintea domniei mele Giurgiu Ungureanul şi a dat de a lui bună voe, din vislujenia sa, nepotului său de soră, lui Ulea şi fratelui său Iuga două sate la Turlui anume, Proceştii şi Neghişeştii, iar după moartea lui, unde este casa lui, la Nevira, jumătatea acelui sat, în pădurea Momu. Iar noi văzând a lor voe, de asemeni le dăm dela noi uric şi copiilor lor şi întregului lor neam în veci.

Şi la aceasta a fost: Giurgiu staroste şi pan Fârău şi Petru Bratescul şi Vana Viriş şi Stanciul al lui David şi Bogdan diac şi One şi Filip.

Şi de asemeni cine dintre ei nu va ţinea această înţelegere sau va pomeni de ea, acela ne va plăti şasezeci de ruble.

Şi am poruncit lui Paşco diac să scrie şi < să atârne > şi pecetea pe această carte a noastră. Scris în Suceava în ziua lui Petru (29 Iulie) în anul 6940 (1432).

www.dacoromanica.ro

LECȚIA a XXII-a

LETOPISEȚUL DE LA BISTRIȚA, 1359—1506.

www.dacoromanica.ro

LECȚIA a XXII-a [1])

† Царь Іс҃ъ Христос Ника.

Сѣи лѣтописецъ wт то||ли начѧсѧ произколенїемь Божїемь Молдавскаꙗ землѣ. ||

К лѣто ×s҃wа҃з прїиде Драгошь коевода wт Ѳ||гwрскои земли, wт Марамѳрыша за тѳром на || лов, и господствова к҃ лѣт. По него господствова синь его, Сас коевода || д҃ лѣт. По нем синь его, Лацко коевода, господствова й | лѣт. И по нем господствова Богдан коевода ѕ҃ лѣт. И господствова || синь Мѳшатин, Петръ коевода к҃і лѣт. И по || нем господствова братъ его, Роман коевода ѳ҃ лѣт. Таже по нем | господствова братъ его, Стефан коевода ѕ҃ лѣт. И по нем | господствова Юга коевода к҃ лѣтъ. ||

Молдакстии царїе. ||

К лѣто ×s҃ц҃з, мѣсеца Април к҃г стал Алеѧндръ || коевода господарем ѕ Молдавскои земли, а Юга || ко[е]кода ѕѧл Мирчѧ коевода. И wблада || Алеѧндръ коевода Молдакскою землю л҃в лѣт.

† Împăratul Isus Hristos Învingătorul.

Acesta e letopisețul de când, prin voia lui Dumnezeu, s'a început țara Moldovei.

In anul 6867 (= 1359) a venit Dragoș voevod din țara Ungurească, din Maramureș, la vânat după un zimbru și a domnit 2 ani. După el a domnit fiul lui, Sas voevod, 4 ani. După el fiul lui, Lațco voevod, a domnit 8 ani. Și după el a domnit Bogdan voevod, 6 ani. Și a domnit fiul Mușatei, Petru voevod, 12 ani. Și după el a domnit fratele lui, Roman voevod, 3 ani. Apoi, după acesta, a domnit fratele lui, Ștefan voevod, 7 ani. Și după el a domnit Iuga voevod 2 ani.

Impărații Moldovei.

In anul 6907 (= 1399), luna Aprilie 23, a stat Alexandru voevod domn în țara Moldovei; iar pe Iuga voevod l-a luat Mircea voevod. Și a stăpânit Alexandru voevod țara Moldovei 32 de ani...

[1]) Începând cu Lecția XXII nu mai dăm traducerea juxtaliniară.

www.dacoromanica.ro

LECTIA a XXIII-a

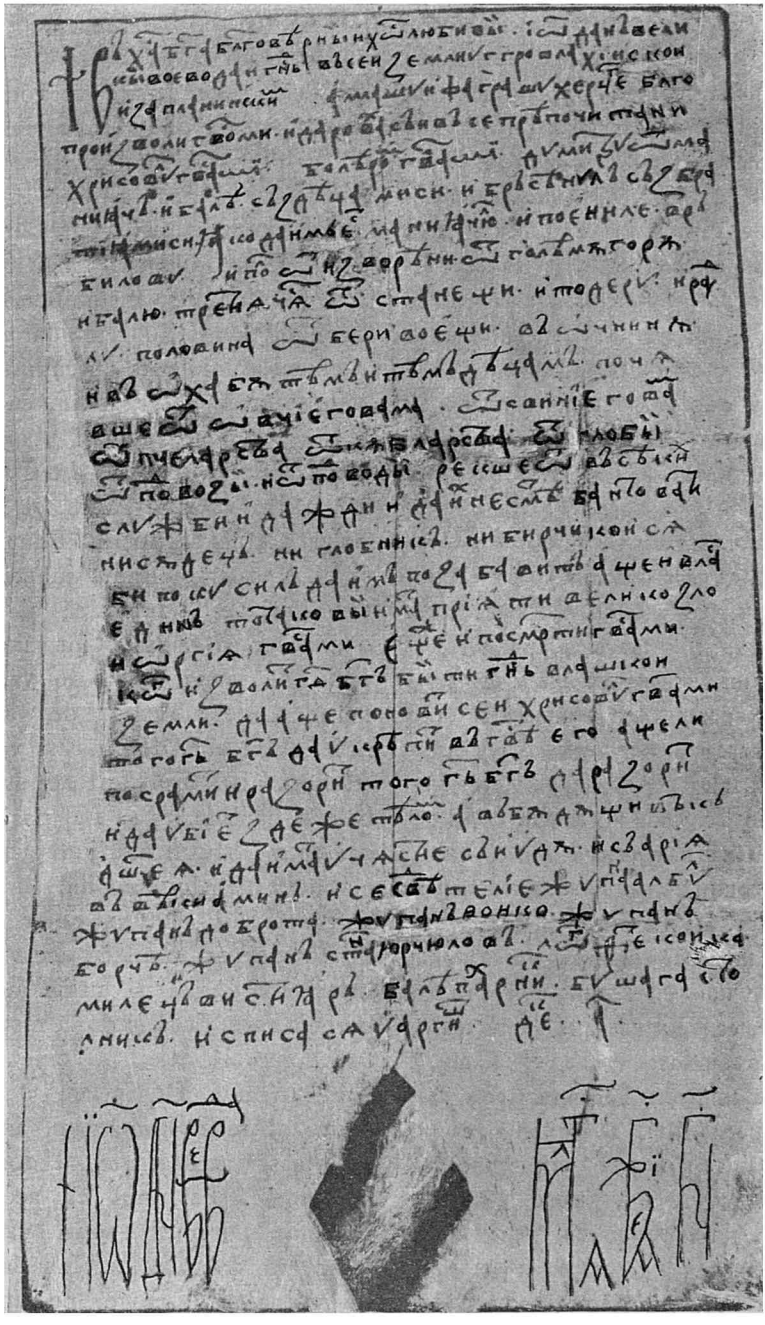

www.dacoromanica.ro

LECȚIA a XXIII-a

† Ѣ҃ Христа Бога благовѣрны и христолюбивы Іѡ Данъ вели||кы воевода и господинь късеи земли Ѵгроклахїискои || и Запланинским, Амлашѹ и Фаграшѹ херцег, благо||произволи господство ми и даровах сѣи късепрѣпочитани || хрисовѹл господства мї, болѣром господства мї Дѧмитрѹ wт Ма||ниачѣ и Балѣ съз дѣцами_си и Брѣсѣ||нѹлъ съз бра||тїами си, ꙗко да имъ ест Маниачюл и поениле Врѣ||билокѹ и пол wт Изворѣни wт Голѣмїж горж || и Балю третим чѧст wт Станещи и Тодерѹ и Раду||лѹ половина wт Берівоещи, къ wчиниж || и къ wхабж тѣмъ, и тѣмъ дѣцамъ, почѧ||кше wт wкчїего кама, wт скинїего кама, || wт пчеларства, wт кѫбларства, wт глобы, || wт подвозы, и wт подводы, рекше wт късѣкиҳ || слѫжби и дажди. И да иҳ не смѣет бантовати || ни сѫдецъ, ни глобникъ, ни бирчи; кои сѧ||би покѹсилъ да имъ позабавитъ аще и влас || единъ, то таковы имат прїѧти велико зло || и wргїѧ господства ми. Єщє же и по съмрѣти господства ми, || кюго изволит Господь Богъ бы-ти господинь Влашкои || земли, да аще понокит сеи хрисовѹл господства ми, || того Господь Богъ да ѹкрѣпит къ господствѣ его, аще ли || посрамит и разорит, того Господь Богъ да разорит ||

† In Cristos Dumnezeu, binecredinciosul și de Cristos Iubitorul, Io Dan, mare voevod și domn a toată țara Ungrovlahiei și a Transalpiniei, și duce al Amlașului și Făgărașului, a binevoit domnia mea și am dăruit acest întru totul prea cinstit hrisov al domniei mele boerilor domniei mele: lui Dumitru din Maniaci și lui Balea cu copiii săi și lui Bârsan cu frații lui, ca să le fie lor Maniaciul și poenile lui Vrăbilă și jumătate din Izvorenii din Dealul Mare și lui Balea a treia parte din Stănești și lui Toader și Radu, jumătate din Berivoești de ocină și de ohabă lor și copiilor lor, începând de vama oilor, de vama porcilor, de albinărit, de găletărit, de gloabe, de cărături și de transporturi, adică de toate slujbele și dăjdiile. Și să nu îndrăznească a-i bântui nici județ, nici globnic, nici birar. Cine se va îndrăzni să-i bântue, chiar cu un fir de păr, unul ca acela va primi mare rău și urgie dela domnia mea. Încă și după moartea domniei mele, pe cine va voi Domnul Dumnezeu a fi domn al țării Românești, încă să înoiască acest hrisov al domniei mele. Pe unul ca acela, Domnul Dumnezeu să-l întărească în domnia lui. Iar dacă va rușina și distruge, pe unul

www.dacoromanica.ro

и да вѣ҃ет здѣ же тѣ҃лом, а къ бѫдѫщи вѣ҃къ || дѫщѣ҃м, и да имат вѫчастие с҃ъ Ивдѫ и съ Ар҃їм || къ вѣ҃ки аминъ. И се свѣ҃детелїе: жѵпан Албѵл, || жѵпанъ Доброта, жѵпанъ Воико, жѵпанъ || Борчѣ, жѵпанъ Стан Ѩрчюловъ, логодет Коика, || Милецъ вистиаръ, Балѣ пахарникъ, Бѵшага сто||лникъ. Исписа сѧ в Ар҃гиши Декевр҃їа а҃. ||

† Ів Данъ вѡевѡда милостїѫ божїѫ господинъ.

ca acela Domnul Dumnezeu să-l distrugă și să-l ucidă, aici cu trupul iar în veacul viitor cu sufletul și să aibă soartă cu Iuda și cu Arie, în veci amin. Și iată martorii: jupan Albul, jupan Dobrota, jupan Voico, jupan Borcea, jupan Stan al lui Iarciu, logofăt Coica, Mileț vistier, Balea paharnic, Bușaga stolnic. S'a scris în Argeș, în Decembrie 1.

(Monograma) † Io Dan voevod din mila lui Dumnezeu domn.

www.dacoromanica.ro

LECȚIA a XXIV-a

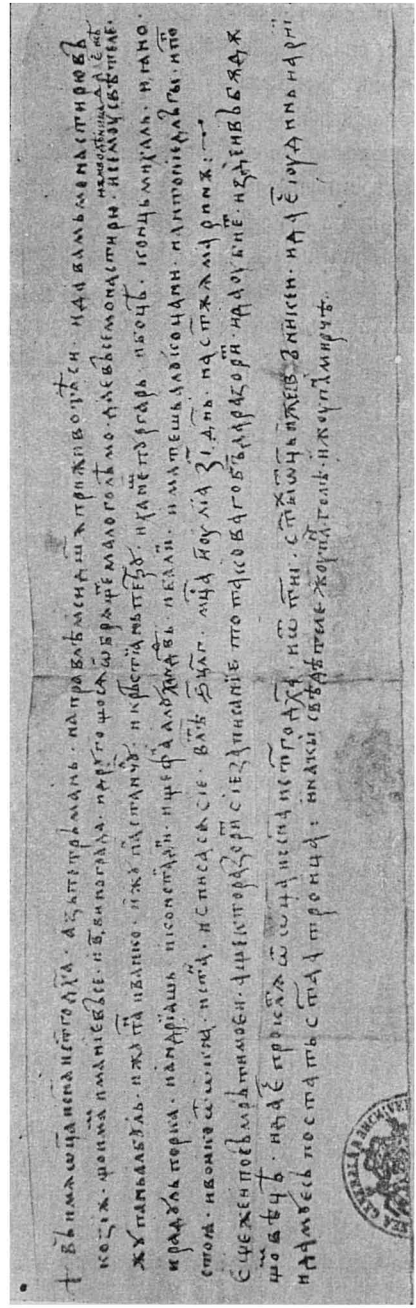

www.dacoromanica.ro

LECȚIA a XXIV-a

† Къ имѧ Ѻтца и Сина и Сѫтого Доуха, азъ Петръманъ, напракѧмъ си джшж при животѣ си, и дакамь монастирю къ || Козїж цо имам иманіе късе, и ѣ винограда и дрѵго цо сѫ шврѫцет мало голѣмо да е късе монастирю, нж и водѣница да ест всѣ. И семоу свѣдетеле: || жѵпанъ Ѧлбѵлъ, и жѵпан Иванко, и жѵпан Станчѵл, и Крѣстїанъ Петрѵ, и Ханеш пѵргарь, и Боцѣ, Конць Михалъ, и Ѩно, || и Радѵлъ Порка, и Ѧндрїашь, и Констандин, и Щефан а лѵ Хан Давидь, и Балин, и Матешь а лѵ Коцани, и Ѧнтонїе Длъгы, и попа || Стоѩ, и Воико шт Ѻкна, и Стан. Исписасѧ сїе в лѣто ѯ҃цлг, мѣсеца Ноѵа҃ї҃а зі҃ дьнь, на Сѫтжж Маринж. ||

Ещеже и по съмрѣти моеи, аще кто разорит сїе записаніе, то такоѵаго Богъ да разорит и да оубиет и зде и въ бѫдж||щом вѣцѣ, и да ест проклѧт шт Ѻтца и Сина и Сѫтого Доуха и шт тни сѫтыѫ штець иже къ Никеи, и да ест Іоѵдинь и Ярїин || и да лѵ е съпостать Сѫтаа Троица. И пакы свѣдѣтеле: жоупан Голѣ и жоупан Мирчѣ. ||

† In numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, eu Petriman, îmi orânduiesc sufletul în viața mea și dau mânăstirii dela Cozia toată averea ce am și 2 vii și alt ce se va afla, micmare, să fie totul mânăstirei. Ci și moara să fie toată. Și acestuia martori: jupan Albul și jupan Ivanco și jupan Stanciul și Cristian Petru și Hanoș pârgar și Boțea, Conț Mihal și Iano și Radul Porca și Andriaș și Constantin și Ștefan *al lui* [1]) Han David și Balin și Mateș *al lui* Coțani și Antonie Lungul, și popa Stoia și Voico dela Ocnă și Stan. S'a scris acesta în anul 6933 (= 1425) în luna lui Iulie 17 zile la Sfânta Marina.

Incă și după moartea mea dacă cineva va strica acest înscris, pe unul ca acela Dumnezeu să-l distrugă și să-l ucidă și aici și în veacul viitor și să fie blestemat de Tatăl și Fiul și Sfântul Duh și de cei 318 sfinți părinți dela Nicea, și să fie al lui Iuda și al lui Arie și să-i fie protivnică Sfânta Treime. Și iarăși martori: jupan Golea și jupan Mircea.

[1]) Atragem atenția asupra formei românești «*a lu*», într'acest document slav muntean din 1425.

www.dacoromanica.ro

LECȚIA a XXV-a

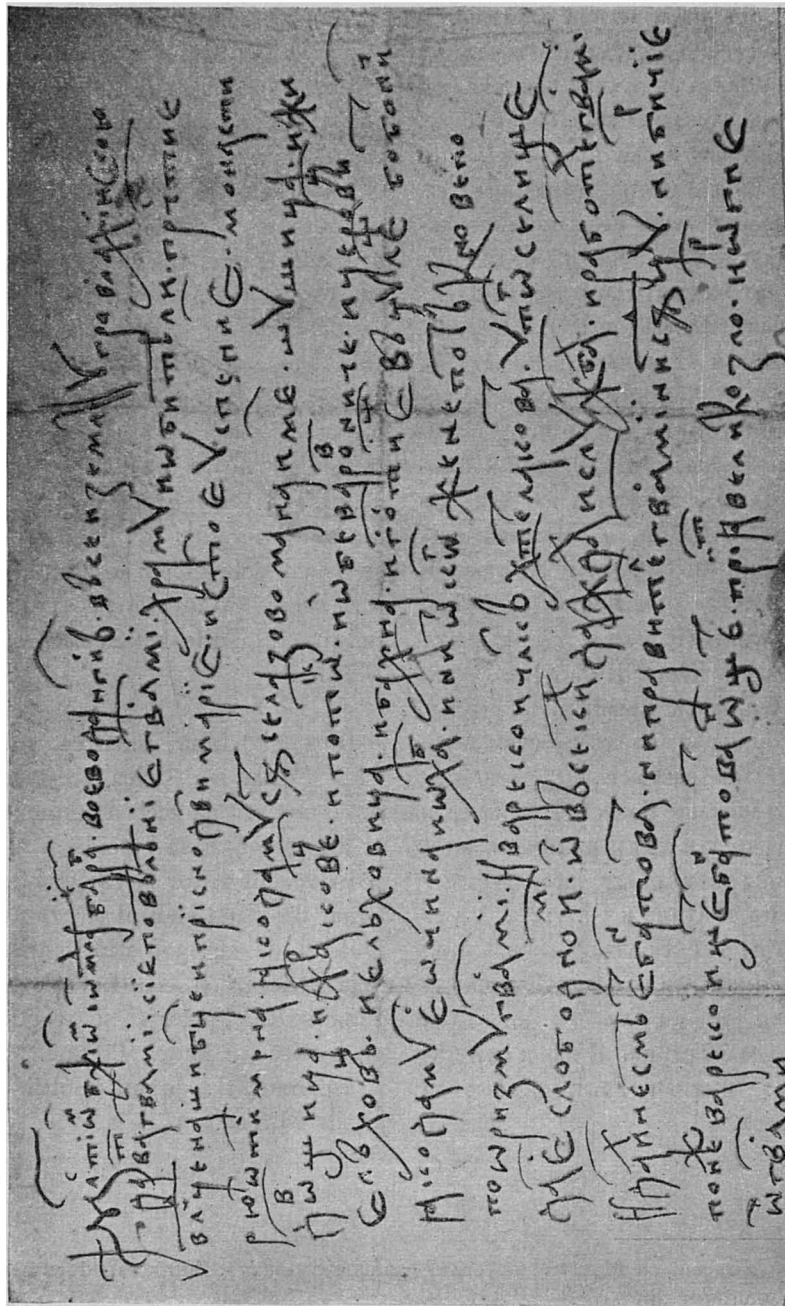

www.dacoromanica.ro

LECŢIA a XXV-a

† Милостїѡмъ Божїѡмъ Іѡ Младї Басарабъ воєвода и господинъ късєи земли Ѹгровлахїиской, || дабат господства ми сїѣ покѣлѣнїѣ господства ми храмъ и wбители Прѣчистиѣ || Владичице наши Богородице и Прїснодѣви Марїѣ и Свѧтоѣ Ѹспенїѣ, монастирю wт Тисмена, тако да мъ сѫт села зовома на име: Шъшица, и Жи||дwвцица, и Жарковец, и Потwк, и wбе Варокниче, и Церовец, || Ѳлъховец, и Ѳльховица, и Бахна, и Гостиещи въ Цѣлещи Боботничи, || тако да мъ ест wчина и wхаба, и ни wт кwгоже непотъкновено || по wриѕмъ господства мї. И каре кои человекъ хтет лаковати ѕ twго селище, || да ест слободно им wт късеких даждах и слѫжбах и работех господства мї. || И да их не смѣет бантовати ни пракител господства ми, ни сѫдцъ, ни бирчїе, || понеже каре кои цет бантовати, wн цет прїати велико зло и wргїе || wт господства ми. ||

† Іѡ Младї Басарабъ воєвwда, милостїѧ Божїѧ господинь.

† Din mila lui Dumnezeu, Io Tânărul Basarab voevod și domn a toată țara Ungrovlahiei, dă domnia mea această poruncă a domniei mele hramului și lăcașului Prea Curatei Stăpânei noastre Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioarei Maria și a Sfintei Adormiri, mânăstirei dela Tismana, ca să-i fie satele zise cu numele: Șușița și Jidovștița și Jarcoveț și Potoc și amândouă Varovnicele și Țerovăț, Ielhovăț și Ielhovița și Bahna și Gostiești, care este în Giuleștii lui Bobotnici, ca să-i fie ocină și ohabă și de nimeni neclintit, după porunca domniei mele. Și orice om va locui în acea siliște să fie slobod de toate dăjdile și slujbile și muncile domniei mele. Și să nu îndrăznească a-i bântui nici dregător al domniei mele, nici județ, nici birar, pentrucă oricine îi va bântui va primi mare rău și urgie dela domnia mea.

(Monograma) † Io Basarab cel Tânăr voevod — pecetea — din mila lui Dumnezeu domn.

www.dacoromanica.ro

LECȚIA a XXVI-a

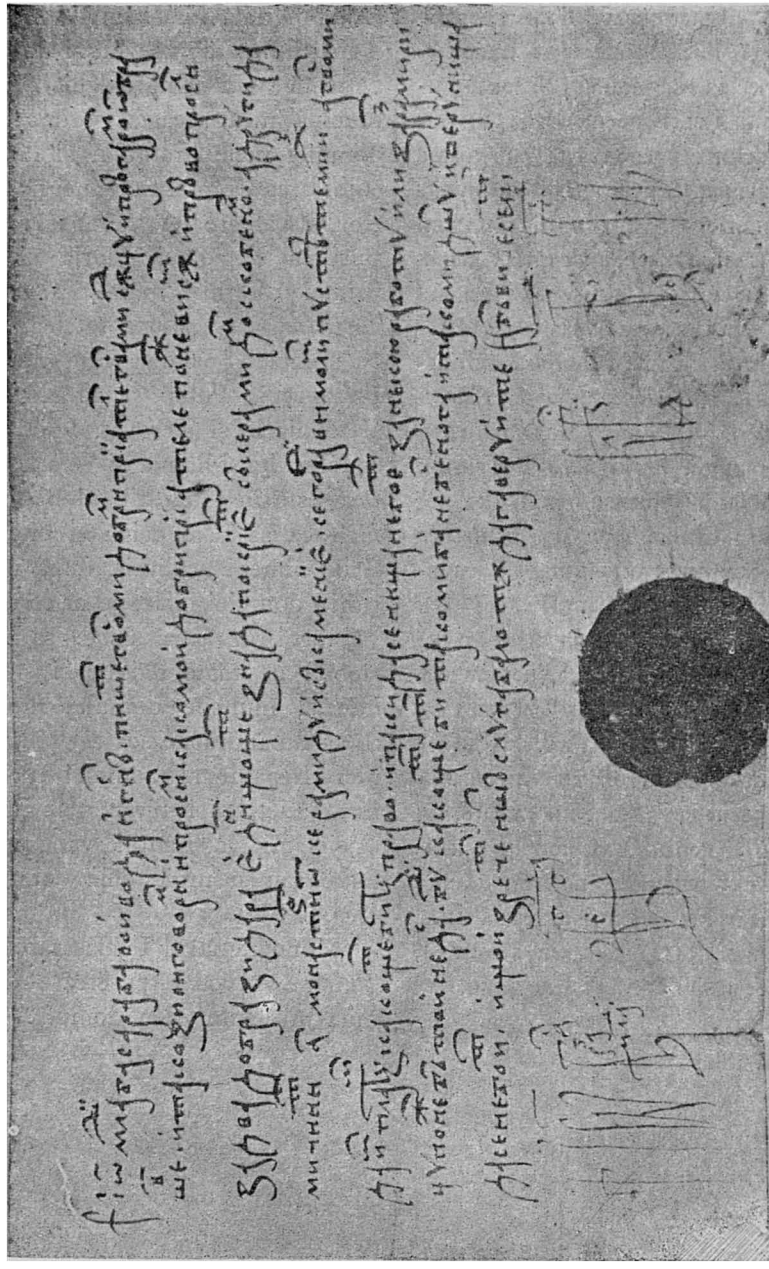

www.dacoromanica.ro

LECȚIA a XXVI-a

† Іѡ Младї Басараба конвода и господинъ, пишет господство ми добрим пр҃ятелем господства ми, сѫдцѣ и пръгаром wт Бра||шек, и такози ви говорим и просим како мои добри пр҃ятеле, понеже ви сѫм и пръко просил|| за два добра зидара, един що цiет зна да покр҃iет съ керамидом скобеном, а дрѣги да || ми чинит а҃ монастир wт керамидѣ и съ каменiе. Егo радї ви молим, пѣстѣте ми иχ, а господство ми || да им платiм како цiет битї право. И паки да се ницa не боет за некою работѣ или за размири||цѣ, понеже Богъ тои не даст, бѣдї како цiет битї, тако ми Бога небеснога и тако ми джшѣ и верѣ ница || да се не бонт. И що изречет нашъ слѣга Балотѫ да га вервите. И Богъ ви веселит. ||

† Іѡ Младї Басараба вwевwда, милостiю божiем господинь.

† Io Basarab cel Tânăr, voevod și domn, scrie domnia mea bunilor prieteni ai domniei mele județului și pârgarilor din Brașov. Și așa vă vorbesc și rog, ca pe ai mei buni prieteni, precum v'am rugat și mai înainte, pentru doi buni zidari, unul care va ști să acopere cu cărămidă scobită (olane); iar altul să-mi facă o mânăstire din cărămidă și piatră. Pentru aceasta vă rog sloboziți-mii iar domnia mea o să-i plătesc cum va fi drept. Și de asemeni, întru nimic să nu se teamă pentru vreun lucru sau răsmiriță, pentrucă Dumnezeu aceasta n'o va da. Fie cum va fi, pe Dumnezeul meu ceresc și pe sufletul și credința mea, de nimic să nu se teamă. Și ce va spune sluga noastră Balotă, să-l credeți. Și Dumnezeu să vă veselească.

(Monograma) † Io Basarab cel Tânăr voevod din mila lui Dumnezeu domn.

www.dacoromanica.ro

LECȚIA a XXVII-a

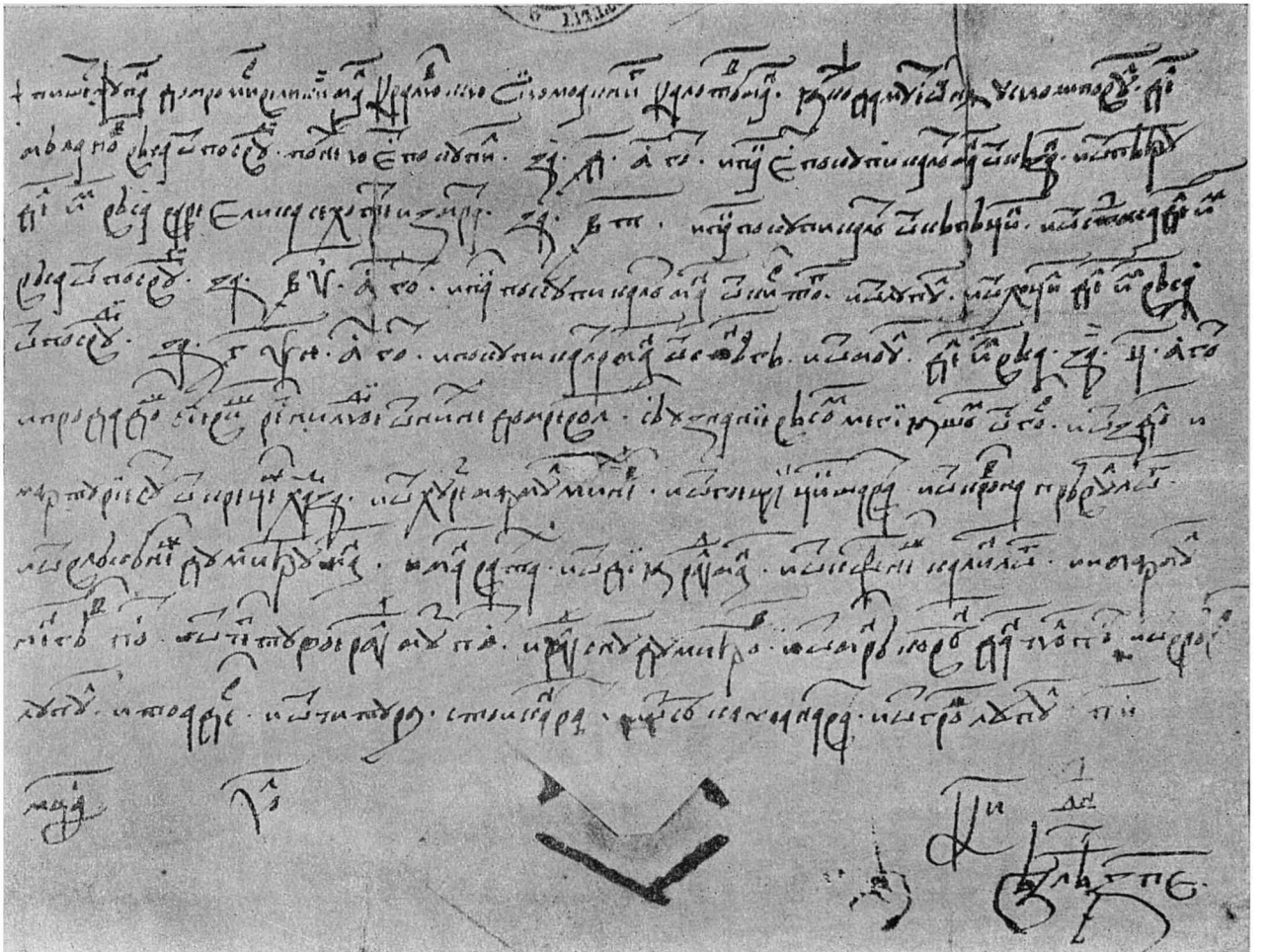

www.dacoromanica.ro

LECȚIA a XXVII-a

† Пишет жѫпан Добромир келнки бан Кралюкскю сїю моа книга Калотѣк бан, шкоже да мѫ ест шчинѫ ѫ село Липокѫл, дело || Бѣланок къса, шт посклдї, понеже ю ест покѫпил за ҂Д аспри готоки. И пак ест покѫпи Калот ѣ бан шт Кѣзан и шт Пѣтрѫ || дело им къса каре елика се хотет изврати, за ҂ѵ҃т. И пак покѫпи Калотѣ шт Кѣпѣцинѣ и шт Стоика дело им || къса, шт посклдї, за ҂ѵ҃ѵ аспри готоки. И пак покѫпи Калотѣ бан шт Кирток и шт Лѫпѫл и шт Хоцилѣ дело им къса, || шт посклдї, за ҂ѓ҃ѱ҃н аспри готоки. И покѫпи Калотѣ бан шт Стѣнгѣ и шт Бовл дело им къса, за ї҃ѱ аспри готоки. || И продадоше сїе книжеречени людїе шт нихнѣ добре волѣ, със ѫзнанїе късом мегїашом шт гор и шт здол. И || мартѫрїе сѫт: шт Крецещи, Хамза и шт Хѫрез, Барбѫл Михнек, и шт Гоещї, Цикша катах и шт Кровна, Прѣквл логофет, || и шт Блѣкѣнещи, Дѫмитрѫ бан и Бан катах и шт Дїа, Радул бан и шт Корнеш, Калин лшгофет и и Барбѫл || Бенгѣк постелник и шт Чептѫроє, Радул Бѫзе[скѫл] (?) постелник и Радул синѫ Дѫмитрок и шт Брѣнковени, Данчюл постелник и шт Врѣкори, || Лѫпѫл и Тодер и шт Читѫра, Стоикан катах и шт Сѣка, Храна катах и шт Гроши, Лѫпѫл.

† Scrie jupan Dobromir, mare ban al Craiovei, această carte a mea lui Calotă, banul, ca să-i fie lui moșie în satul Lipovul, partea lui Balan toată, de pretutindeni, pentrucă a cumpărat-o cu 4000 aspri gata. Și iarăși a cumpărat Calotă banul, dela Căzan și dela Pătru, partea lor toată, oricât se va alege, pentru 2300. Și deasemeni a cumpărat Calotă, dela Căpățână și dela Stoica, partea lor toată de pretutindeni, pentru 2400 aspri gata. Și iarăși a cumpărat Calotă banul dela Chirtop și dela Lupul și dela Hoțilă, partea lor toată, de pretutindeni, cu 3750 aspri gata. Și a cumpărat Calotă banul dela Stângă și dela Boul partea lor toată pentru 900 aspri gata. Și au vândut acești mai sus pomeniți oameni de a lor bună voie, cu știrea tuturor megiașilor, și din deal și din vale. Și mărturie sunt: din Cretești: Hamza, și din Hurez: Barbul al lui Mihnea, și din Goești: Țicșa vătaful, și din Crovna: Pârvul logofăt, și din Vâlcănești: Dumitru ban și Ban vătaf, și din Diia: Radul ban, și din Corneș: Calin logofătul și Barbul al lui Benga postelnic, și din Cepturoaea: Radul Buze-(scul) (?) postelnic și Radul, fiul lui Dumitru, și din Brăncoveni: Danciul postelnic, și din Vrâvor: Lupul și Toader, și din

www.dacoromanica.ro

Citura: Stoican vătaf, și din Seaca: Hrana vătaf, și din Groși: Lupul.

Писасѧ || мѣсеца Юл҃ ки҃ дьни, къ лѣто ×зпѳ.

S'a scris în luna Iulie 28 zile în anul 7085 (= 1577).

www.dacoromanica.ro

LECȚIA a XXVIII-a

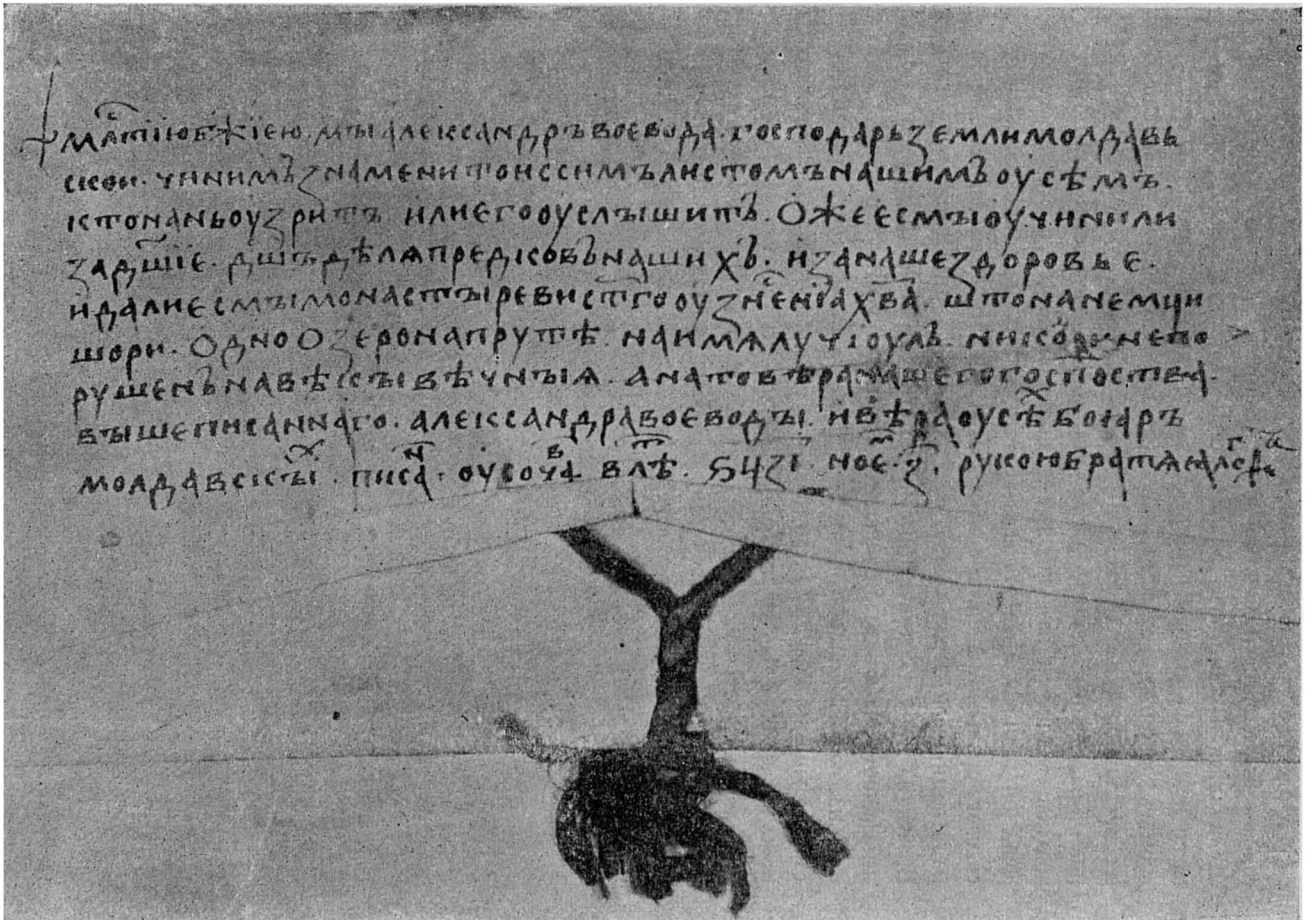

www.dacoromanica.ro

LECŢIA a XXVIII-a

† Милостїю божїею мы Александръ воєвода, господарь земли Молдавьскои, чинимъ знаменито исъ симъ листом нашимъ оусѣмъ || кто на нь оузритъ или его оуслышитъ, оже есмы оучинили || за джшїе джшъ дѣлъ предковъ нашихъ и за наше здоровьє || и дали есмы монастырєки скатого оузнесенїа Христова, што на Немци||шори, одно озеро на Прутѣ на имѧ Лѣчїоулъ, николи непо||рѣшенъ на кѣкы вѣчнымъ.

И на то кѣра нашего господства || къышеписаннаго Александра воєводы и кѣра оусѣхъ боларъ || молдавскыхъ.

Писан оу Сочавѣ, в лѣто ×ѕцзі Ноємврїа ѕ, рѣкою Братѧ логодета.

† Din mila lui Dumnezeu, noi Alexandru voevod, domn al ţării Moldovei, facem cunoscut, şi cu această carte a noastră, tuturor cari o vor vedea sau o vor auzi, că am făcut, pentru pomenirea sufletului strămoşilor noştri şi pentru a noastră sănătate, şi am dat mânăstirii sfintei Inălţări a lui Cristos, ce este la Nemţişor, un iezer pe Prut, anume Luciul, de nimeni neclintit, în vecii vecilor.

Iar la aceasta: credinţa domniei noastre mai sus scrisului Alexandru voevod şi credinţa tuturor boierilor moldoveni.

Scris în Suceava, în anul 6917 (= 1409) Noemvrie 7, cu mâna lui Bratei logofătul.

www.dacoromanica.ro

LECȚIA a XXIX-a

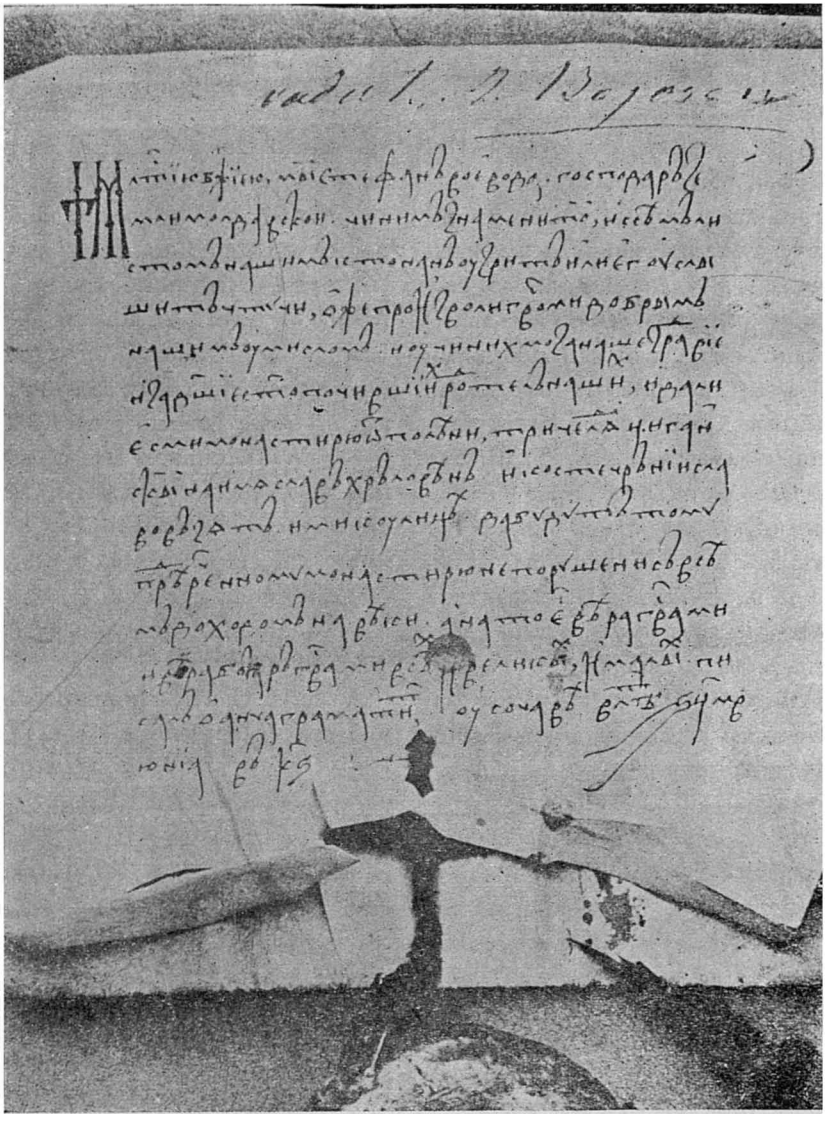

www.dacoromanica.ro

LECŢIA a XXIX-a

† Милостїю божїею мы Стефанъ воєвода, господаръ зе||мли Молдавскои, чинимъ знаменито ис сѣмъ ли||стомъ нашимъ кто на нъ оузритъ или оуслы||шитъ чтѵчи, оже произволи господьство ми добрымъ || нашимъ оумисломъ, и оучинихмо за наше здравїе || и за дѵшїе скѧтопочикшїихъ родителъ нашихъ, и дали || есми монастирю wт Полѣни три челѧди цыган||скы на имѧ: Слакъ Хрѣловѣнъ и Косте Чрънїи Сла||ковъ зѧтъ, и Микоулицѣ, да бѵдѵтъ томѵ || прѣдреченномѵ монастирю непорѵшени съ всѣ||мъ доходомъ на вѣки.

Я на то ест вѣра господьства ми, || и вѣра бояръ господьства ми, всѣхъ, и великыхъ и малыхъ.

Пи||салъ Оанча граматит оу Сочакѣ, в лѣто ×ѕцмк || Юнїа къ кѕ.

† Din mila lui Dumnezeu, noi Ştefan voevod, domn al ţării Moldovei, facem cunoscut şi cu această carte a noastră, cine o va vedea sau o va auzi citindu-se, că a voit domnia mea, cu al nostru bun gând, şi am făcut, pentru sănătatea noastră şi pentru pomenirea sfânt răposaţilor părinţilor noştri, şi am dat mânăstirii din Poiana trei sălaşe ţigăneşti anume: Slav Hârloveanul şi Coste Negrul, ginerele lui Slav şi Miculiţă, să fie acestei mai sus pomenitei mânăstiri, neclintite, cu tot venitul, în veci.

Iar la aceasta este credinţa domniei mele şi credinţa boierilor domniei mele, tuturor, şi mari şi mici.

A scris Oancea gramatic, în Suceava, în anul 6942 (= 1434), Iunie în 26.

www.dacoromanica.ro

LECȚIA a XXX-a[1])

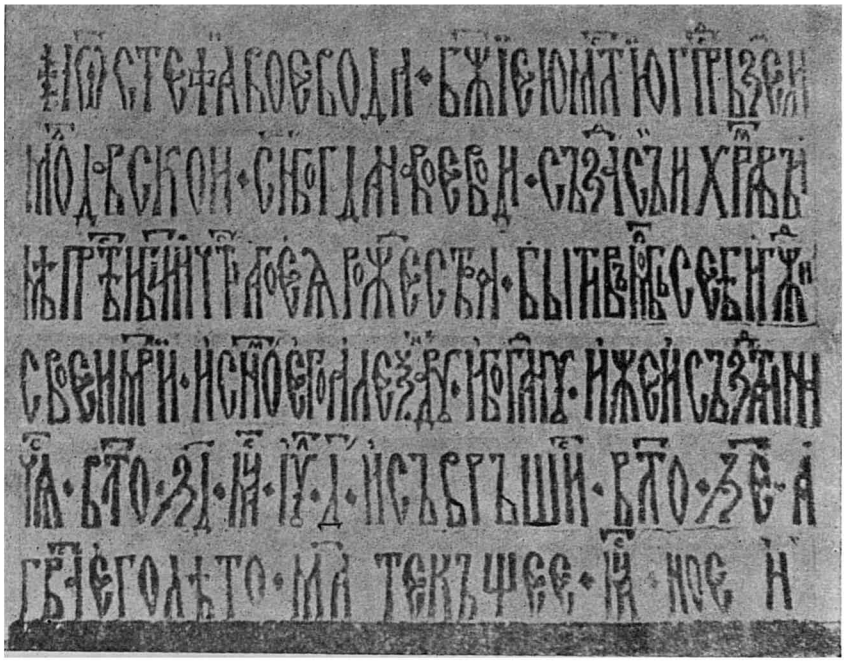

† Iw Стефанъ воєвода, божїею || милостїю господарь земли Молдавскои, сынъ Богдана воєводы, създа сии храм къ ї|мѣ Пръчисти Богородици и чистнаго ем Рождества быти къ молбѣ себѣ и госпожди || своеи Марїи и сином его Олєѯандрѹ и Богданѹ, иже и създати на || часѣ, к лѣто ₓ҃зд, мѣсеца Ісл д и съкръшисѧ к лѣто ₓ҃зе, а || господства его лѣто ма текѹщее мѣсеца Ноемврїа й.

† Io Ștefan voevod, din mila lui Dumnezeu, domn al țării Moldovei, fiul lui Bogdan voevod, a zidit acest hram întru numele Prea Curatei Născătoare de Dumnezeu și a cinstitei ei nașteri, ca să fie întru rugă sie-și și a doamnei sale Maria, și a fiilor lui: Alexandru și Bogdan. Care a și început a se zidi în anul 7004 (= 1496), luna Iulie 4, și s'a săvârșit în anul 7005 (= 1497), iar a domniei lui anul 41 curgător, luna Noembrie 8.

[1]) Exercițiile noastre paleografice fiind grupate după dificultăți; dăm în Lecțiile XXX—XXXIII câte-va exerciții de o descifrare mai anevoioasă.

www.dacoromanica.ro

LECȚIA a XXXI-a

† Елена Деспотокна госпожда Пе|тра коевода покоина[го], с къз-[д]а съи храм || къ имѣ скѫтого великомоученика Геѡр||гіа къ Ботѫшанех тръгъ, къ дны |г[ос]-по[дина] Іѡ Стефа[на] коевода, и съвръ||ши в лѣтѡ змѳ, мѣ-сеца Ѻктовріа.

Elena a Despotului, doamna răposatului Petru voevod, a zidit acest hram în numele sfântului marelui mucenic Gheorghe, în târgul Botoșanilor, în zilele domnului Io Ștefan voevod. Și s'a săvârșit în anul 7049 (= 1541), luna Octomvrie.

www.dacoromanica.ro

LECȚIA a XXXII-a

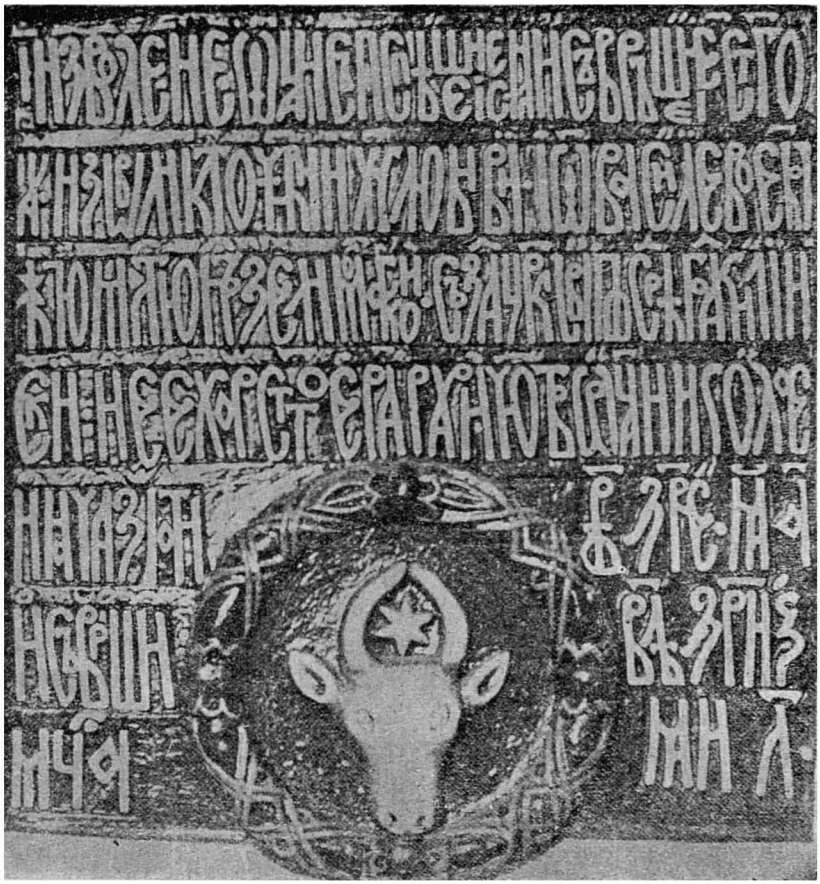

† Изволенїем Ѻтца и съ поспѣшенїе[м] Сина и съвръшенїем свѧтого || Дѹха, изволи благочестивїи и христолюбивїи Iw Василіе воеводы || божїю милостїю господарь земли Молдавскои, създа цр҃квь пw сре҃д град Килїи||скїи, идеже ест хра҃м свѧтого ераѯа и чюдотворца Николае. || И начасѧ зидати в лѣто ѯ҃зрне Марта, || и съвръшисѧ в лѣто ѯ҃зрнѕ, мѣсеца Маи л҃.

† Cu voia Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvârșirea Sfântului Duh, a voit, binecinstitorul și de Hristos iubitorul, Io Vasile voevod, din mila lui Dumnezeu domn al țării Moldovei, să zidească biserică în mijlocul cetății Chilia, unde este hramul sfântului ierarh și făcător de minuni Niculae. Și a început a se zidi în anul 7155 (= 1647), Martie și s'a sfârșit în anul 7156 (= 1648), în luna Mai 30.

www.dacoromanica.ro

LECȚIA a XXXIII-a

† Изволенїем Ѻтца и съ посп҃шенїем Сина, съвр҃шенїем Сѧтаго Дх҃а амин. Се ѵбо аз раб владика моего Іисѹса Христа || жѵпан Владѵл бан със братїем сн жѵпан Дѵмитр҃ъ пр҃калаб и Балика спатар, почнхѡм сїю сѧти храм вь дьни Басараба || ѡевѣѡда. И потом бысть вь запѵстенїе много вр҃ме дондеже достигю и азь раб Іисѹсѹ Христоѹ жѵпан Радѵл вел армаш и със моим || братїем жѵпан Пр҃да спатар и Строе постѣлник, внепси жѵпань Владѵл бан и сини жѵпан Радѵл бив вел армаш, ми же || видѣхѡм сїю сѧтое место како ест неисправлено, тѣм радї ми съпотрѵдихѡм и подкигохѡм сїю || сѧты храм и ѡкрасихом вь молвѣ сѧтого архїерарха ѡтца нашего Никѡли Мирилеченскы. || И мы ѡтврьдихѡм и съторихѡм сїю сѧти храм вь дьни благо-

† Cu voia Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvârșirea Sfântului Duh, amin. Iată deci, eu robul stăpânului meu Isus Cristos, jupan Vladul ban, cu frații săi: jupan Dumitru pârcălab, și Balica spătar; am început acest sfânt hram în zilele lui Basarab voevod. Și apoi fu în pustiire multă vreme până ce am ajuns și eu, robul lui Isus Cristos, jupan Radul vel armaș și cu frații mei jupan Preda spătar și Stroe postelnic, nepoți ai lui jupan Vladul ban și fii ai lui jupan Radul, fost mare armaș, noi însă, văzând acest sfânt loc cum este neisprăvit, pentru aceasta noi ne-am trudit și am ridicat acest sfânt hram și l-am zugrăvit, întru ruga sfântului arhierarh părinte al nostru Niculae Miralichianul. Și noi am întărit și am făcut acest sfânt hram,

www.dacoromanica.ro

чистиваго и хрⷭтⷭлюбиваго Iw Мнхнѣ || вшевшда, сни великаго и прѣдобраго Iw Ѧлиѧандрⷭ вшикшда. Почисѧ мѣсеца Ѧприл к̃ дьни и сьвръшисѧ мѣсеца Юн й дьни, в лѣто ×ẓϛs.

în zilele binecinstitorului și de Hristos iubitorului, Io Mihnea voevod, fiul marelui și prea bunului Io Alexandru voevod. S'a început în luna Aprilie 20 zile și s'a săvârșit în luna Iunie 8 zile, la anul 7096 (= 1588).

www.dacoromanica.ro

EXTRASE DIN DOCUMENTE
(JURIDICE)

1. И каре кто хтет ловити без волю калѹгерѡм, то таковы да знае ере га чем ѹхватити господство ми тере мѹ кем навезати камен на грълѹ тере га чем метнѹти къ водѹ.

1. Şi oricine va pescui fără voia călugărilor, unul ca acela să ştie că-l va prinde domnia mea de i va lega o piatră de gât de-l va arunca în apă.

2. Чловека тога цио не ке платит вамѹ свѧтомѹ монастирѹ цио ест достоанїю, таковаго чловѣка тако да знает ере се ке на ражен поставити на брод.

2. Acel om care nu va plăti vamă sfintei mânăstiri, ce-i este venitul, un astfel de om să se ştie că se va pune în ţeapă la vad.

3. Иноже мѫ съмотрихом и ми тот послѣдний запис и обрѣтохом и познахом литера его како он сам съ своеѫ рѫкоѫ писал.

3. Deci, cercetând şi noi acest din urmă zapis, am aflat şi am recunoscut litera lui, cum că el singur cu mâna lui a scris. *(Doc. Vasile Lupu. E vorba de scrisul lui Stroici logofătul).*

4. Тота селиціе досегла слѹга наш съ ѹричь, нѫ била зостала господарска ради една дѹшегѹбинѹ цио се ѹбили един грѣци на тиѫ хотари.

4. Acea silişte a dobândit-o sluga noastră cu uric, căci a rămas domnească pentru o duşegubină, pentrucă a omorît un grec pe acele hotare.

5. Дал крѣчмѹ тѫ аспри прѣд пръгаром ѡт Рибник и господство ми кон.

5. A dat (la) cârşmă 350 aspri înaintea pârgarilor dela Râmnic iar domniei mele calul.

6. И дал алдамаш прѣд пѹргаром ѡт Рибник аспри сѫ.

6. Şi a dat aldamaş înaintea pârgarilor dela Râmnic aspri 250.

7. Некѹла ест бил къспрашал по късиѫ брати его ѡт село Лазорел: хоцици ли кѹпити сїю дело емѹ или нѫ; а они ест били рекъ, ере не могѫт да дръжити негове делоке за очинѹ; не како да се кѹпиши дрѹзе очине и дѣдини.

7. A întrebat Necula pe toţi fraţii lui din satul Lazorel: voesc să cumpere această parte a lui sau nu; iar ei au zis că nu pot să ţie părţile lor de ocină, necum să mai cumpere alte ocine şi moşii.

8. Господство ми къпрашахом ѕ диканї господства ми и ѡт

8. Domnia mea a întrebat în divanul domniei mele înaintea

www.dacoromanica.ro

прѣд кладицем и wт прѣд късем правителиемъ и болѣром господства ми по Радѹл постелник и по сестра емѹ Фрѹжина, със каше колю продати книперечено село или ни? Да не речете ки по ошиствие господства ми шко къзкратити село wт господства ми и wт свѣта монастир. Й wни рекоше и кисглашанти како не продахом того село със нѣка силѹ.

9. И ти Татѹле wт Хинцеци еко те постаки господство ми катах да ми пазиш тои браници и да се неколисаш и със сию книгѹ господства ми да кликаш ѹ тръг да слѹшат скакога человека ере ю сѫм дал господство ми скѫтомѹ монастирѹ...

10. Къ том Петрашко воевода гледах и сѹдих по правдѹ и по законѹ и дал ест закон кі болѣри да заклет. Къ дние стараго покоиномѹ Йлеѧандрѹ воевода Бадеа ещѣже не оставил ест нѹ ест пошел ѹ прѹх със Стан тере ест къзимал закон през закон кд болѣри. Таже къда ест бил на дънъ и на сорок, а Бадеа wн однесил закона за плъно ѹ диван кд за болери тере ест заклели како нест имал Параскива очинѹ ничесоже.

11. Понеже ест били заклели теҳ кі болѣри крико, таже къ том покоиномѹ стараго Йлеѧандрѹ воевода къзимал ест колоки теҳ кі болѣри како ест бил стар закон.

vlădicăi și înaintea tuturor dregătorilor și boierilor domniei mele pe Radul postelnic și pe sora lui Frujina: cu voia voastră vindeți mai sus pomenitul sat sau nu? Ca să nu spuneți, după plecarea domniei mele, ca să se întoarcă satul dela domnia mea și dela sfânta mânăstire. Iar ei au zis și au glăsuit că n'au vândut acest sat cu nicio silă.

9. Și pe tine, Tatule din Hințești, iată te pune domnia mea vătaf ca să-mi păzești acea branițte și să te nevoești și cu această carte a domniei mele ca s'o strigi în târg ca să audă orice om că am dat domnia mea sfintei mânăstiri...

10. Intru aceea Pătrașcu voevod a cercetat și a judecat după dreptate și după lege și a dat lege 12 boieri ca să jure. In zilele răposatului bătrânului Alexandru voevod, Badea încă nu s'a lăsat, ci a mers la pâră cu Stan de a luat lege peste lege 24 de boieri. Iar când a fost la zi și la soroc, Badea, el, a adus legea deplin în divan — 24 boieri — de au jurat cum că n'a avut Paraschiva ocină, nimic.

11. Pentrucă acei 12 boieri au jurat strâmb, răposatul bătrânul Alexandru voevod, a luat boii acelor 12 boieri, cum era legea veche.

www.dacoromanica.ro

12. Таже кѣда ѥст бил на дѣнъ а сѣи болѣри иже сѣт кишереченне wни сибирали се зде на стол ѕ Бѣкѣреци и пошели сѣт кѣси кѣпно със Преда столник на скѧта митрополе иже сѣткорена wт Константин Шербан воєкода тери ѥст заклеше със Преда столник кѣсиχ със рѣки иχ по скѧтое ѥкангелие како не сѣткорил Барвѣл корникѣл по мегиаши wт Порчени вечини ѕ силостиѕ.

13. Им дадоχ господство ми ві клетовци, тере иχ сѣ однесли прѣд жѣпан Радѣл wт Борѣци, та сѣ клели како ѥст права wчина скѣтомѕ монастирѕ; а жѣпан Радѣл wн ѥст писал книгѕ до господство ми како сѣ клели и дали скѣтомѕ монастирѕ. Єго ради и господство ми дадоχ скѣтомѕ монастирѕ.

14. Видѣχом господство ми и книгѕ покоиномѕ дѣдѕ господства ми Ілеѧандрѕ воєкода над сие дели за очина когда бист течение лѣтом ×зоз како иχ ѥст била побратила Нѣкша синови със дщере ей над сие дели за wчинъ.

15. Да сѫт волни вамеши калѣгером, да испишет ѕ катастиχ кто не ке платит, те да донесет къ господства ми.

16. Хотар тои пасики що ѥст ѕ χотар Попецом да ѥст коли ѥст χотар ѥдное пасикѕ и колико бѣдет моче вед ѥдин молодецъ wт среад пасики ѥдним киемк на ѕси стороии.

12. Deci, când a fost la zi, aceşti boieri, cari sunt mai sus pomeniţi, s'au adunat, aici la scaun în Bucureşti, şi s'au dus toţi, împreună cu Preda stolnic, la sfânta mitropolie, care este făcută de Constantin Şerban Voevod, de au jurat cu Preda stolnic, toţi cu mâinile lor pe sfânta evanghelie, cum că nu a făcut Barbu vornicul pe megieşii dela Porceni vecini în putere.

13. Le-am dat domnia mea 12 jurători de i-a adus înaintea lui jupan Radu din Borăşti, de au jurat cum că este dreaptă ocină sfintei mânăstiri; iar jupan Radul a scris carte la domnia mea cum au jurat şi au dat sfintei mânăstiri. Pentru aceasta şi domnia mea am dat sfintei mânăstiri.

14. Am văzut domnia mea şi cartea răposatului moş al domniei mele, Alexandru voevod, asupra acestor părţi de ocină, când a fost cursul anului 7077 (= 1569), cum a înfrăţit Neacşa fiii cu fetele ei peste aceste părţi de ocină.

15. Să fie volnici vameşii călugărilor să-l înscrie în catastih pe cel care nu va plăti şi să-l aducă la domnia mea.

16. Hotarul acelei prisăci, care este în hotarul Popeştilor, să fie cât este hotarul unei prisăci şi cât va putea să arunce un tânăr din mijlocul prisăcei cu o măciucă în toate părţile.

www.dacoromanica.ro

17. Покѹпили калѹгери за с҃г аспри и да извадет и wт десет напъсти за бир. Таже господство ми изметнил съм тѣх напъсти wт катастих wт внстиниар господства ми.

18. Ѥст кѹпила госпожда господства ми кишеречена очинѹ със аспри wт над дажбоке wт кечини wт села ѥи за дѣдине wт над родителне ѥи, не сѣт кѹпене wт аспри господски wт хорѕ.

19. Нѣст имал ничто трѣбѹ да покопил дѣдине пѹстии и бирничи без знанна господства ми и адиканом.

20. Я Станчѹлока жена аще полюбит да къзмет мѫжа да ест колна ѕзети, нѫ на дкор wт очинн.

21. Мѹж ѥи ни єдин метѣх да не имет със wчине ѥи понеже сѣт ѥи wчине за прѣкие, дане wт мати ѥи.

22. Понежю ест поклонил сна wчина изради бирѣке что ест платил жѹпан Цалапи логофет wт три дьни Радѹла воєводѹ еже погибе на Рибник даже до дьни Винтила воєкода, бироке чин аспри ҂Д.

23. Ѥст покѹпил Радѹл ключер кечини тере ест сътворил село еже се зовет Ѹрѫцин.

24. Того человекъ ест бил мегиашѹ над дѣдина его а потом wн се ест прѡдал кечинь скѧтомѹ монастирѹ със синоки его и

17. Au cumpărat călugării pentru 203 aspri și să-i scoată și dela 10 năpăști de bir. Pentru aceasta domnia mea am scos acele năpăști din catastiful de visterie al domniei mele. *(Doc. Mihai Viteazul)*.

18. A cumpărat doamna domniei mele mai sus pomenita ocină cu aspri dela dăjdiile din vecinii din satele ei de moștenire dela părintele ei și nu s'au cumpărat cu aspri domnești din țară. *(Doc. Radu Mihnea 1610 Mai 17)*.

19. Nimeni nu a avut treabă să cumpere moșii pustii și birnice fără știrea domniei mele și a divanului.

20. Soția lui Stanciul dacă va dori să-și ia bărbat, este volnică să-l ia, însă în afară de ocină.

21. Bărbatul ei să nu aibă niciun amestec cu ale ei ocine pentrucă îi sunt ei ocine de zestre, date de mama ei.

22. Pentrucă au închinat această ocină pentru birurile ce le-a plătit jupân Țalapi logofăt, din zilele lui Radu Voevod care s'a prăpădit la Râmnic, și până în zilele lui Vintilă Voevod, birurile fac aspri 4000.

23. A cumpărat Radu clucer vecini de a făcut satul care se cheamă Urâții.

24. Acest om a fost megieș pe moșia lui iar apoi s'a vândut vecin sfintei mânăstiri cu fiii lui și cu toată moșia lui, de

www.dacoromanica.ro

със кѣсаѫ дѣдина его за доброколѣ его, по крѣмѣ кѣда бист его҃мен там Глигорие къ цен за ×҃ аспри. Я после кѣда стоал бити его҃мен Щефан wн подигал прѫ рекѫци како нѣст се продал вечинь wт доброколѣ почто ради нѣст бил дал нокции всеѫ заплъно. И приндет пред господство ми ѕ келики диван тере сепреше сѫ за лицѫ със его҃мен. Къ том господство ми съм гледаѫ и сѫдиѫ по правдѫ и по законѫ да пократит нокции скатомѫ монастирѫ със лиѫко на десет данадесет.

25. Яле того ѵрик wт Петра коекода ѕказал его Тодер Башотъ пред нами незапечатан понеже прилѫчилса бити из земли Петрѫ коекода тогди и не ѫхатил его печетати. И того ѵрика непечетан еще прикѣзахом его къ семѫ нашемѫ прикилию.

26. Яби присигати съ к҃д божилници, къси люди добриѫ, слѫги господства ми докрѣни.

27. Того ради да не имают тегати ни съ едином листом николи на вѣки; а кто коли ѕпоминет вѣд ѕ дньоѫ и часоѫ тот да заплатит закѣскѫ ѝ рѫбли сребра.

28. Я кто wт нас разорит сию токмеж или аз или калѫгерим да имает дати пѫтдесѣтъ волы до портѫ господарскѫ.

a lui bună voe, pe vremea când era acolo egumen Gligorie, în preţ de 6000 aspri. Iar apoi, când a stat egumen Ştefan, el a ridicat pârâ, zicând că nu s'a vândut vecin de bunăvoe pentru că nu i s'au dat banii toţi deplin. Şi a venit înaintea domniei mele în marele divan de s'a pârît de faţă cu egumenul. Intru aceasta domnia mea am cercetat şi am judecat, după dreptate şi după lege, ca să întoarcă banii sfintei mânăstiri cu dobândă: dela 10 să dea 12.

25. Însă acel uric, dela Petru voevod, l-a arătat Toader Başotă înaintea noastră nepecetluit pentrucă i s'a întâmplat atunci să iasă din ţară Petru voevod şi n'a apucat să-l pecetluiască. Şi pe acel uric nepecetluit, încă l-am legat la acest al nostru privilegiu. *(Doc. Eremia Movilă 1597, Iunie 6).*

26. Să jure cu 24 jurători toţi oameni buni, slugi, curteni ai domniei mele.

27. Pentru aceasta să nu aibă să se pârască cu nicio carte, niciodată, în veci; iar cine va pomeni, fie în orice zi sau ceas, acela să plătească legământ 50 ruble argint.

28. Iar cine dintre noi va strica această tocmeală, sau eu sau călugării, să aibă a da cinci zeci de boi la poarta domnească.

www.dacoromanica.ro

29. Ѡчине сѫт биле хотарнсане, избранине и ѕкаменене със ві болѣри хотарничи.

30. Цыганин ест дал Щефан на съмрѫть скѫтомѹ монастирѹ кѫда се ест ѕчиннл калѹгер како да мѹ ест за дѹше, паки потом га ест кѹпил и господство ми wт синоки Щефана за ҳаф аспри.

31. Ѡни ѥкоже некое люди тѹжди и кѹпци wт дрѹго земли нѣст могли држжати село Плешокѹл.

32. Ѣ том господство ми кѹпно сѣ высемь сыветомь господство ми великими и малими болѣри сътворихом сѣд и обретлосѧ како тии селоке которина сѫт погѹблени кѣ хитлѣнство не подобаетсѧ изити кѣ продажи или кѣ кѹпежство.

33. Ви дакам ѕ знание за работѹ нашемѹ члокекѣ, на име Негое, ере ест имал женѹ ѕ господство ви и пак ест имал и дрѹго женѹ ѕ земли господство ми; за тон нест закон, како да имат члокекѣ дке жене.

34. Сѣ подиже единъ лотрѹ тѹи ѕ наше земле, и даде Богъ тере не донесоше кражимаша на рѹк, тако ми мѹ ѕчинихмо, како мѹ ест закон тере га знаменахмо.

29. Ocinile au fost hotărnicite, alese și împietrite cu 12 boieri hotarnici.

30. Țiganul, l-a dat Ștefan, la moarte, sfintei mânăstiri, când s'a făcut călugăr, ca să-i fie lui de suflet, apoi și domnia mea l-am cumpărat dela fiii lui Ștefan cu 1500 aspri.

31. Ei, ca niște oameni străini și negustori din altă țară, nu puteau stăpâni satul Pleșovul.

32. Intru aceasta, domnia mea, dimpreună cu tot sfatul domniei mele, marii și micii boieri, am făcut judecată și am aflat că acele sate care s'au pierdut în viclenie nu se cuvine a fi scoase în vânzare sau spre cumpărare.

33. Vă dau de știre pentru treaba omului vostru anume Neagoe că a avut femee la domnia voastră și iarăși a avut o altă femee în țara domniei mele, pentru aceasta nu e lege ca să aibă omul două femei.

34. S'a ridicat un lotru acolo, în țara voastră, și a dat Dumnezeu de ni-a adus pe vrăjmaș în mână, astfel noi i-am făcut precum îi este legea și pe el l-am însemnat.

(ISTORICE)

1. Господинь ми краль ми дарова харагиѫ wт баноѣ да ест кѣ земли господства ми како то

1. Domnul meu craiul mi-a dăruit haraghia de bani ca să fie în țara domniei mele cum

www.dacoromanica.ro

ест и къ земли негокѣ, тако да сѧ характєѵѣат и къ земли господства ми.

aceasta este și în țara lui ca să se bată bani și în țara domniei mele. *(Dan II către Brașoveni, (1424) Noemvrie 10)*.

2. Да знает ваша милостъ, понеже стожт Д господари великѫ съ воискѫ готови ѵ Дръстрѵ на Дѵнав, а великы царъ Ямѵрат бѣг ест трои дьни ход ѡд мене.

2. Să știe măria voastră că stau 4 domni mari cu oști gata la Durostor pe Dunăre, iar marele împărat Amurat Beg, se află la trei zile drum dela mine. *(Alexandru Aldea către Brașoveni) (1432)*.

3. Тѵзи да сѧ знает чѣ додоҳѫ люди ѡт Блашкѫ земѧ та ми казаҳѫ че Ялде ест ѵмрѣл. Яко не ѵмрѣ еще, ест сосал злѣ и ѵмрѣ щет.

3. Iată să se știe că au venit oameni din țara Românească și mi-au spus că Aldea a murit. Dacă n'a murit încă, i-a venit rău și va muri. *(Vlad Dracul către Brașoveni)*.

4. Сѣга ест ѵ господства ми поклисара брата ми Щефана воиводѣ, жѵпан Вѵлпаш логофет, та га ест послал на пред, а Щефан воивода идет съ късѣмь неговѣми воиске ѵ нашего помоща.

4. Aici este la domnia mea solul fratelui meu, Ștefan voevod, jupan Vulpăș logofăt, pe care l-a trimis înainte; iar Ștefan voevod vine întru ajutorul nostru cu toate oștile lui. *(Basarab Laiotă către Brașoveni)*.

5. Дакам ѵ знание приятелствѵ ви, без тон не може бити, нѵ пондоҳ ѵ Тѵрцеҳ ѵ великога царѣ, та ѵчинихѫ мир и добродетел.

5. Dau știre prieteniei voastre că fără de aceasta nu se putea să fie ci am mers la Turci la marele împărat de am făcut pace și bine. *(Basarab Laiotă către Brașoveni)*.

6. Не знам кои ест окъи закон та се не ѵѣщают поклисари, окъи закон ни сѫм видел ѡт Тѵрцеҳ ни ѡт Лесеҳ.

6. Nu știu care este acea lege ca să nu se sloboadă solii, o așa lege n'am văzut nici la Turci, nici la Leși. *(Basarab Laiotă către Brașoveni)*.

7. За Цепелѵша еще не знает нища, а болѣри ѡни ми се поклонити и ска землѣ, и Яли бег ми ест съ добродетел и послал

7. Despre Țepeluș încă nu se știe nimic, iar boierii mi s'au închinat și toată țara; iar Ali Beg îmi este cu bunăvoință și a

www.dacoromanica.ro

є на Портѫ да ми ѫчинит миръ и да ми донесет стѣг.

trimis la Poartă ca să mi se facă pace și să mi se aducă steag. *(Vlad Călugărul către Brașoveni).*

8. Како нашь кражмашь и вашь, ако га сѫ ѫбили Мехединци ѫ село Глогова.

8. Că al nostru vrăjmaș și al vostru, iată l-au ucis Mehedinții în satul Glogova. *(Vlad Călugărul către Brașoveni, despre uciderea lui Basarab cel Tânăr).*

9. Єре посла тѫрски цароу та ме зва на Портѫ, а господство ми поидѫх и занесѫх даждѫ цїо є wт Влашкѫ землю.

9. Că a trimis împăratul turcesc de m'a chemat la Poartă și domnia mea m'am dus și am dus dajdia ce este din Țara Românească. *(Vlad Călugărul către Brașoveni).*

10. Тое болѣрин, Албѫл Великаго, подвигал се ест господарь над главѫ Влада воєвода Цѣпеш, а Влад воєвода изиде съ конско прѣмо емѫ и ѫхвати его и посекль га ест и wн и вѣсем родом его.

10. Acest boier, Albul cel Mare, s'a ridicat domn peste capul lui Vlad voevod Țepeș; iar Vlad voevod a ieșit cu oaste împotriva lui, l-a prins și l-a tăiat pe el și tot neamul lui. *(Mircea Ciobanul mânăstirei Govora, 1551, Aprilie 1).*

11. Стоика изгѫби книшписанѫ wчинѫ, понеже ѫзе жена Дѫмитрока тере избѣгоше ѫ Брайлѫ къ чюждиѫ земле ако един хаин и злотворцѫ.

11. A pierdut Stoica mai sus scrisa ocină pentrucă a luat pe nevasta lui Dumitru de a fugit la Brăila în țări străine ca un hain și răufăcător. *(Pătrașcu cel Bun, 1556, Noemvrie 9 episcopiei de Buzău).*

12. При дьни Радѫлока воєвода къда ест бил велико гладство тере се сѫт сїи чловеци продали сыновы си Тѫрцем.

12. In zilele lui Radu voevod, când a fost mare foamete, încât acești oameni și-au vândut fiii Turcilor. *(Alexandru cel Rău, 1571, Mai 24).*

13. Єре къда се ест ѫбиет покоиномѫ Радѫл воєвода със погани Тѫрци със Мехмед Али бегов синъ, за ради христиани, да не господствѫет погани Тѫрци Влашка земле. Ѩ синовы Билцовѫ и

13. Când s'a bătut răposatul Radu voevod cu păgânii Turci cu Mehmed, fiul lui Ali Beg, pentru creștini, ca să nu stăpânească Turcii păgâni Țara Românească. Iar fiii lui Bilț și

www.dacoromanica.ro

сѣс дрѣзи хлапи wни се сѣт подигоше над глакѣ покоиномѣ Радѣлwкѣ коекода и един лотрѣ да ест господарѣ на име Драгослак Пѣркар.

14. Wн пакиже ест достизал жѣпан Шерѣан бан, шѣрѣ Пръквлокѣ бан, тае wчинѣ, къда ест wтишел тере ест ѣвесил по Дръгичь Данчок Гогоашж ѣ Цариградь почто се подигал господар да приидет ѣ Влашка земли.

15. Покоиномѣ Михаил коекода подигали се ест съ своимѣ конскѣ над Ѫгрини и побѣдили ест и добивали ест скака земли Ирдѣлское и стоали ест господствѣ емѣ краю ѣ стол Белиградѣ и късем земле Ирделское. Я къ послед на господствѣ емѣ послахмо ест по превъзлюбленаго и wт сржденаго wтрокѣ господствѣ емѣ Николаи коекода да бити господарѣ земли Влашкои и чиститом царю иреже послахмо ест скиптрѣ wт чиститаг Порта.

16. Въ дние Алеѣандрова коекода, синъ Илиаша коекода по време что ест бил господство емѣ на конскѣ със Скиндер паша ѣ земле Молдавское по брѣдзех Нистрѣлок на Рашков, тогда ест бил wстакил зде на стол по жѣпан Дѣмитрѣ бик кел бан Кралевскии и със всиҳ болѣри диванѣлок.

17. Къда начинаютьсѣ злодѣлстквиҳ въ дние покоинаго

cu alţi robi au ridicat asupra capului răposatului Radu voevod un lotru anume Dragoslav Purcar, care să fie domn. *(Mihnea Turcitul, 1579, Mai 16).*

14. El, jupan Şerban ban, cumnatul lui Pârvu ban, de asemenea a dobândit acea ocină când s'a dus de a spânzurat pe Drăghici al lui Danciul Gogoaşă, în Ţarigrad, pentrucă s'a ridicat să vie domn în Ţara Românească. *(Mihnea Turcitul, 1588, Iunie 13).*

15. Răposatul Mihail voevod s'a ridicat cu oastea sa asupra Ungurilor şi i-a învins şi a dobândit toată ţara Ardealului şi a stat domnia lui crai în scaunul Bălgradului şi a toată ţara Ardealului. Iar în urma domniei lui a trimis pe prea iubitul şi din inimă copil al domniei lui, pe Niculae voevod, ca să fie domn al ţării Româneşti şi cinstitul împărat i-a trimis de asemeni sceptrul dela cinstita Poartă. *(Radu Mihnea, 1614 Dec. 11).*

16. In zilele lui Alexandru voevod, fiul lui Iliaş voevod, în vremea când domnia lui era la oaste cu Skinder Paşa în ţara Moldovei, pe malurile Nistrului, la Raşcov, atunci a lăsat aici în scaun pe jupan Dumitru, fost mare ban al Craiovei şi cu toţi boierii divanului. *(Alexandru Coconul, 1624, April 28).*

17. Când au început răutăţile, în zilele răposatului Mihai voevod,

www.dacoromanica.ro

Михаи воевода, таже тогда ѡсталa ест сѫта монастир сѣтаа Троицъ пѫста и нєхабила за къс ѡт темелие, и расипаютсѧ и калѫгерие и коматех и села.

atunci, a rămas sfânta mânăstire a sfintei Troițe pustie și prădată de tot din temelie, și s'au risipit și călugării și bucatele și satele. *(Referitor la mânăstirea Radu Vodă din București. Alexandru Iliaș, 1629, Mai 5).*

18. Къ дние покоиномѫ Радѫлѫ воєводa синѫ Михнєва воєводa, къ пръвое господство, къдa бист течение лѣтом ѯ҃рка, a Лека постелник иже ест бил тогда кел спатар сълѫчило се сѫт емѫ съмрът за меча, понеже га ест прихватил Радѫл воєводa ѡт къ господства емѫ със зла хитлѣнствѫ.

18. In zilele răposatului Radu voevod, fiul lui Mihnea voevod, în prima domnie, când fu cursul anilor 7121 (=1613), iar Leca postelnic, care era atunci mare spătar i s'a întâmplat lui moarte de sabie pentrucă l-a prins Radu voevod cu rea viclenie către domnia lui. *(Matei Basarab, 1641, Ianuar 16).*

19. Ни дaдe Богъ и нарок христїански ѡкази град цio беше поганом къ ръкaх. Тwго ради цio ест билa напрaки къ нем, a ѡна є изгорела къса, та га сѫга изнока прaкимо. Того ради ки просимо, да ни поможете съ лъкови и стрелами и пѫшками, и да ни дaсте салонитро да ѕчинимо прaх, да постакимо ѕ град, ѡти ест якость и вам и нам и късем христианом.

19. Ne-au dat Dumnezeu și norocul creștinesc această cetate, ce a fost în mâinile păgânilor. Drept aceea ce a fost întăritura ei, aceasta a ars toată și pe aceea acum din nou o întărim. Pentru aceasta, vă rugăm să ne ajutați cu arcuri și cu săgeți și cu puști (tunuri) să ne dați silitră, ca să facem praf, să punem în cetate, căci ea este tăria și a voastră și a noastră și a tuturor creștinilor.

20. Й паки кони, цio сѫт ѕзети нашим сиромaхом, да ки нaѵчит богъ, да им се пократит; a темзи злоткорцем да им се глaке ѡткинѫти.

20. Și iarăși caii care sunt luați supușilor noștri să vă povățuiască Dumnezeu ca să li se înapoieze, iar acelor rău făcători să li se înlăture capetele. *(Basarab cel Tânăr către Brașoveni).*

21. Да ест ли ѕ тебе чловечество, имaш ли ѕм, имaш ли мозък цio си чтетиш чръниле и

21. Ai tu oare omenie, ai tu minte, ai tu creer că'ți strici cerneala și hârtia pentru un copil

www.dacoromanica.ro

хартию изради едно дете wт кѹрке сина Калцѹнина, та говориш, ере ти ест синь? Йко ти ест синь и хокеш, да мѹ добро ѹчиниш, а ти га wстави, да ест по твое съмрѣти господарь на твое место, и матер мѹ а ти ю ѹзми та ю дръжи, да ти ест господжа, що ю сѹ дръжали ѹ наше земле сви рибари Бранковски.

22. Нѹ да знаете, що сѹ два цръкени пенези, еще некю дати, да си кѹпим женѹ wт хрестиане; ере wна ест била ѹ рѹк поганиҳ, нѹ wни ми сѹ ми ю послали съ чистю а азъ седа да ю кѹпим? Тои не може бити.

23. И где wбретают Молдwкене, да иҳ хватают и що носет, да им ѹзимают; а ниҳ къ мнѣ да дwводет.

24. Мѹ не дососа говрънатърство земи Бъгрѣскои, нѫ пѹщат, да ми къземет моа права очина и моа землица, Фагараш и Ймлаш... а господство ми... не щѫ остакит с моwм главом срамотно да загѹбим.

25. Не би мѹ доста сѣсь ти люди, нь се и wще чемерил да е набрал три ста деце wт Брашова и wт земле Брѣсѣ а но ниҳ сѣбра, едни постави на ражнь, а дрѹги ѹ wгнь.

de curvă, fiul Călţunei şi spui că'ţi este fiu? Dacă îţi este fiu şi vrei să-i faci lui bine, apoi, tu lasă-l ca să fie după moartea ta domn în locul tău şi pe mama lui, pe aceea ia-o şi ţine-o ca să-ţi fie doamnă, pe care au ţinut-o în ţara noastră toţi pescarii brăileni. *(Boieriii brăileni, buzoieni, râmniceni, către Ştefan cel Mare).*

22. Şi să ştiţi: ce sunt doi bani roşii, încă nu îi voi da ca să-mi cumpăr femeea dela creştini, căci ea a fost în mâinile păgânilor şi ei mi-au trimis-o cu cinste; iar eu acum s'o cumpăr pe dânsa? Aceasta nu poate să fie. *(Basarab cel Tânăr, către Braşoveni).*

23. Şi unde vor afla Moldoveni, să-i prindă şi ceea ce poartă să li se ia; iar pe ei să-i aducă la mine. *(Vlad Dracul către Braşoveni).*

24. Lui nu-i ajunge guvernatoria ţării Ungureşti ci trimite ca să-mi ia a mea dreaptă ocină şi a mea ţărişoară, Făgăraşul şi Amlaşul... iar domnia mea...: nu voi lăsa, cu capul meu, ruşinos, să-o pierd. *(Vladislav II voevod către Braşoveni).*

25. Nu i-a fost destul cu acei oameni ci încă mai tare s'a înverşunat de a adunat trei sute de copii din Braşov şi din Ţara Bârsei, şi pe aceştia i-au strâns, pe unii i-a pus în ţeapă iar pe alţii pe foc. *(Dan pretendentul către Braşoveni, despre cruzimile lui Vlad Ţepeş).*

www.dacoromanica.ro

26. Нѕ каре кто хощет да доидет къ господство ми, да ми слѫжит, каре ест Ѫгрин, каре е Сакѕи, каре ест Блах, господство ми... га цѣм милокат и храним... а жолдъ не мам да им дам.

26. Deci oricine va voi să vie la domnia mea, ca să-mi slujească, ori este el ungur, ori este secui, ori este român, domnia mea... îl voiu milui și-l voiu hrăni, dar joldă n'am ca să le dau *(Vlad Țepeș, Brașovenilor: oricine poate servi în armata sa însă fără leafă)*.

27. И дрѕго паки да знаа господство ви, али се боимо за ради Сакѕли и доробанти, ере хтет побеже, тере хоку wстати сам, ере господство ми не имамо спензѕ ере землѣ ест пленена и расипена.

27. Și alta iarăși să știe domnia voastră că ne temem pentru Secui și dorobanți că vor fugi și voiu rămâne singur căci domnia mea nu am bani, căci țara este jefuită și risipită. *(Radu dela Afumați către Brașoveni, 2 Februarie)*.

28. Помилока ми Богъ и подарока мене имати къ сне крѣмена едно веселие wт среди сръдца моего и бити тъстъ ... wт посръдеченное ми дъцице господства ми, а wт посдръдечнога ми сина Богъ зна когда ке мене дарокати таковою веселю. Сего ради молим каша милости, како да придете и каша милости, да бѣдите кѣпно съ нами на wкои радость.

28. M'a miluit Dumnezeu și mi-a dăruit mie să am în aceste vremuri o veselie pe placul inimei mele și să fiu socru... dela iubita-mi din inimă fiică a domniei mele; iar dela iubitu-mi din inimă fiu, Dumnezeu știe când mi-o dărui o așa bucurie. Drept aceea rog pe grațiozitatea voastră ca să veniți și grațiozitatea voastră ca să fiți împreună cu noi la această bucurie. *(Radu dela Afumați către Brașoveni, Decembrie 17)*.

29. Дакам ѕ знание господствѕ ти, понеже нинѣшнаго крѣме паде сръдечни господства ми синъ, Марко воевода къ тешко болест. Тем ради молю господство ти да ми посилаеш Герге крачюл, и със билие wт късеѫ болестию еда хощет полегчити wт болест.

29. Dau spre știre domniei tale că în vremea de acum a căzut iubitul dela inimă fiu al domniei mele Marcu voevod la grea boală. Drept aceea rog pe domnia ta să-mi trimiți pe Gherghe vraciul și cu ierburi de toate boalele, poate că-l va ușura de boală. *(Radu Paisie către Brașoveni, August 19)*.

www.dacoromanica.ro

30. Ѣ лѣто ×ѕ҃цнѳ мѣсеца Юлиа кѣ г҃і дьни, штсѣче сѧ глава Стефана коекодѫ, господарѣ землѧ Молдавскѫѧ, сына Алеѯандра коекодѫ, шт Романа коекодѫ сына Илиѫ коекодѫ и погребен бѫст кѣ Нѣмецкомь монастирю тогожде мѣсѣца Юлиа кѣ ѕ҃ї дьни.

31. Исписа сѧ сие сѫтое Євангелие, даниемь и повелѣнием митрополита . . . . . кѣ дьни Їѡанна Стефана коекоди. Ѣ тоже крѣмѣ приде и Албертъ краль Лешескѫ сѣ многоѫ силоѫ и мншгш рѣка на град Сѳчакскон и не къзможе приѧти град, и кѫзкратисѧ бездналень. Стефан же коекода, наиде нань крѣпко сѣ своими кон и разби его на Кѡзминь к лѣто ×ѕ҃е господства своего лѣто м҃ текѫщіее мѣсѣца Ѳктокрна к҃ѕ к чес кѣ дьнѣ сѫтого Димитрїа.

32. Тое село бил шстал родителю господства ми Щефанѳ коекоди от хиклености шт Романа Грѣъокеца, коли побег до Мѳнтѣнскон земли.

33. Тони кишепиеанниі холопи цигани дали емѳ Мирча коекода коли ходит кѣ посолство.

34. Тое прѣдреченное мѣсто шн кѳпил родител иѫ Ишн Рохозна диак шт Алеѯандра коекода за една ланцѳх златни за шестдесѣт ѳги, цо тот кишe-

30. In anul 6955 (=1447) în luna Iulie, în 13 zile, s'a tăiat capul lui Ştefan voevod domn al ţărei Moldovei, fiu al lui Alexandru voevod de către Roman voevod, fiul lui Ilie voevod şi a fost îngropat în mânăstirea Neamţului în aceeaşi lună Iulie în 16 zile.

31 ...S'a scris această sfântă evanghelie, prin dania... în zilele lui Ion Ştefan voevod. In acea vreme a venit şi Albert craiul Leşesc cu multă putere şi mult cercă asupra cetăţii Sucevei şi nu putu să ia cetatea. Şi s'a întors fără ispravă. Iar Ştefan voevod porni asupra lui cu puternicile sale oşti şi îl războ pe el la Cosmin în anul 7005 (= 1497), ia a domniei lui, anul curgător 40, luna Octomvrie 26, într'un ceas în ziua sfântului Dimitrie.

32. Acest sat a rămas părintelui domniei mele Ştefan voevod din hiclenie, dela Roman Gârbovăţ, care a fugit în ţara Muntenească.

33. Aceşti mai sus scrişi robi ţigani i-au fost daţi lui de către Mircea voevod când a mers în solie. *(E vorba, într'un document moldovenesc, de Mircea Ciobanul, domnul Ţării Româneşti).*

34. Acel mai sus zis loc l-a cumpărat părintele lor Ion Rohozna diac dela Alexandru voevod cu un lanţ de aur de şasezeci ughi, căci acel mai sus scris lanţ

www.dacoromanica.ro

писанний ланцѫх златни wн бил его добил ѕ едно посолство коли ходил до Албертѫ ѕ Прѫшскаа земльа.

35. Дали есми емѫ сне село за его правокѣрною слѫжбѫ, и дрѫгое за цо дал нам шестдесѣт тисеч аспри коли нам вѣстребовалсѣ въ потрѣбѫ земскомѫ и егда заплатил дългое Ианкѫла воевода и инихъ неколе многихъ.

36. Цо тон ѫрик изгиб wт кѣтане, когда приндоша съ Михаилем воевода над землею господство ми.

37. Сиѫ свѫта книга рекома минею кѫпил рабѫ Божию Лѫкач ѫрикар и съ жителница его Маріика из рѫка поганїи агарѣни, когда плениша земли лѣскон съ Ѯендир пашѣ и съ Галга солтан.

38. Ѩ тии привилиѣ и дрѫги нарѣдение погибоши и скажени кѣси за козакъ когда приндошѣ Тимѫш Хмилницки за конски козаки запорѫжии кѫпно съ Тѣтарѡм даж до Сѫчак градѣм да имает вѣзимати госпожда Василевки воевода, инно тогда Тимѫш Хмилницки пошьд съ своими козаками на монастир Драгомирна и добивает ем и вѣзимал вѣсе имѣние и wдѣжди и сѣсѣдѫ свѣтен монастир и серебро и злато и бисер за много

de aur el l-a dobândit într'o solie când a mers la Albert în țara Prusiei.

35. I-am dat lui acest sat pentru a lui dreptcredincioasă slujbă și alta pentrucă ne-a dat nouă șasezeci de mii de aspri căci ne-au trebuit nouă întru nevoia țării și când am plătit datoriile lui Iancu voevod și alte multe nevoi. *(1589, doc. Petru voevod).*

36. Căci acel uric s'a pierdut din pricina cătanelor când au venit cu Mihai voevod asupra țării domniei mele. *(Doc. Eremia Movilă, 1605).*

37. Această sfântă carte, numită mineiu, a cumpărat-o robul lui Dumnezeu Lucaci uricar și cu soția lui Mărica, din mâna păgânilor agareni, când au prădat țara leșească cu Xendir Pașa și Galga sultanul... *(7129 (=1620) Noemvrie 25 în zilele lui Iliaș voevod).*

38. Iar acele privilegii și alte direse le-au pierdut și li s'au ars toate de către Cazaci când au venit Timuș Hmilnițki cu oști căzăcești zaporojene dimpreună cu Tătarii până la cetatea Sucevei ca să ia pe doamna lui Vasile voevod și atunci Timuș Hmelnițki a mers cu ai săi cazaci la mânăstirea Dragomirna și a cucerit-o și a luat toată averea și odăjdiile și vasele sfintei mânăstiri și argintul și aurul și giuvaerele de mare preț și dela alți

www.dacoromanica.ro

цѣнн и wт нним люди и кѵпцн которни приключилѣ тамѵ къ скѫтаа монастир.

39. И ѵказовали прѣд намн нѣкнх прикилии wт Щефана воекоди и wт ин Щефан воекода и wт Ѧлиѧандрѵ воекода ѵрокали и сказили за Казаки без печати и без шолкѫ, когда приндет Тимѵш Хмиланицки хетман съ къѣ конска запороска до Сѵчаки град и биетѣ съ Гиwргн Щефан кодѫ и съ Ѵгрн.

40. Тѣн ѵрик бѫст погребен къ земли когда къѣвизалѣ Геwргне кел логwфет съ конска ѵгрѣскаа и съ конска мѵнтѫнска на Василие воекода господарь земли Молдавскон и изгонил бѫст.

oameni şi negustori cari s'au întâmplat acolo în sfânta mânăstire.

39. Şi au arătat înaintea noastră nişte privilegii dela Ştefan voevod şi dela alt Ştefan voevod şi dela Alexandru voevod, rupte şi arse de Cazaci, fără peceţi şi fără mătase, când a venit Timuş Hmilniţki hatmanul cu toată oastea zaporojană până la cetatea Sucevei şi s'a luptat cu Gheorghe Ştefan vodă şi cu Ungurii. *(Doc. Istrate Dabija, 1663, Ianuarie 4).*

40. Acel uric a fost îngropat în pământ când s'a ridicat Gheorghe mare logofăt cu oaste ungurească şi cu oaste muntenească asupra lui Vasile voevod domnul ţării Moldovei de l-a isgonit. *(Doc. Antonie Ruset, 1674, Noemvrie 5).*

www.dacoromanica.ro

III

ALFABETUL

VARIANTE. CIFRE. IMBINĂRI. ABREVIERI.

www.dacoromanica.ro

VARIANTE DE LITERE

A 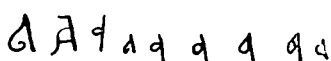

B 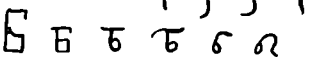

V 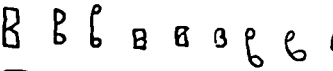

Gh 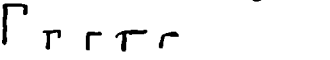

D 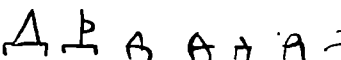

E 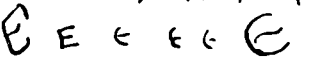

J 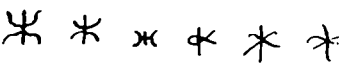

Dz

Z 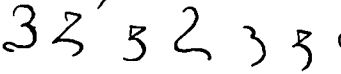

I

K

L 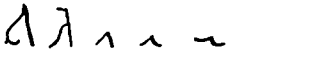

M 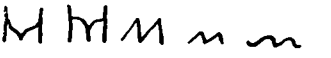

N 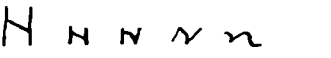

O 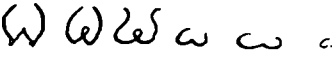

P

R 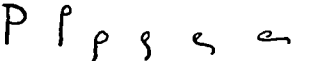

S 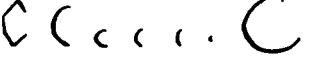

T 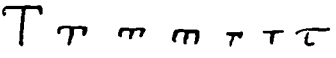

U

F 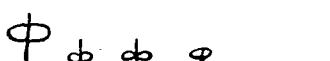

H 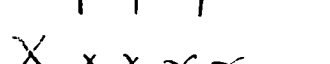

Ţ 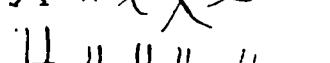

Ge, Gi 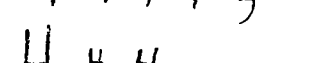

Ce, Ci 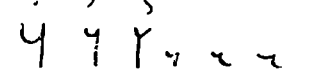

Ş

Şt 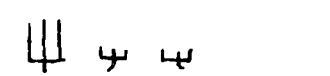

ă, ŭ 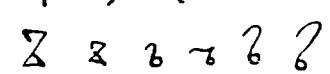

ă, ĭ 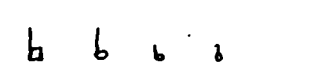

ea

ĭa

â 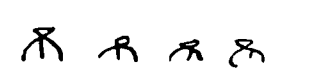

X 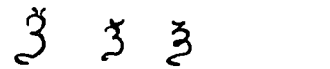

Ps

Th 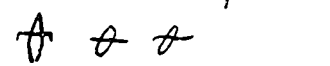

U

î 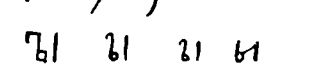

ĭu 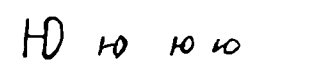

ia

în

www.dacoromanica.ro

CIFRELE

1	а҃	*edin*
2	в҃	*dva*
3	г҃	*tri*
4	д҃	*cetiri*
5	є҃	*piatĭ*
6	ѕ҃	*şestĭ*
7	з҃	*sem*
8	и҃	*osim*
9	ѳ҃	*deviat*
10	і҃	*desiat*
20	к҃	*dvadesiat*
30	л҃	*tridesiat*
40	м҃	*četiredesiat*
50	н҃	*piatdesiat*
60	ѯ҃	*şestdesiat*
70	о҃	*semdesiat*
80	п҃	*osimdesiat*
90	ч҃	*deviatdesiat*
100	р҃	*sto*
200	с҃	*dva sto*
300	т҃	*tri sto*
400	у҃	*četire sto*
500	ф҃	*piatĭ sto*
600	х҃	*şestĭ sto*
700	ѱ҃	*sem sto*
800	ѿ҃	*osim sto*
900	ц҃	*deviat sto*
1000	҂а҃	*hiliada (tâsiaşta)*
10000	҂і҃	*desiat hiliada*

11	аі҃	*edin na desiat*
12	ві҃	*dva na desiat*
13	гі҃	*tri na desiat*
21	ка҃	*dvadesiat edin*
32	лв҃	*tridesiat dva*
43	мг҃	*četiredesiat tri*
154	рнд҃	*sto piatdesiat četiri*
265	сѯє҃	*dva sto şestĭdesiat piatĭ*
376	тоѕ҃	*tri sto semdesiat şest*
2000	҂в҃	*dva hiliada*
3000	҂г҃	*tri hiliada*
4000	҂д҃	*četire hiliada*
20000	҂к҃	*dvadesiat hiliad*
30000	҂л҃	*tridesiat hiliad*
40000	҂м҃	*cetiredesiat hiliad*
6908	҂ѕцѳ	*şest tâsiaşt devet sto osim*
6917	҂ѕцзі	*şest tâsiaşt devet sto sem na deset*
6926	҂ѕцкѕ	*şest tâsiaşt devet sto dva deset şestĭ*
7037	҂злз	*sem tâsiaşt tri desiat sem*
7066	҂ззѕ	*sem tâsiaşt şest desiat şestĭ*
7093	҂зчг	*sem tâsiaşt deviat desiat tri*
1418	҂ауні	*edna tâsiaşta cetire sto osim na desiat*
1504	҂афд	*edna tâsiaşta piatĭ sto cetire*
1601	҂аха	*edna tâsiaşta şestĭ sto edin*

a) Când litera cirilică are valoare de cifră, i se suprapune o acoladă.

b) Pentru « *mii* », litera cu valoare de cifră mai e precedată de o liniuţă oblică tăiată de o secantă.

c) Cifrele 11—19: întâi se scrie unimea şi apoi zecimea, contrar cu ceea ce are loc cu cifrele arabe în sistemul decimal.

d) Să nu se confunde: 6 ѕ cu 7 з; 8 и cu 50 н. De asemeni să nu se confunde 90 cu 200, deoarece, adeseori, o simplă liniuţă adaosă sub baza literei с indică pe 90. Vezi în această privinţă data 6996 din clişeul documentului dela pag. 96.

www.dacoromanica.ro

IMBINĂRI DE LITERE (Ligaturi)

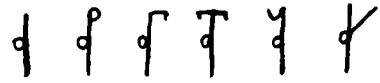
a, ar, ag, at, ač, au

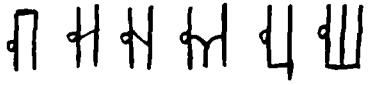
ap, ai, an, am, aţ, aș

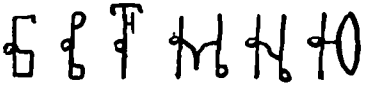
ab, av, ati, amĭ, anĭ, aĭu

ar, ag, ap, af, ai, ar

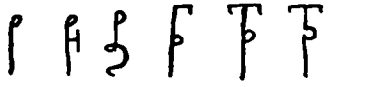
r, ri, ra, gr, tr, tr

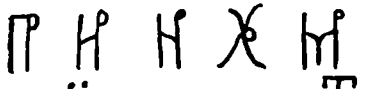
pr, ir, nr, hr, mr

i, ii, ig, ip, it

ir, iv, ib, in, im

pi, pg, ci, și, li

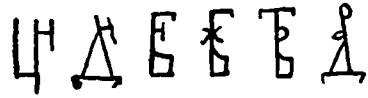
ţi, di, bi, bj, tv, dar

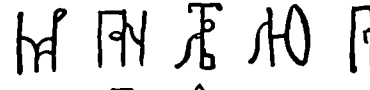
mar, pan, vlt, lĭu, prĕ

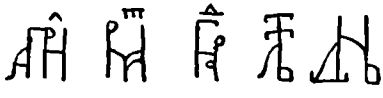
april, mart, gospodar, lĕto, dĭnĭ

www.dacoromanica.ro

ABREVIERI

А A

anghel

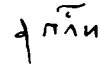 apostoli

April

aprod

armaș

aspri

August

August

August

Б B

bivși (*fost*)

Bog (*Dumnezeu*)

Boga (*al lui Dumnezeu*)

Bogorodița (*Născătoare de Dumnezeu*)

Bogomatĭ (*Maica Domnului*)

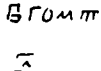 boliare (*boieri*)

Buzev (*Buzău*)

В V

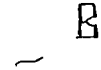 veliki (*mare*)

veliki »

vistiar

www.dacoromanica.ro

Vlașka

 vtori (*al doilea*)

Vtornik (*Marți*)

Г Gh

Ghenar (*Ianuarie*)

gospodĭ (*Domn*)

gospoda (*al Domnului*)

gospodi (*Doamne*)

gospodinĭ (*Domn*)

gospodinĭ »

gospodarĭ »

gospodari (*Domni*)

gospodarska (*domnească*)

gospodska »

gospodja (*doamnă*)

gospodstvo (*domnie*)

gospodstvuăștu (*domnina*)

gotovi (*gata*)

glagolești (*spunând*)

glagolĭușta »

gramatik

gramatik

www.dacoromanica.ro

Д D

Dâmboviţa

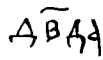 Davida (*al lui David*)

Dekabrĭ (*Decembrie*)

Dikabrĭ »

dukat

dvornik

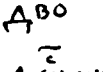 dostoini (*destoinic*)

Є E

Elhov (*Ilfov*)

Elhov »

est (*este*)

endiktion (*indictionul*)

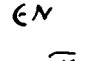 endiktion »

И Ї I

 Iisus

ispravnik

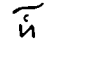 Evanghelie

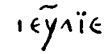 Izrailevom (*Israilului*)

К K

 kaliţi (*calici*)

klĭucer (*clucer*)

komis

www.dacoromanica.ro

Л L

logofet

М M

Mai

Mart

Mart

matĭ (*mamă*)

mati (*mamă*)

Marko (*Marcu*)

Mathei

Mehedinţi

milostiĭu (*din mila*)

mîcenik (*mucenic*)

měseţĭ (*lună*)

 měseţa »

Muşcel

Н N

 naşĭ (*al nostru*)

 naşego (*al nostru*)

naşega » »

Nedelia (*Duminecă*)

Nedelia »

www.dacoromanica.ro

Noembrĭ (*Noemvrie*)

 Noembrĭ »

Novembrĭ

 O

Oktĭabrĭ (*Octomvrie*)

Ohtĭabrĭ »

 oteţĭ (*tată*)

 P

Padureţ (*Judeţul Pădureţ*)

perper

perpera

pitar

Piatok = Piatniţa (*Vineri*)

Ponedelnik (*Luni*)

portar

postelnik

Prahova

 Prečista

Prĕsvĭatei (*Prea Sfintei*)

prooroka (*proroc*)

R

Rimnik (*Râmnic*)

www.dacoromanica.ro

Romanați

roditelĭ (*părinți*)

S

svĭat (*sfânt, lume*)

svĭat » »

svĭatoi (*sfintei*)

svĭatoi »

svĭatoi »

svĭatoe (*sfântă*)

Sektĭabrĭ (*Septembrie*)

Septĭabrĭ »

Siptĭabrĭ »

Sâbota (*Sâmbătă*)

sin (*fiu*)

sinĭ »

sinove (*fii*)

sudstvo (*județ*)

Sučava (*Suceava*)

Slam Rimnik (*Râmnicul Sărat*)

svĭaștenie (*sfințire*)

svĭaștenik (*preot*)

spasenie (*mântuire*)

www.dacoromanica.ro

spatar

stolnik

srebro (*argint*)

Sreda (*Miercuri*)

Т Т

 taleri

Ф F

 Fevruarĭ

Fevruarĭ

Fevralĭ

Februar

florini

 florini

Х H

Hristos

 Hriste (*întru Hristos*)

Hristovĭ (*al lui Hristos*)

 hiliada (*mie, 1000*)

Ц Ţ

ţarĭ (*împărat*)

 ţariţa (*împărătească*)

www.dacoromanica.ro

Ч Č

četverk (*ѣoi*)

 človek (*om*)

 človek »

 človeți (*oameni*)

človecestvo (*omenire*)

Ю Ĭu

Iunĭ (*Iunie*)

Iulĭ (*Iulie*)

ku

rĕ

lg

tv

au

tr

tv

or

www.dacoromanica.ro

IV

NOTE

www.dacoromanica.ro

NOTE[1])

1. Mănăstiri

a) *Mănăstirile din Ţara Românească (pe secole)*

Sec. XIV. Кодица, Кодмѣна, Нѣчет (= Козиа), Тисмѣна.

Sec. XV. Бистрица, Главачек (Glavacioc), Гокора, Дѣл (Dealul), Ѻстрок, Ржнкжчок, Снѣгок, Стрѣгалъ (Strugalea), Тѣтана.

Sec. XVI. Агатон, Аниноса (în jud. Buzău), Архангел Михаил, Бенедик (= Менедик = Vintilă Vodă), Болинтин, Бонта, Брад, Брждет, из дол код карош Бѣзек (= din jos lângă oraşul Buzău — mănăstirea Banului), из дол градѣ Бѣкѣрещим (= din josul oraşului Bucureşti = mănăstirea Radu Vodă), Бисина, Бихорещи (= Viforâtă), Голгота, Двор Аргиш (Curtea de Argeş), Добрѣша, Бзер (Iezer), Іван Богослок, Каталѣн, Корби ѡт камен (Corbii dela Piatra = mănăstirea Valea, zidită de o călugăriţă Magdalena, jupaniţa lui Hamza, menţionată ca atare într'un act al lui Neagoe Basarab), Корнет (numită şi Perivolul de lângă Valea rea sau *mănăstirea de lângă Voinigeşti la Cornet*, zidită de jupan Stanciul, grămatic al lui Neagoe Basarab), Кошѣна (era lângă Craiova = Bucovăţ), Крика (în jud. Olt), Крнок (= Мърминѣни), Липок, Мислѣ, Михаила воевода (a lui Mihai voevod, e mănăstirea Mihai Vodă care dăinueşte şi astăzi), Миховѣни, Мотнъѣ, Мѣшетещї (zidită de Manea Perşanul), Нѣчет (în jud. Dâmboviţa, zidită de pârcălabul Gherghina unchiul lui Radu cel Mare), Ѻлтѣни, Поток ѡт на кобїа (Potocul dela Cobia = schitul Cobia), Радѣла постелника (a lui Radul postelnic, pomenită într'un act al lui Neagoe Basarab), Сарандар (Sărindar, din Bucureşti), Слътнодре, Стелек спатар (a lui Stelea spătarul, era în Bucureşti), Стънещи (ctitoria Buzeştilor), Сѣка (în

[1]) Ţinem să precizăm că însemnările ce urmează sunt culese numai din documentele cercetate de noi şi ca atare se poate să ne fi scăpat unele date cuprinse în actele pe care nu le-am putut cerceta.

www.dacoromanica.ro

jud. Olt), Тисѣ, Тѣнгана, Флѣмѫнда, Чепт҃ра, (Чепт҃ра, mânăstire cu hramul Sf. Nicolae Miralichianul), Чолан (în jud. Buzău).

Sec. XVII. Ѧджката, Ѩнноса (din Muşcel), Бранище семнам (Braniştea semănată, zidită de logofătul Danciul Părăianul din Mileşti, boier al lui Matei Basarab şi era în satul Polovragi din Gorj), Брънкокѣни, Грѣю, Житиани (Jitianul), Изкорани (zidită de Luca mitropolit al Ungrovlahiei şi menţionată într'un act din 1628 al lui Alexandru Iliaş), Кодмѣна, Козиани wт скит (Cozienii dela Schit), wт на Крѣцеиї (dela Creţeşti), Кѣлдърѣиани, Местенеиї (zidită de Apostolache comis, boier al lui Matei Basarab şi era în judeţul Soac), Мотрѣлок (= a Motrului), Мѣѧинѣни, Панаґїа, Рокам (era în Argeş şi a fost metoh al Bucovăţului), Слобозиа (= Vaideei, zidită de Matei Basarab şi era lângă satul Slăvica pe apa Ialomiţei), Стреҳаа (în satul Strehaia din Mehedinţi), Стримба (Стримвѣл), Тополница, Тополок, Цѣнцърѣни şi Флокошани (în Olt).

b) *Mănăstirile din Moldova (pe secole)*

Sec. XIV. Молдавица, Нѣмц, wт Полиана (=Побрата).

Sec. XV. Бистрица, Боготинскїи (=al Bohotinului), оу Бонци (=în Boişte), Кишинекец (Vişnevăţ = Căpriiana), Коронец, Кързарек монастир (mănăstirea lui Vărzar = Varzăreşti), Городник (= Хородник), монастир цıо на ѕстїе Дїенеца (=mănăstirea ce-i la gura Dienetului), Доброкец (Dobrovăţ), Пѣтна, Радокци (Rădăuţi), келики Тазлок (Tazlăul cel Mare), Хомор (Humor), Ицкок монастир (mănăstirea lui Iaţco = Iţcani).

Sec. XVI. Ядам, Ягаїа, Берзѕиц, Бесерекани, Гречи, Кошѕла (pe Miletin), Пангараци, Ржчка (Râşca), Златинска монастир (mănăstirea dela Slatina), Сокола, монастир скѧти Николае wт царине трѫга Ѩского (mănăstirea Sf. Nicolae din ţarina târgului Iaşi Aron Vodă).

Sec. XVII. Монастир wт Брънковскїи коекода (mănăstirea dela Bârnovski Voevod= Bârnova), Галатїа (Гълата wт дил= Galata din deal), монастир wт трѫг Каслѕю еже ест храм скѧтаа ѕсѣнїе (mănăstirea din târgul Vaslui unde este hramul Sfintei Adormiri), Драгомирна, Пантократор (lângă târgul Sucevii), скѧтыи Сака (Sf. Sava, în mijlocul târgului Iaşi), Солка, Сѕчекица, монастир ѕ краѫ трѫг Ѩсок къ Тътъраши (=mănăstirea la marginea târgului Iaşi în Tătăraşi), Хангѕл, Хлинчѫ, монастир Ѯеропотам зокеми Секѕл (mănăstirea Xeropotam numită Secul).

www.dacoromanica.ro

2. Judeţele

Muntenia:

сѫдство (şi sub forma prescurtată сѫд) = judeţ.

Ѩргиш (Argeş), Блатничко (de Baltă), Брaил, Брaилов (Brăila), Бѹзек (Buzău), Блашка, Блѫча (Vâlcea), Горжил (Горни Жил = Gorj), Должил (Долни Жил = Dolj), Дѫбовица (Dâmboviţa), Елхов (Ilfov), Жалешко (Jaleşului), Мехединци, Мотржско (a Motrului), Мѹшчел, Мѹшчел и Падѹрец (Muşcel şi Pădureţ), Олт, Падѹрецем (Pădureţilor), Прахова, Рымник (Râmnic), Романаци, Сак, Сакѹенн, Телеорман, Цилорт.

Moldova:

колост, держава = ţinut.

Бакоѵ (Bacău), Дорогѹнь, (Дороҳои), Кигѧческа (a Thigeciului), Ковѹрлѹю, Крилигатѹра (Cârligătura), Лапѹшна (Lăpuşna), Немецка (a Neamţului), Орҳенска (a Orheiului), Романска (a Romanului), Сорокска (a Sorocei), Сѹчавска (a Sucevii), Текѹч, Тотрѹшска (a Trotuşului), Тѹтокѣ (a Tutovei), Хотинска (a Hotinului), Хрълокѣ (a Hârlăului), Цецинска (a Ţeaţinei), Фалчинска (a Fălciului), Ѩска (a Iaşului).

3. Vămi[1])

Muntenia: Ѩргиш (Argeş), ѕ Бдински брод (la Vadul Vidinului), Брaилов (Brăila), Бѹзек (Buzău), Дѫгополе (Câmpulung), Дѫбовица (Dâmboviţa), Гергица, wт Желѣзни врата (dela Porţile de Fier), на Жил (pe Jiu), Калафат, Лопатне (Lopatna), wт Олтница (dela Oltiţa), wт брод Олтѹ на Ценѹне (dela Vadul Oltului la Genune), Прахова, Рѫшнов (Râşnov), Рѹкел (Rucăr), Секерин, wт Секѹнска Жилю (dela Jiul secuesc), Трѫгокиціе, Трѫгшор (Târgşor), Тѹрч (Bran) şi Флочи.

Moldova: Ѩюд, Бакоѵ (Bacău), Бань (Baia), Белѣгород = Белѣград (Cetatea Albă), Берлад, Баслоую, оу брод Калѹгерскомоу (la Vadul Călugăresc), Красни трѫг (Târgul Frumos), на Дорошни (la Dorohoi), Лапѹшни трѫг (târgul Lăpuşnei), Могошещи, Молдакница, Нѣмц, Пѹтна, Романов трѫг (târgul lui Roman), на Сирѣти (la Siret), голокноє мыто Сочавскоє (vama principală a Sucevii), Таслов (Tazlău), Тотрѹш (Trotuş), Тѫгнѫкѫчь = Тигина, оу Цоцорин брод (la Vadul Ţutorei), Черновци (Cernăuţi), Ѩс (Iaşi).

[1]) Dăm în această notă localităţile vamale din Muntenia şi Moldova ce le cunoaştem din documente.

www.dacoromanica.ro

4. Câteva delimitări de proprietăți [1])

варошъ = oraș.
водѣница = moară.
вракница = poartă.
вратница = poartă.

градина = grădină.
градъ = cetate.

дѣлъ = deal.
джв = stejar.

кривина = crivină.
кръница = fântână.
кѫка = casă.
кѫща = casă.

лозїе = vie.
лѫгъ = luncă.

чистенїе = curătură.

падина = padină.
погаръ = deal.
пчеларстко = prisacă.
пчелина = prisacă.

слѣме = culme.
стѫпина = stupină, prisacă.

хижа = casă.

шѫмъ = pădure.

5. Măsurători de pământ

агрѫ = ogor.

делница = părticică.
дело = parte.

кодрда = sfoară.
корочинъ = pas.

мѣсто за врадение = loc de arătură.

нива = câmp (de lucru).

чина за ни дни за врадение = moșie pentru 18 zile de arătură.

пасъ = pas.
погонъ = pogon.

рогъ за мѣсто = corn de loc.
разоръ = răzor.

сежень = stânjen.

ѫжа = funie.

фалчѣ = falce.
фартае = sfert.

четвръте = sfert pl. — четвръци.

[1]) Vezi și formularul moldovenesc, p. 108.

www.dacoromanica.ro

6. Nume de monete

аспри = aspri; — бани — bani; — готови — gata; — новци — noi (bani); — сребрени — de argint.

бани = bani.

гривна = grivnă.
гроши = pl. groși.

жилтиці = pl. galbeni (gălbenuși).
жолти = galben.

злати = pl. zloți; — татарски — tătărăști.
злоці = pl. zloți, — битиѫ — bătuți.

костанда = costandă (valora 300 de bani în timpul lui Matei Basarab).

лек = leu, — левкови — lei.
леѹкови = pl. lei.

перперь = perper.
пинѧзь ban pl. — пинѧзи — (în sensul de nume generic al monetei).

рѹбль = rublă pl. — рѹбли.

талантъ = talant pl. — таланти.
талеръ = taler pl. — талери, — бити — bătuți; — сребрени — de argint.

ѹги = pl. ughi (prescurtat din — ѹгарски — unguresti).

фертѹнъ = fertun.
флоринъ = florin.

черкени = roșii cf. черкени ѹгорски = roșii unguresti (ughi roșii).

7. Gradele de rudenie

анепсїи = nepot; — wт брат — de frate; — сестрокичь — de soră.
анепсїа = nepoată; — wт брат — de frate; — wт сестра — de soră; — сестрокичь — de soră.

баба = bunică.
баща = tată.
братанчїа = nepoată de frate.
братаничь = nepot de frate.
братъ = frate.

вдова = văduvă.
вноука = nepoată; — за сестро — de soră.
вноукъ = nepot; — за дѫщерь — de fiică; — wт братъ — de frate.

гадь = copil (în sens peiorativ, când e vorba în blestemul din acte de copii evreilor).

www.dacoromanica.ro

дѣка = fecioară.
дѣвица = fecioară.
дѣвонка = fată.
дѣвончица = fetiţă.
дѣда = mătuşă.
дочка = fiică.
дочь = fiică.
дѣдъ = moş.
дѫщь = fiică.

жена = soţie.
жителница = soţie.
жѫпаница = jupaniţă (soţia jupanului).

зетъ = ginere.
зиатъ = ginere.

копилъ = copil din flori.
кръстъ = fin.
кѫмъ = cumătru.

мамка = mamă.
мать = mamă; — пастѫрка — vitregă.
момѧкъ = băiat, copil.
моужъ = bărbat.
мѫжъ = bărbat.

непота = nepoată.
непотъ = nepot.
нѧнашъ = nănaş.

wдрасль = copil, cf. rom. odraslă.
wтецъ = tată, părinte.
wткровица = copilă.
wтрокъ = copil.

падчерица = fiică vitregă.
панеа = soţia panului.
пастѫркъ = vitreg; cf. синъ пастѫркѫ — fiu vitreg; — мать пастѫрка — mamă vitregă.
племеника = vară.
племенникъ = văr.
племеница = vară.
подрѫжїе = soţie.
пръка братичеда = vară primară.
пръвїи племенникъ = văr primar.
пръво братичедъ = văr primar.
прѣвнучитъ = strănepot.
прѣвнѫкъ = strănepot.
прѣдедъ = strămoş.
прѣродитель = strămoş.
прѣцѫратъ = strănepot.

родитель = părinte.

сватъ = cuscru.
свекра = soacră.
свекро = socru.
сестра = soră.
сестричиа = nepoată de soră.
сестричичь = nepot de soră.
синъ = fiu; cf. синъ пастѫркѫ = fiu vitreg.
снаха = noră.
сноха = noră.
стрицъ = unchiu, strămoş.
сѫпрѫжница = soţie.

тестица = soacră.
тетка = mătuşă.
титкюца mătuşă.
тютка = mătuşă.
тѫста = soacră.
тѫстъ = socru.

ѫецъ = unchiu.
ѫикъ — unchiu.

фиинъ = fin.
фиастрѫ = fiastru (fiu vitreg).

шѫра = cumnată.
шѫринъ = cumnat.
шѫръ = cumnat.

www.dacoromanica.ro

8. Numele dregătorilor

агa = agă, cf. великїи агa = marele aga.

банъ = ban; cf. велики бан Кралевски — mare ban de Craiova, — велики бан Жилски — mare ban de Jiu.

кистиарникъ = vistier.
кистиаръ = vistier.

дкорникъ = vornic.

ключаръ = clucer.
комисъ = comis.

логоѳетъ = logofăt.

медєлничаръ = medelnicer.
меденичаръ = medelnicer.
мечеюша = purtător de sabie (spătar).

пахарникъ = păharnic.
питаръ = pitar.
портаръ = portar; — Сѫчавски — de Suceava.

постелникъ = postelnic.
прькълабъ = pârcălab; — Белоградскїи — de Cetatea Albă; — Дорогѫнски — de Dorohoi; — Килинскїи — de Chilia; — Крачѫнскїи — de Crăciuna; — Немецкїи — de Neamț; — Новоградскїи (= Романски) — de Cetatea Nouă (Roman); — Орхєнски — de Orhei; — Сорокски — de Soroca; — Сѫчавски — de Suceava; — Хотински — de Hotin; — Черновски — de Cernăuți.

слѫжарь = sluger.
спатаръ = spătar.
старостa staroste; — Хотински — de Hotin.
столникъ = stolnic.
стратарникъ = stratornic (postelnic).

чашникъ = ceașnic (paharnic).

9. Numele funcționarilor domnești

апродъ = aprod.
армашъ = armaș.

бирчїи = birar.
браничіаръ = braniștar, îngrijitorul braniștelor domnești.

катаг = vataf, cf. велики катаг сѫчавски = marele vătaf de Suceava.
катахъ = vataf.

коцинар = goștinar, cel însărcinat cu perceperea dărilor pentru porci, darea fiind numită gorștină.

глобникъ = globnic.
граматикъ = grămătic, scriitorul actelor.
гѫменикъ = îngrijitorul ariilor mai târziu, clucer de arie, din slav. гѫмно = arie.

www.dacoromanica.ro

дворникъ = vornic, cf. ктори дворник = al doilea vornic; дворникъ глотнїи = vornicul de gloată.

десѣтникъ = zeciuitorul.

дїакъ = diac, scriitorul actelor, cf. şi дїак wт вистїар = diac de vistierie.

дѹшегѹбинарь = duşegubinar, cel ce percepea amenzile pentru omor şi fapte imorale.

илишарь = ilişar.

исправникъ = ispravnic, executor al unui ordin domnesc.

кѣмънарь = cămănar, cel care îngrijea de strângerea dării ce consta din pietre (din slav камень = piatră) de ceară.

логофетъ = logofăt, întâi scriitor de acte iar apoi şeful cancelariei domneşti.

wлакарь = olăcar, cel ce îngrijea de caii de olac.

wслѹхарь = osluhar, executor al celor cari nu se supuneau poruncilor domneşti.

пасичникъ = prisăcar.

писарь = pisar, scriitor de acte.

плоскарь = ploscar, cf. rom. ploscă.

подводарь = podvodar, îngrijitorul de podvezile (carele) necesare domnului şi curţii domneşti pentru transport.

посадникъ = posadnic.

припашарь = pripaşar,

пристав'ъ = pristav.

работникъ = rabotnic, funcţionar care îngrijea de anumite munci ce se prestau domnului.

рѹкописатель = scriitor cu mâna, grămătic.

слокоположитель = aşezător de cuvinte, grămătic.

соудеи = judeţ.

сѫдецъ = judeţ.

ѹрѣдникъ = urednic, funcţionar.

ѹшарь = uşier.

холдѹнарь = holdunar.

шолтѹзъ = şoltuz.

10. Nomenclatura documentelor

a) *Ţara Românească*

записанїе = înscris.

записъ = zapis; — за кѹпованїе — de cumpărătură; — за проданїе — de vânzare; — за прощенїе и за скѹпованїе — de ertăciune şi de răscumpărare (de vecinie).

книга = carte; — за братство — de înfrăţire; — за вечнанїе — de vecinie (rumânie); — за кѣрѹ — de credinţă (salv. conduct); — за кожа — de piele; — за милованїе — de miluire; — за wстал и за мир ради вечнанїа — de rămas (de lege) şi de pace pentru vecinie (rumânie); — за покѹпленїе — de

www.dacoromanica.ro

cumpărătură; — за променєнїе — de schimb; — за прѫхъ и за встанєтво — de pârâ și de rămas (de lege); — за сѫжденїе — de judecată; — за ѕложенїе — de așezământ; — митрополита за афѫрисенїе — mitropolitului de afurisenie; — отъ покиновенне — de supunere; — отъ скѫпованїе — de răscumpărare.

wрнзмо = poruncă.

повелѣнїе = poruncă.

рнзмо = poruncă.

хрисовѫлъ = hrisov; — за братєтво — de înfrățire; — за дѣдина — de moșie.

b) *Moldova*

запис = zapis; — за мартор'ї — de mărturie; — за отнин8 — de moșie; — за свидѣтелство — de adeverire.

изводъ = izvod.

исписокъ = ispisoc; — за викѫпленїе — de cumpărătură; — за кнслѫженїе — de vislujenie (o moșie dobândită dela domn pentru dreapta slujbă); — за даанїе — de danie; — дароканїе — de dar; — за поткрижденїе — de întărire; — за раздѣленїе — de împărțeală; — за скѣденїе — de adeverire; — за тѣжѫ — de pârâ; — за ферѫю — de ferâie; — кѫпежно — de cumpărare.

испрнвнлїе = privilegiu; — за поткрѫжденїе — de întărire (confirmare).

книга = carte; — за дѣдин8 — de moșie.

листъ = carte; — глентокныи — salvconduct; — за свидетелство — de adeverire.

мартор'ї = mărturie.

нарѣденїе = direasă; — за викѫпленїе — de cumpărătură; — за даанїе — de danie; — за милованїе — de miluire; — за поткрѫжденїе — de întărire; — за тѣжѫ — de pârâ; — за ферѫю — de ferâie.

писанїе = scriptură.

привилие = privilegiu; — данное — de danie; — кѫпежное — de cumpărare; — за викѫпленїе — de cumpărătură; — за дѣдин8 — de moșie (prin moștenire); — за мартор'ї — de mărturie; — за помилованїе — de miluire; — за раздѣленїе — de împărțeală; — съ тѣжею — cu pârâ.

скѣдетелство = adeverință.

ѫрикъ = uric; — кѫпежнїи — de cumpărare; — за кнслѫженїе — de vislujenie; — за измѣнно — de schimb; — за поткрижденїе — de întărire.

www.dacoromanica.ro

11. Cronologie

Авгѹстъ = August.
Априлъ = Aprilie.

Благовѣщенїе = Bunavestire.
Богоявленїе = Arătarea Domnului (Bobotează).
Божїи день = Ziua Domnului (Crăciunul).

Велики день = Marea zi (Paştele).
Водохрѣщь = Creştinarea cu apă (Boboteaza).
Вторникъ = Marţi.
Въведенїе къ храм прѣсвѧтеи Богородици = Intrarea în Biserică a Preasfintei Născătoare de Dumnezeu.
Въздвиженїе честнаго крѣста = Înălţarea cinstitei cruci.
Вънесенїе Господне = Înălţarea Domnului.
Вънесшествїе свѧтаго Дѹха = Coborîrea Sfântului Duh.
Вскресенїе = Invierea (Paştele), mai târziu şi Duminecă.

Генарь = Ianuarie.
Генѹаръ = Ianuarie.

Декабрь = Decemvrie.
Декѧбрь = Decemvrie.

Канѹнь = Ajun.

Маи = Mai.
Мартъ = Martie.
Мѧсопоѹстъ = Slobozirea de carne (Lăsata secului).

Недѣлѧ = Duminica, cf. недѣлѧ цвѣтоносна — Dumineca Floriilor.

Ноѥмврь = Noemvrie.
Ноемврь = Noemvrie.

Ѻктѧбрь = Octomvrie.

Пасха = Paştele.
Понедѣлникъ = Luni.
Прѣѡбраженїе господне = Schimbarea la faţă a Domnului.
Пѧтидесѧтница = A cincizecea (Rusaliile).
Пѧтница = Vineri.
Пѧтокъ = Vineri.

Рождество Христово = Naşterea lui Hristos.

Свѧтъ = Sfânt; свѧти апостоли Петр и Павел = sfinţii Apostoli Petru şi Pavel; свѧти архистратиг Михаил sfântul archistratig Mihail; — Іѡан Кръститель и Прѣдтеча = Ioan Botezătorul şi Înainte mergătorul; — мѫченик Димитрїе ѡт Солѹнскаго града = mucenic Dimitrie din cetatea Solun; — мѫченик и побѣдоносец Геѡргїе — mucenic şi purtătorul de biruinţe Gheorghe.
Сектѧбрь = Septemvrie.
Септѧбрь = Septemvrie.
Спасокъ день = Ziua Mântuitorului (Crăciunul).
Среда = Miercuri.
Соѹбота = Sâmbătă.
Сѫбота = Sâmbătă.
Стретенїе господне = Întâmpinarea Domnului.

www.dacoromanica.ro

Ѹздкиженїе = Inălţarea, cf. къѹздкиженїе честнаго креста — Inălţarea cinstitei cruci.
Ѹзнесенїе = Inălţare.
Ѹспенїе Богородици = Adormirea Născătoarei de Dumnezeu.

Февръарь = Februarie.
Четвръгъ = Joi.
Четвъртокъ = Joi.
Юль = Iulie.
Юнь = Iunie.

www.dacoromanica.ro

V

BIBLIOGRAFIE

www.dacoromanica.ro

BIBLIOGRAFIE

BĂLAN T.: *Documente bucovinene*, I, II. Cernăuți, 1932-33.

BALȘ G.: *Bisericile și mânăstirile moldovenești din veacul al XVI-lea.* București, 1928.

— *Bisericile lui Ștefan cel Mare.* București, 1926.

BOGDAN I.: *Album paleografic cuprinzând 26 de facsimile de documente românești din sec. XV*, București, 1905.

— *Album paléographique Moldave, documents du XIV-e, XV-e et XVI-e siècle*, București, 1926.

— *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în sec. XV și XVI.* București, 1905.

— *Documentele lui Ștefan cel Mare*, I și II, București, 1912—1913.

BOGDAN P. DAMIAN: *Contribuțiuni la studiul diplomaticei vechi moldovenești.* București, 1935.

— *Diplomatica slavo-română din secolele XIV și XV* în *Revista Istorică Română*, V, 1935.

BOUARD de A.: *Manuel de diplomatique française et pontificale*, I. Paris, 1931.

BULETINUL COMISIUNII MONUMENTELOR ISTORICE.

COSTĂCHESCU MIHAI: *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, I și II. Iași, 1932-33.

— *Documente moldovenești dela Ștefan cel Mare.* Iași, 1933.

DOCAN N.: *Despre elementele cronologice în documentele românești.* București, 1910. (Extras din Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice, Seria II. Tom. XXXII, 1909—1910).

DRĂGHICEANU VIRGIL: *Curtea domnească din Argeș* (în Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, X—XVI, 1917—1923).

GARDTHAUSEN V.: *Griechische Palaeographie.* Lipsca, 1879.

GIRY A.: *Manuel de diplomatique.* Paris, 1925.

IORGA N.: *Inscripțiile din bisericile României*, I și II. București 1905 și 1908.

KOZAK A. EUGEN: *Die Inschriften aus der Bukovina*, I. Viena, 1903.

LEIST FRIEDRICH: *Urkundenlehre.* Lipsca, 1882.

MIHAILOVICI PAUL: *Album de documente moldovenești din veacul al XV-lea.* Iași, 1934.

MILETIC L. și AGURA D.: Дакоромънитѣ и тѣхната славянска писменость (Dacoromânii și literatura lor slava) în Сборникъ за народни умотворѣния наука и книжина, IX, Sofia, 1893.

MITSCHELL AINSWORTH C.: *Documents and their scientific examination.* London, 1922.

www.dacoromanica.ro

MOISIL CONSTANTIN: *Bule de aur sigilare dela Domnii Ţării Româneşti şi ai Moldovei.* Bucureşti, 1925.

NICOLAIASA G.: *Chestiuni practice de cronologie românească veche* în *Revista Arhivelor*, II (1927—1929), p. 9—18.

PANAITESCU P. P.: *Hrisovul lui Alexandru cel Bun pentru episcopia din Suceava* (30 Iulie, 1401). Bucureşti, 1935.

— Seminarul de istoria Slavilor: *Album paleografic slavo-român.* Bucureşti, 1934.

PROU MAURICE: *Manuel de paléographie.* Paris, 1892.

STAHL HENRI: *Grafologia şi expertizele în scrieri.* Bucureşti, 1925.

— *Falşuri, Fraude şi Raze ultraviolete.* Bucureşti, 1933.

— *Despre Autografe.* Bucureşti, 1936.

TOCILESCU G. GR.: *534 documente istorice slavo-române din Ţara Românească şi Moldova, privitoare la legăturile cu Braşovul.* Bucureşti, 1931.

VENELIN I.: Влахоболгарскія или дакославянскія граматы (Documentele vlahobulgare sau dacoslave), S. Petersburg, 1840.

DOCUMENTE cu peceţi şi fără, dela Academia Română şi dela Arhivele Statului din Bucureşti, Secţia Istorică.

CLIŞEELE

Figura 1 este fotografiată după *Encyclopaedia Britannica.* Vol. 19, p. 565.

» 2 şi 14 după Leist Friedrich, *Urkundenlehre.*

» 3 după Michon H.: *Système de graphologie*, p. 99.

» 4 după Drăghiceanu Virg.: *Curtea domnească din Argeş.*

» 5, 11, 15 şi clişeele lecţiilor XXIV, XXV şi XXVIII după originalele din Arhivele Statului, Bucureşti. Secţia Istorică.

» 7, 8, XXVI după originalele din Arhiva municipiului Braşov.

» 9, 12, 13, XX, XXIX, după I. Bogdan: *Album paléographique Moldave.*

» 10, după C. Moisil: *Bule de aur sigilare.*

Lecţia I, după Ioan Bianu: *Evanghelia slavo-greacă scrisă la 1429 la Mânăstirea Neamţului din Moldova de Gavriil Monachul.*

Lecţiile II şi III, create de noi.

» V, VI şi VII după Kozak: *Die Inschriften aus der Bukovina.*

Clişeele VI bis, VIII, XXX—XXXIII după Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice.

» X—XVI, calchiate după o fotografie a originalului aflat la Academia Română, Fotografii IX, 2.

» XVII după colecţia de fotografii de documente din proprietatea d-lui Prof. P. P. Panaitescu.

» XXI după orig. dela Academia Română: *Documente cu peceţi*, Nr. 5.

» XXII după Ioan Bogdan: *Vechile cronici moldoveneşti până la Ureche.*

» XXIII după originalul, proprietatea d-lui Dr. G. Severeanu, expus în Muzeul Municipiului Bucureşti.

www.dacoromanica.ro

CUPRINSUL

Pagina

Prefaţa 7
Scopul urmărit 11
Planul lecţiilor 15

I

NOŢIUNI DE PALEOGRAFIE

Originea alfabetului cirilic 21
Barbarizarea scrisului 22
Evoluţia scrisului 23
Scrisul solemn şi scrisul de toate zilele 25
Idiotisme grafice 27
Influenţa tiparului 27
Alfabetul cirilic 27
Variante grafice 20
Punctuaţiunea 30
Cifrele 31
Abrevieri 32
Monograme 35
Peceţi 38
Semnături (Iscălituri) 43
Plastografi oficiali 46
Falşuri 46
Secretul scrisorilor 47
Reînvierea scrisului 47
Procedee chimice 48
Procedee fizice 49
Razele ultraviolete 50
Sfaturi pentru reproducerea scrisului 51
Cronologie 52
Precizarea mileniului 54
Acte şi manuscrise fără dată 54
Limba documentelor 56

www.dacoromanica.ro

II

CUPRINSUL LECŢIILOR

Pagina

1. Un text religios (Evanghelia după Matei). Lecţia I 63

EPITAFE

2. Pătraşcu cel Bun, 1558 (text graduat) 65
3. Doamnea Caplea, 1511 » » 67
4. Niculae Alexandru, 1364 (fotografie) 69
5. Doamna Maria, 1529 » 71
6. Ştefan cel Mare (fotografii) 73

PISANII

7. Pisania bisericii din Părhăuţi, 1522 76
8. » » Sf. Ap. Petru şi Pavel din Huşi, 1495 78
9. Formular muntenesc (cu 8 Tabele) 80

ACTE

10. Hrisovul lui Mircea cel bătrân către Braşoveni (1413). Titulatura . 91
11. Idem. Destinatarul şi obiectul 92
12, 13 şi 14. Vama 93
15. Clauze şi blestem 96
16. Martorii şi datarea 98
17. Act intern: Vlad Călugărul, 1488, Februarie 4 99
18. Idem. Continuarea 101
19. Formular moldovenesc (cu 11 Tabele) 103
20. Act extern (Alexandru cel Bun), 1407 114
21. Act intern (Ilie Voevod, 1432, Iulie 29) 118
22. O pagină din Letopiseţul dela Bistriţa 121
23. Act muntean (Dan Voevod, scris în Argeş la 1 Dec., fără an) . . 123
24. Un testament din 17 Iulie 1425 (muntean) 126
25. Act dela Basarab cel Tânăr dat mânăstirii Tismana (fără dată) . . 128
26. Scrisoare a lui Basarab cel Tânăr către Braşoveni (fără dată) . . . 130
27. O carte a lui Dobromir banul din 28 Iulie 1577 132
28. Act dela Alexandru cel Bun din 7 Noemvrie 1409 135
29. Act dela Ştefan, fiul lui Alexandru cel Bun (26 Iunie 1434) . . . 137

PISANII

30. Pisania mânăstirii Tazlău (1496) 139
31. » bisericii Sf. Gheorghe din Botoşani (1541) 140
32. » » de sub Cetatea Chiliei (1648) 141
33. » mânăstirii Călui (1588), Muntenia 142

www.dacoromanica.ro

EXTRASE DIN DOCUMENTE

Pagina

34. (Subiect juridic) 144
35. » istoric 149

III

ALFABETUL

36. Variante de litere 161
37. Cifrele 162
38. Imbinări de litere (ligaturi) 163
39. Abrevieri 164

IV

NOTE

40. Mănăstirile din Ţara Românească (pe secole) 175
41. » » Moldova » » 176
42. Judeţele 177
43. Localităţi vamale 177
44. Delimitări de proprietăţi 178
45. Măsurătorile de pământ 178
46. Numele monetelor 179
47. Gradele de rudenie 179
48. Numele dregătorilor 181
49. Numele funcţionarilor domneşti 181
50. Nomenclatura documentelor 182
51. Cronologie (zile, luni, sărbători) 184

V

BIBLIOGRAFIE

www.dacoromanica.ro

MONITORUL OFICIAL ŞI
IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAŢIONALĂ
BUCUREŞTI 1936

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro